زنجیرەی ئیسلام و زانست

1

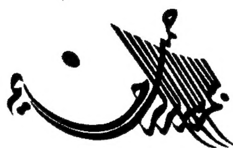
قورئان و گەردوونناسی

ئامادەکردنی
سەروەر ڕەحمان

پێداچوونەوەی زانستی
دکتۆر مەریوان احمد رشید

قورئان و زانست

1

قورئان و گەردووناسی

زنجیرەی قورئان و زانست (٦)

قورئان و گەردووناسی

ئامادەکردنی

سەروەر حەسەن

پێشەکی بەقەڵەمی

مامۆستا نەشئەت غەفور

سەرۆکی ناوەندی کوردستان بۆ ئیعجازی زانستی

پێداچوونەوەی زانستی

د.مەریوان ئەحمەد ڕەشید

یاریدەدەری پرۆفیسۆر لە گەردووناسیدا

پێداچوونەوەی زمانەوانی

م. محمد شریف صالح

بەکالۆریۆسی زمانی کوردی

ناوی کتێب بەکوردی: قورئان و گەردووناسی
ئامادەکردنی: سەروەر حەسەن
پێداچونەوەی زانستی: د.مەریوان ئەحمەد ڕەشید
پێداچونەوەی زمانەوانی: م. محمد شريف صالح
بلاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بلاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی ناوەوە: جمعه صديق كاكه
خەت: نەوزاد کۆیی
بەرگ: أمين مخلص
نۆرە و ساڵی چاپ: یەکەم ١٤٣٢ك - ٢٠١١ز
تیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپیاردنی (١٣٢٠) ساڵی ٢٠١١ پێدراوە

تەفسیر
بۆ بلاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨ - ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل: ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢ - ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

ناوەرۆك

به ناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

بەقەڵەمی مامۆستا نەشئەت غەفور

سەرۆکی ناوەندی کوردستان بۆ ئیعجازی

زانستی لە قورئان و سوننەتدا

لـە حـەفتاکانی سـەدەی ڕابـردوودا و لـەنێو دونیـای زانـین و زانیاریـدا چاومان کەوت بە کتێبی (الإنسان ذلك المجهول)، دەستمان بە خوێندنەوە و لێکۆڵینـەوەی کـرد و نهێنیـەکانی بەدیهێنـەر و مـەزنیی ئـەو زاتـەمان بـۆ دەرکەوت، ئەوەش لـە میانـەی زانینـی نهێنییـەکانی خانـەی زینـدەوەران و توێکاری مرۆڤەوە. ئیتر زانستی پزیشکی و توێکاریی بوونە میحرابی باوەڕ، خودی مرۆڤ خۆی موعجیزەیەکی زیندووە... لەڕاستیدا هەرچەند لە زانینـی نهێنیەکانیشدا پێشڕەوی بکەین هێندەش پەی بە ڕاستودروستی ئەو وتەیە دەبـەین کـە مرۆڤـی هاوچـەرخ هـەر بەدەسـتی خـۆی خـۆی لـەناودەبات، شارسـتانیەتی مـاددیش مرۆڤـی گۆڕیـوە بـۆ تـەنها ئامێرێـك کـە خاڵیـە لـە خۆشەویستی و بەها باڵاکان.

بێگومـان ئەگـەر کامـەرانی و تـەواوێتیمان بوێـت، دەبێـت سـەرلەنوێ تەواوی کەسێتی مرۆڤ بگۆڕین و ئاسـودەیی خێـزان و ڕۆڵ بـۆ دایـك و بـاوك

بگێڕینەوە لە پەروەردە و گەشەی سۆزداریدا، دەبێت مرۆڤ بۆ بنچینەی ڕاستەقینەی خۆی بگێڕینەوە تاكو (نێر) نێر بێت و (مێ)یش مێ بێت، بەجۆرێكی ئەوتۆ كە بەهیچ شێوەیەك خەسڵەتەكانی ئەقڵ و ئارەزووە زایەندی و خواستەكانی ڕەگەزی بەرامبەر لەخۆیدا دەرنەخات.

بەباوەڕی من ناسینی مرۆڤ لە بەدیهێنانەوە لە ﴿مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ﴾ تاكو گواستنەوەی لەم ژیانەوە بۆ ژیانی بەرزەخی، دەبێتە هۆكاری نزیكخستنەوەی كەسەكە لە ناسینی ئیعجازی پەروەردگار لە بەدیهێنانیدا.

ئایا چاو موعجیزە نییە؟

ئایا زمان موعجیزە نییە؟

ئایا مێشك موعجیزە نییە؟

ئایا دڵ موعجیزە نییە؟

ئایا سوڕی خوێن موعجیزە نییە؟

ئایا خانەكانی جەستەی مرۆڤ كە بەشێوەی جۆراوجۆر هەن و هەریەكەیان ڕۆڵی تایبەت بەخۆیان دەگێڕن، موعجیزە نین؟

ئایا یادگا (زاكیرە)ی مرۆڤ موعجیزە نییە؟

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَفِىٓ أَنفُسِكُمۡۚ أَفَلَا تُبۡصِرُونَ﴾.

پێغەمبەر (ﷺ) پەرتوكی خوێنراوەی خوای گەورەی لەماوەی (٢٣) ساڵدا بۆ دابەزی، هەر بە قورئان تەحەددای ئەهلی ڕەوانبێژی و زمانی كرد، ئەوان بێتوانا و كەمدەست بوون لەوەدا كە هاوشێوەی قورئان بهێنن لەجیهانی هزر و ڕوونكردنەوە (بیان)دا، تەحەددیەكە بەردەوام بوو و تا ئەبەدیش هەر بەردەوام دەبێت.

﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾الإسراء/٨٨.

مەعالیمەکانی هزر و ڕۆشنبیری مرۆڤ گۆڕاون و زانست بووەتە منارەی پێشکەوتن و ئاوەدانی، ئیتر تەحەددیکردن بە ئیعجازی زانستی لە پێگەکانی زانستدا دەستیپێکرد.

هەروەها ئیعجازی یاسادانان لە بنچینە و بنەماکانی یاسا و سیستەمەکاندا.

ئیعجازی پەروەردەیی لە بونیاتنانی قوتابخانە و پەیمانگاکاندا.

ئیعجازی گەردوونی لە گەردوونی بینراودا.

ئیعجازی پزیشکی لە نهێنییەکانی جەستە و دەروونیدا.

ئیعجازی ژینگەیی لە هاوسەنگی ژینگەییدا.

ئیعجاز، قوتابخانەیەکی قورئانیی نوێی بانگەوازی ڕێی خوای میهرەبانە.

ئەمڕۆ مرۆڤایەتی لەوپەڕی پێویستیدایە بۆ باوەڕ و هاوسەنگی، بۆ بەها و ڕەوشتە بالآ و جوانەکان، بۆ ئایین و ڕێگای ڕاست و دروست.

دەبێت باوەڕ بە سادە و سانایی وەربگیرێت، وەك لەم ئایەتەدا کە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾البقرة/١٦٤.

ئەم هەشت پۆلە لە بەڵگە گەردوونییەکان لەسەر توانا و دەسەڵاتی خوای گەورە و خوێندنەوەی گەردوونی بینراو، ئەمە و دەیان نموونەی تر

لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز، بیرکردنەوە دەکەنە فەرزێکی ئیسلامی. ئایین بوونی نییە بەبێ ئەقڵ، بەبێ پەیبردن (إدراك) ئایین نییە.

ئایین بۆ ژیانە و لە بەرژەوەندی مرۆڤەکانە.

مرۆڤ هەمیشە ویردی سـەر زمانیـەتی، دەڵێـت: ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾البقرة/٢٠١.

ئیسلام لە پاشماوەی ئایینەکانی تر جیاوازە، بەوپێیەی جەخت لە ئەقڵ و بیرکردنەوە و زانست و گەڕان و وردبوونەوە دەکات. لـە قورئـانی پـیرۆزدا نزیکەی (١٠٠٠ ئایەت) هاتووە دەربارەی گەردوونناسی و زەویناسی و ژیانی مرۆڤ و بوارەکانی تری زانست.

پێغەمبـەر (ﷺ) فەرموویـەتی: ﴿داواکـردن و گـەڕان بـەدوای زانسـتدا لەسـەر هـەموو موسـڵمانێك فـەرزە، هـەموو شـتێك داوای لێخۆشـبوون بـۆ داواکاری زانست دەکات، تەنانەت نەهەنگی دەریاش﴾.

لە فەرموودەیەکی تـردا هـاتووە: ﴿باشـترین کارەکـان بـوونی زانسـت و زانیارییـە دەربـارەی خـوای گـەورە، زانسـت سـوودت پێدەگەیـەنێت کـاری کەمی لەگەڵدا بێت یان زۆر، نەزانی و نەفامیش سوودت پێناگەیەنێت کـاری کەمی لەگەڵدا بێت یان زۆر﴾.

هەروەها فەرموویەتی: ﴿داواکردنی زانست و زانیاری لای خوا لە نوێـژ و ڕۆژوو و حەج و جیهادکردن لەڕێی خوادا باشترە﴾.

لەڕاستیدا ئەو هەوڵانەی لە بواری ئیعجازی زانستیدا دراون ئەو ڕاسـتییە دووپاتدەکەنەوە کە پاش تێپەڕبوونی چواردە سەدە هێشتا قورئانی پـیرۆز لەسەر شێواز و پیت و وشە و ئایەتـەکانی خۆی پـارێزراوە، خـوای گـەورە پەیمانی پارێزگـاریکردنی داوە لـە تێکـدان (تحریـف) و گـۆڕین و شـێواندن،

پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ﴾القيامـــة/١٧، يـــان فەرموويەتی: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ﴾الحجر/٩.

مرۆڤايەتی هەر لەباری پێويستييدا دەمێنێتەوە بە هۆكارێك كە ئارامی و سەقامگيری و ئاسايشی گيانی و دەروونـی بـۆ بگێڕێتـەوە، ئـەوەش تـەنها لـــەڕێی يـــادی خـــوای مەزنـــەوە دەبێـــت: ﴿أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ﴾الرعد/٢٨.

گـەردوون وەك پـەرتوكی بينـراوی خـوا دەمێنێتـەوە كـە لێوانلێـوە لـە ئيعجازی بەديهێنان و سيستمی پـڕ لـە سەراسيما، مـرۆڤيش وەك هـەڵگری چەندين وردەكاری بەديهێنان و دەرخەری توانـای بێسـنووری پـەروەردگار، ئـــەم ئايەتـــە پـــيرۆزەش هەميشـــە بـــە درەوشـــاوەيی دەمێنێتـــەوە كـــە دەفەرموێت:

﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ﴾فصلت/٥٣.

نەشئەت غەفور سەعيد

سلێمانی ٢٠/رەجەب/١٤٣١

بەر لە دەستپێك

سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورە، هەزاران درووود وسڵاو بۆ گیانی پاكی پێغەمبەری ئازیز و یارو یاوەرانی تا ڕۆژی دوایی...

قورئان پەرتوكی خوای گەورەیە و بۆ مرۆڤایەتی دابەزیوە و لێیەوە مرۆڤ فێری چۆنیەتی ژیان و ڕێكخستنی پەیوەندیی دەبێت لەگەڵ خود و خوا و خەڵك و گەردوون.

قورئان وتەی خوای میهرەبانە، لە قورئاندا خوای بە بەزەیی و بەخشندە بۆ مرۆڤ دواوە، وتەی خۆیی بۆ ناردووە، لە هەندێك مەسەلەدا ئەو زاتە مەزنەی توانای بێسنووری بەسەر هەموو نهێنی و ئاشكراكاندا هەیە سوێندی بۆ مرۆڤ خواردووە، مرۆڤێك كە وەك قەوارە و هێز و زانست بەرامبەر پەروەردگار هیچ نییە، هیچ هیچ... ئەو خوایە ڕێزی لێناوە ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ﴾.

خوای گەورە وایكردووە ئێمە لە وتەكانی تێبگەین، ئەمەش یەكێكە لە گەورەترین بەخششەكانی بۆ مرۆڤ.

ئەم قورئانە هەموو لایەنەكانی پەیوەست بە ژیانی مرۆڤی گرتوەتەوە و هیچ لایەنێكی فەرامۆش نەكردووە (سیفەتێكی ئەم قورئانە ئەوەیە گشتگیرە و بۆ هەموو سەردەمەكانە). یەكێك لەو لایەنانە ئامازە زانستییەكانی ئایەتە قورئانییەكانە كە ئێستا قوتابخانەی ئیعجازی زانستی لێكۆڵینەوەیان دەربارە دەكات.

جێی ئاماژەیە هەنـدێك لـەو توێژینەوانـەی دەربـارەی ئـەو ئایەتانـە کـە ئاماژەی زانستیان تێدایە، دەتوانرێت پێیبوترێت ئیعجازی زانستی قورئـان، بەڵام هەندێکی تریان لەوە بەدەر نین کە ڕاڤەیەك یان خوێندنەوەی زانستی بن بۆ ئایەتەکان.

خوێنەری بەڕێز! ئەم کتێبەی بەردەستت یەکێکە لـەو زنجیرە شـەش بەرگیەی دەربارەی ئایەتە زانستییەکانی قورئانی پیرۆز (کە لەماوەی پێـنج تـا شـەش سـاڵدا) ئامـادەکراوە: "قورئــان و گەردووناســی، قورئــان و زەویناسی، قورئان و دەروونناسی، قورئـان و زانسـتی پزیشـکی، قورئـان و ئاژەڵناسی لەگەڵ قورئان و ڕووەکناسی"... ئێمە لـەم زنجیرەیەدا خۆمـان پەیوەست نەکردووە بەوەوە کە سەرجەم بابەتە هەڵبـژێردراوەکان لـەڕووی ئیعجازبوونیانەوە ساغ کرابنەوە، بەڵکو ئیعجازبوونی هەندێك لـە باسـەکانی نێو ئەم زنجیرەیە سەلمێنراون و هەندێکی تریشیان تـەنها خوێندنەوەیـەکی زانستی و هاتنەوەی زانستە لەگەڵ ئایەتەکاندا.

لەڕاستیدا جگە لە "قورئان و دەروونناسی" کـە وەرگێـڕدراوی بەشـێکی زۆر لە بابەتەکانی نووسراوێکی "ئەندازیار عبدالدائم الکحیل"ە کە توێژەر و چالاکێکی بواری ئیعـازی زانسـتییە، سـەرجەم بەرگـەکانی تـر ئامـادەکراون (بابەتەکان لە کتێب و سیدی و پێگـە ئەلیکترۆنییەکانـەوە هەڵبـژێردراون و وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی کوردی).

لەلایەکی ترەوە لەم زنجیرەیەدا خۆمان پەیوەست نەکردووە بەوەوە کە بابەتەکان بـە دووروودرێـژی و سـەرجەم وردەکارییەکانیانـەوە بـاس بکـەین، بەڵکو زۆرینەی بابەتەکان کورت و پوختن، هەوڵمانداوە زۆربەی هەرە زۆری ئایەتە زانستییەکان لە بوارە دیاریکراوەکاندا لەخۆبگرن.

خاڵێکی گرنگ کە تایبەتمەندی ئەم زنجیرەیەیە، پێداچوونەوەی زانستی و زمانەوانییە لەلایەن پسپۆڕانی بوارەکانەوە. ڕێز و خۆشەویستی بێپایانم بۆ یەك یەکی ئەو بەڕێزانە هەیە کە ئەرکی پێداچوونەوەیان لەئەستۆگرت.

ئەو مامۆستا و هاوڕێ ئازیزانەم کە پێداچوونەوەی زانستیان بۆ بابەتەکان کرد، بەڕاستی کارەکەیان زیاتر زانستی کرد، تێبینی و سەرنجی ورد و زانستیانەیان دەربارەی تاك تاکی بابەتەکان پێدام، یان پێباشبوونیان پێوتم، خۆشحاڵبووم ئەو ئازیزانە بوونە هاوکاری ئەم کارە سادەیمان، دەبێت خوای گەورە خۆی پاداشتیان بداتەوە.

لەلایەکی تریشەوە ئەو خوشك و برایانەم کە پێداچوونەوەی زمانەوانیان بۆ زنجیرەکە ئەنجامدا گەلێك جوانکاری و ڕاستکاریان بۆ کارەکە کرد، چاکنووسی و جواننووسیان بۆ شێوازی داڕشتن و وشە و دەربڕینەکان پەسەندکرد، دەستخۆشی و نزای خێرم بۆیان هەیە.

لەگەڵ ئەوەشدا دیارە هەر کارێك خاوەنەکەی مرۆڤ بوو، لە کەموکوڕی بەدەر نییە. هەر هێندە دەتوانین و دەزانین داوای لێخۆشبوون و پێدانی حیکمەت لە خوای گەورە بکەین.

خوای گەورە دڵسۆزی و داناییمان پێبدات و بەمیهرەبانی خۆی ئەو کارانەی کە خۆمان بەباشیان دەزانین، لێمان وەربگرێت.

سەروەر حەسەن

سلێمانی/ ٢٠١٠

دیاردەی پێکبەستویی و لێکهەڵوەشان
(الرتق والفتق)

کاتێـک مــرۆڤ دەڕوانێتــە درەخــت و بەروبوومــەکانی زەوی و بــەهار، دەپرسـێت ئـاخۆ کـێ بەوشـێوە جوانـە ڕازاندویەتیـەوە؟ پاشـان دووبـارە لــەوەرزی زسـتاندا چـاودەگێڕێت، دوایـی پـاییز، دەپرسـێت: کـێ زەردی بــەدوای سـەوزیدا دەهێنێـت و گـەڵاُ زەردە وەریوەکـان بــەهۆی (بـا)وە بڵاودەکاتــەوە؟ لـە بـەهاری داهاتووشـدا ورد دەبێتـەوە، کـێ خەنـدەی بـۆ شەونمەکان گێڕایەوە و پێکەنینیش بۆ بـەیانیانی باخچە ڕازاوەکـانی سـەر زەوی؟

خـوای گـەورە وەڵام دەداتــەوەو دەفــەرموێت: ﴿ٱللَّهُ يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ﴾الـروم/١١، واتــە: هــەر خــوا خـۆی دروسـتکراوان دەهێنێتــە مەیـدان و دوایــی وەك خۆیـانی لێدەکاتــەوە، ســەرەنجامیش گەڕانەوەتان (ئەی گرۆی ئادەمیزاد) هەر بۆ لای ئەو زاتەیە.

ئەمانەو مرۆڤ تەماشای گەردوونی کردووە و لێی کۆڵیوەتەوە، نموونـەی لەو نەیزەکانـە کۆکردۆتـەوە کـە کەوتونەتـە سـەرزەوی و نموونـەی لەتەنـە ئاسمانییـەکانی تـری وەك مـانگ وەرگرتـووە. ئەسـتێرەو گەلەسـتێرەکان لــەڕێگای وێنــەگرتنی ڕووناکییــەوە دەپشـکنێت، کـە لەدوورییـەکی زۆرەوە

ئـەنجام دەدرێـت و پاشـانیش هەڵدەسـتێت بـە شـیکارکردنی شـەبەنگە دەرچووەکان لەو ئەستێرانەوە و بەوەش مـرۆڤ گەیشتووەتە باوەڕێك کـە هەنووکە هەموو بەرەنجامەکانی زانست پشتگیری لە ڕاستییەکەی دەکـەن، ئـەویش کـورت دەبێتـەوە لەمـەدا: گـەردوون بارسـتەیەکی هـەوریی گـازی دوکەڵیی کلّپەسەندووی یەکگرتوو بووە.

سەرجەم پێکهاتەکانی گەردوون لە خۆر و مانگ و ئەستێرە و دار و بەرد و مـرۆڤ لـە سـێ ڕەگـەزی سـەرەکی پێکـدێن کـە ئـەلیکترۆن و پرۆتـۆن و نیوترۆنەکانن... ئەم یەکێتییە لە پێکهاتەی گەردووندا، دڵنیایی پتر لەسـەر بیرۆکەی یەکپارچەیی سەرەتا دەدات. گەردوون یەك یەکە بووە لە شـێوەی هەور و دووکەڵ، لەپاشان لەیەکتر جیابوونەتەوە بۆ پێکهێنـانی ئەسـتێرەو گەلەستێرە و هەسارەکان و زەوی.

خـــوای پـــەروەردگار لـــە قورئـــانی پـــیرۆزدا دەربـــارەی چـــۆنیەتی جیابوونـەوەی گـەردوون دەدوێـت و دەفـەرموێت: ﴿ أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ (٣٠) وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ (٣١) وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ (٣٢) وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ الانبيـاء/٣٠-٣٣، واتـە: ئایا کـافر و خوانەناسـان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبووەتەوە کـە ئاسمانـەکان و زەوی یەکپارچـە بـوون و لـەوەودوا لێکمـان جیاکردنەوە، لە ئاویش هەموو شتێکی زیندوومان فەراهەم هێنا، ئایا ئـەوان هەر باوەڕ ناهێنن، لەزەویشدا کەژ و کێوەکانمان چەسپاندووە، تـا لاسـەنگ نەبێت و لارنەبێتەوە و هەڵیان نەگێڕێتەوە، لە لاپاڵی چیاکان و لە دۆڵەکاندا

ڕێبازمـان سـازاندووه، تـا خـەڵکی ژیـان بـۆ خۆیـان دابـین بکـەن و ڕێبـازی هیدایەت بگرنەبەر و ڕێیان لە گەنجینە و ناز و نیعمەتە شاراوەکان بکەوێت، ئێمە ئاسمانمان کردووە بە سـەقفێکی پـارێزەر کەچـی ئەوانـە ڕوویـان لـەو هـەموو نیشـانە و بەڵگانـە وەرگێـڕاوە. هـەر ئـەو زاتەیـە کـە شـەو و ڕۆژی بەدیهێناوە، خۆر و مانگیشی دروسـتکردووە، هەریەکـەیان لـە خولگەیەکـدا دەسوڕێنەوە.

ئەم ئایەتانە کۆمەڵێك زانیاری ورد و دەقیقمان دەدەنێ، لەوانە:

١- ئاسمانـەکان و زەوی پێکـەوەنوسـاو و یـەککگرتوو بـوون: ﴿كَانَتَا رَتْقًا﴾

٢- پاشان هەموو لێك جیاکراونەتەوە: ﴿فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾.

٣- ئەو زاتەی لێکی جیاکردوونەتەوە نەناسـراو نییـە، بـەڵکو ئـەو زاتـە (الله) یە کە لەسـەرەتادا هەموو گـەردوونی بـەدیهێناوە: ﴿فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾ واتـە ئێمە لە یەکترمان جیاکردنەوە.

٤- یەکـەم کـەس ئـەم زانسـتە دەزانێـت و دەینوسـێت و بڵاویدەکاتـەوە ئەوانـــەن کـــە بێبـــاوەڕن: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، واتـــە: ئایـــا کـــافر و خوانەناسەکان نابینن؟

٥- ئاو دەچێتە پێکهاتەی ژیانی هەموو زیندەوەرێکەوە: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾، واتـە: لـە ئـاو هـەموو شـتێکی زینـدوومان فەراهـەم هێنا... زانستی نوێش بەم زانیارییە گەیشتووە، هەتاکو ئەوەش زانراوە کە هۆکاری ژیانی ڤایرۆس و بەکتریاش هەر ئاوە.

٦- خـوای گـەورە لـە سـەرەتادا زەوی بـەدیهێناوە، پاشـان زەوی نـاجێگیر دەبـوو تـاکو خـوای گـەورە بـەهۆی شـاخەکانەوە جێگیریـی و هاوسـەنگی بـە زەوی بەخشـی: ﴿وَجَعَلْنَا فِي ٱلْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ﴾ واتە: لە زەویشدا کەژ و کێوەکانمان چەسپاندووە تـا لاسـەنگ نـەبێت و لار نەبێتەوە و هەڵیان نەگێڕێتەوە.

پاشـانیش دوای ئـەو لێکجیابوونەوەیـە گـەردوون بەسـەرجەم وردەکارییەکانییـەوە دروسـتبوو: ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾.

٧- خـوای گـەورە سـەقفێکی پـارێزەری بـۆ زەوی دروسـتکردووە، سەرەتای ئەم سەقفەش بریتییە لە بەرگەهـەوای دەوری زەوی: ﴿وَجَعَلْنَا ٱلسَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ ءَايَٰتِهَا مُعْرِضُونَ﴾ واتـە: ئێمـە ئاسمانمـان کردووە بەسەقفێکی پارێزەر، کەچی ئەوانە ڕوویان لە هەموو ئەو نیشـانە و بەڵگانە وەرگێڕاوە.

لەپێش دروستبوونی بەرگەهـەوا و پـێش دروسـتبوونی ژیـان، شـوهب و نەیزەکەکان و تیشکە زیانبەخشەکانی خۆر بەر زەوی دەکەوتن، بـەڵام ئـەو بەرکەوتنانە بەهۆی ئەم سەقفە پارێزەرەوە نەمان و کۆتاییان پێهات، دەنـا ژیانیش لەسەر زەوی بەم شێوەیە بەردەوام نەدەبوو.

٨- پاش هەڵوەشان و جیابوونەوەی گـەردوون، هەریـەك لـە هەسـارە و ئەستێرەکان شوێنی خۆیان وەرگرت، بەتـەواوی وەك ئـەوەی خـوای گـەورە بۆی دیاری کردوون... دوای ئەوەی خۆر شوێنی خۆی گرت، تیشکەکانی بۆ کۆمەڵەکەی دەنێرێت و وەك فەرمانی پێکراوە کۆمەڵەکەی (کۆمەڵەی خـۆر)

بەهۆی هێزی کێشکردنەوە دەپارێزێت، تا شەوو ڕۆژ پێکدێنێت :﴿وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ﴾، واتە: هەر ئەو زاتەیە کە شەو و ڕۆژی بەدیهێناوە.

٩- دوای ئەوەی هەریەك لە ئەستێرە و هەسارەکان شوێنی خۆیانیان گرت، لەو ناوچەیەی لە فەزادا بۆیان دیاریکراوە دەستیان بە مەلەکردن کرد، بەئاڕاستەیەکدا کە خوای گەورە فەرمانی پێکردوون: ﴿وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ كُلٌّ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ﴾، (خۆر و مانگی دروستکردووە هەریەکەیان لە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە).

وەك زانراوە گەلەستێرەکان تائێستاش (لە کاتی لێك جیابوونەوەکەوە) بە بەردەوامی لێك دووردەکەونەوە و گەردوون لەو کاتەوە بە یەکبینەیی لە فراوانبووندایە. ئەم فراوانبوونەش بەردەوامە و بەخێراییەکی زۆر گەورەیە و جوڵەکەشی وەك جوڵەی خۆر و کۆمەڵەکەیەتی، بەڵام ئەم جوڵ ەو فراوانبوونەی گەردوون تائەبەد بەردەوام نابێت، بەڵکو تاکو کاتێکی دیاریکراو و سنووردارە.

خوای گەورە بۆ هەموو شتێك ماوەیەکی دیاریکراوی داناوە و هەر ساتێکیش ماوەی جوڵە و فراوانبوونی گەردوون دواییهات، ئیتر گەردوون بۆ حاڵەکەی سەرەتای دەگەڕێتەوە (حاڵەتی پێکبەستوویی و دووکەڵی) بەتەواوی وەك سەرەتا کە دەستی پێکردووە.

هەروەك چۆن مرۆڤ تەمەنێکی دیاریکراوی هەیە و لەپاش ئەو تەمەنە ئیتر دەمرێت، گەردوونیش بەهەمان شێوە، خوای گەورە بۆ حاڵی سەرەتا کە بەدیهێناوە، دەیگێڕێتەوە. ئەوەش لە ڕۆژێکدا کە ئاسمانەکان وەك کتێبێکی کراوە بە فەرمانی خوایی دادەخرێن و دەپێچرێنەوە: ﴿يَوۡمَ نَطۡوِي

ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥۚ وَعْدًا عَلَيْنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴾الأنبيـــاء/١٠٤، واتـــە: ڕۆژێـــك دێـــت ئێمـــە ئاسمـــان دەپێچینەوە، وەکو چۆن کتێبی کراوە دادەخرێت و دەپێچرێتەوە، هەروەك چۆن لە سـەرەتاوە دروسـتمانکرد، وەك ئـەو ساتەی خـۆی لێدەکەینـەوە. ئەوە پەیمان و بەڵێنی ئێمەیە، بێگومان ئێمە ئەم کارە ئەنجام دەدەین.

تەقینەوە گەورەکە

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾الأنبیاء/٣٠، واتە: ئایا کافر و خوانەناسان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبووەتــەوە کـە ئاسمانــەکان و زەوی یەکپارچـە بــوون و لەوەودوا لێکمان جیاکردنەوە؟

دەکرێـت بـۆ یەکـەمین دیـدگای مـرۆڤ لەسـەر دروسـتبوونی گـەردوون بگەڕێینەوە بۆ چاخی بەردین، واتە پێش سەدان هەزار ساڵ بەر لـە ئێسـتا، ئەوکاتە کە خورافە دەستی گرتووە بەسەر خەیاڵ و هزری مـرۆڤ و گەشـەی ئـەقڵی لای میسـرییە کۆنـەکان و بابلیـەکان... لای ئـەوان پەیوەندییـەك دەردەکەوێت لەنێوان ئەزەلیەتی گەردوون و خواوەندە جۆراوجۆرەکان کـە لە هزری خۆیاندا دروستیان کردووە و دەسەڵاتدارن بەسەریانەوە.

فەیلەسـوفە ئیغریقـی و ڕۆمانییـەکان هـەوڵی دانـانی تیۆریـان داوە بـۆ دیـاردە گەردوونیـەکان، لەکاتێکـدا کـە ئەسـتێرەگەریی لـە هــەردوو

شارستانیەتی هیند و چینیدا بەتەواوی بڵاوبووەتەوە.

ئـەو خاسـیەتە گشـتییەی تەسـەوراتی گـەردوونی لای شارسـتانیەتە کۆنەکان چەسپاندووە، پەیوەستیەتی بە جیهانی خواوەنـدەوە و باوەڕی پتەوی بە بوونی جیاوازی بنـەڕەتی لـەنێوان زەوی و ئاسمانـدا، کە ڕێ بە دانانی تیۆرە نـادات دەربارەی گـەردوون و چۆنیەتی دروستبوونی، بـەڵام دوای ئەو گەشەسەندنە گرنگەی لەسەرەتای سەدەی بیستـەمدا مرۆڤایـەتی لەبواری فەلەکناسی تیۆرییەوە (Cosmology) بەخۆیەوە بینی، هاوکات لەگەڵ سەرهەڵدانی بیردۆزی ڕێژەیی گشتی کە چوارچێوەی ڕاستەقینەی بۆ لێکۆڵینەوەی گەردوون دانا، سەرباری تێڕوانین و چاودێریکردنی گەردوون و دۆزینـــەوەی نایـاب لـە فـەزادا، دەبـوو تیـۆرێکی گشـتی دابنرێـت ئـەو دەرهاوێشتانە ئاوێتـە بکـات بـۆ پێشکەشـکردنی تێڕوانینێکـی یـەکگرتوو و هاوتـا بـە مەبەسـتی ڕاڤـەکردنی گـرنگترین دیـاردە گەردوونییـەکان و لـەو دیاردانەش دروستبوونی گەردوون.

لەڕاسـتیدا مەسـەلەی سـەرەتای دروسـتبوونی گـەردوون یەکێکـە لـەو مەسـەلانەی فەیلەسـوف و زاناکـان لێـی دواون، بـەڵام بەشـێوەیەکی ورد و تێروتەسەل و یەکلاکەرەوانە نەبوو، هەربۆیە ژمـارەی تیـۆر و بۆچوونەکان زۆر بـوون، تـاکو زانـای بـەلجیکی گـەردووونناس "جـۆرج لیماتـەر" لەسـاڵی (١٩٢٧ز)دا دەربارەی سەرەتای دەسـتپێکردنی گـەردوون دوا و وتـی: "لـە سـەرەتای دروسـتبوونیدا گـەردوون بارسـتەیەکی گـازی بـووە، چـڕی و درەوشانەوە و گەرمییەکەی زۆر بەرز و مەزن بوون".

پاشان لەم بارستەیەدا و بەکاریگەری ئـەو پەستانە گەورەیـەی لـە پلـە گەرمییە بەرزەکەیەوە دروستبوو، تەقینەوەیـەکی گـەورە ڕوویـدا و پـەرتی کرد و بەشەکانی بەهـەموو ئاراسـتەیەکدا بڵاوەپێکرد. لەگـەڵ تێپـەڕبوونی کاتیشـدا ئەسـتێرە و هەسـارە و گەلەسـتێرەکان دروسـتبوون. هەنـدێك لـە

زانایان ئەم بیردۆزەیان بە بیردۆزی تەقینەوە گەورەکە (The Big Bang Theory) ناوناوە.

بەڕای زانایانی فیزیای گەردوون لە بەشێك لەملیار ملیار بەشی چرکەیەك (١٠ $^{-٢٤}$ چرکە) و بەر لە زیاد لە چواردە ملیار ساڵەوە گەردوون بارستەیەکی مەزنی پلە گەرمی زۆر بەرز بووە و بەقەبارەی گۆیەکیش بووە تیرەکەی ناگەیشتوەتە بەشێك لە هەزار بەشی سانتیمەترێك.

لەساڵی (١٩٤٠ز)دا زانای ئەمریکی بە ڕەگەز ڕووسی (پسپۆڕ لە بواری گەردووناسی) "جۆرج گامۆف" پاڵپشتی تیۆرەی تەقینەوە گەورەکەی کردووە. ئەمەش ڕێی خۆش کرد لە بەردەم هەردوو زانا "بانزیاس" و "ویلسون" لەساڵی (١٩٦٥ز) دا کە شەپۆلە ڕادیۆییەکان لە هەموو بەشەکانی گەردوونەوە وەربگرن، بەجۆرێك کە لە هەر جێگایەکدا تۆمار بکرانایە هەمان خاسیەت و سیفەتی فیزیاییان هەبوو و بەپێی کات و ئاڕاستەش نەدەگۆڕان. ئەم شەپۆلانە ئەوانەن کە لە سەردەمە دوورەکانەوە هاتوون و پاشماوەی ئەو تەقینەوە گەورەیەن لە چرکە سەرەتاییەکانی ڕوودانیدا کە بەدوایدا دروستبوونی گەردوون دێت.

لەساڵی (١٩٨٩ز) دا ئاژانسی بۆشایی ئەمریکی (ناسا) مانگی دەستکردی (Cobe explorer)ی بۆ بۆشایی ئاسمان نارد کە لە دوای سێ ساڵ زانیاری زۆر وردی بۆ زەوی نارد. زانیارییەکان دڵنیایی تەواو لەسەر ڕاست و دروستی تەقینەوە گەورەکە دەدەن.

ئەم ڕاستییە زانستییە لە قورئانی پیرۆزدا ئاماژەی پێدراوە، لەئایەتی ٣٠ ی سورەتی (الأنبیاء)دا هاتووە: ﴿أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾.

مانای ئایەتەکە بەمجۆرەیە: زەوی و ئاسمانەکان بە ئەستێرە و هەسارە

و گەلەستێرەکانەوە کە هەموویان پێکەوە ئەم گەردوونەی تیایدا دەژین پێکدێنن، لەبنەڕەتدا بریتی بوون لە تەنها یەك بارستەی پێکەوەلکاو، پاشان ئەو بارستەیە تەقیوەتەوە و لەدوای ئەوە ئەستێرە و هەسارە و گەلەستێرەکان دروستبوون، ئەمەش زانایانی گەردوون لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا دۆزیویانەتەوە... هەردوو زانا "بانزیاس" و "ویلسۆن" لەساڵی (١٩٧٨ز)دا خەلاتی نۆبڵیان لە فیزیادا لەسەر ئەم دۆزینەوەیەیان وەرگرت.

فراوانبوونی گەردوون

لەساڵی (١٩٢٩ز) دا دۆزینەوەیەکی گەورەی زانستی ئاشکرا کرا، کاتێك کە لە ناوەندە زانستییەکاندا بلاوکرایەوە دەنگدانەوەیەکی گەورەی هەبوو. تا ئەوکاتە باوەڕ وابوو گەلەستێرەکان بە جوڵەیەکی هەڕەمەکی وەك جوڵەی گەردی گازەکان دەجوڵێن کە هەندێکیان لەیەکتر نزیك دەکەونەوە و هەندێکی تر لە حاڵەتی لێك دوورکەوتنەوەدان، بەلام دۆزینەوەکە ئەو بڕوایەی بەتەواوی پێچەوانە کردەوە.

"هابل" دۆزییەوە، هەموو ئەو سەدان بلیۆن گەلەستێرەیەی لە گەردووندا هەن بە بەردەوامی بەخێراییەکی زۆر گەورە لەیەکتری دووردەکەونەوە کە لەهەندێك خاڵدا لەوانەیە خێراییان بگاتە چەند بەشێکی خێرایی ڕووناکی. بەگوێرەی ئێمەوە هەموو ئەو گەلەستێرانەی لە دەوروبەرماندا دەیانبینین (جگە لە ئەندرۆمیدا و هەندێك گەلەستێرەی تری نزیك)، سەرجەمیان لە دورکەوتنەوەیەکی بەردەوامدان لێمانەوە.

مانای دۆزینەوەکە بەم جۆرەیە: مادام هەموو یەکەکانی ئەم گەردوونە لە حاڵەتی لەیەکتر دوورکەوتنەوەیەکی هەمیشەییدان، ئەمە تەنها ئەوە دەگەیەنێت کە گەردوون لە کشانێکی قەبارەیی یان فراوانبوونێکی یەکبینەدایە. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾الذاريات/٤٧، واتە: ئێمە ئاسمانمان بە دەستی پڕ دەسەلاتی خۆمان دروستکرد، بەردەوامیش گەورەو فراوانی دەکەین.

وەك دەزانین ڕووناکی لە حەوت ڕەنگ پێکهاتووە و هەریەك لەو ڕەنگانە شەپۆلێکی تایبەتیان هەیە بە درێژی و لەرەلەرێکی دیاریکراو، کورتترین شەپۆل (بەرزترین لەرەلەر) شەپۆلی ڕەنگی شینە، درێژترینیان و کەمترین لەرەلەریش شەپۆلی ڕەنگی سوورە.

کاتێك "هابل" لێکۆڵینەوەی لەو ڕووناکییە کرد کە لە گەلەستێرەکانەوە دەردەچن، بینی لە هەموو حاڵەتەکاندا (جگە لە ئەندرۆمیدا و هەندێك گەلەستێرەی تری نزیك) لادانێك لە ڕووناکیەکەدا بەرەو ڕەنگی سوور ڕوودەدات. چەندەش بڕی لادان ڕووەو سوور زیادبکات هێندەش دووری گەلەستێرەکە لێمانەوە زیاترە.

لەپاش ئەم دۆزینەوەیە بەڵگەی بوونی ژمارەیەك کونی زۆر تاریك لە گەردووندا دەرکەوت کە لەپشت ئەم کونانەوە هێزێکی کێشکردنی گەورە هەیە لادانی ڕووەو ڕەنگی سوورمان پیشان دەدات. (گەردوون دەکشێت و فراوان دەبێت لە خاڵی سەرەتاوە بۆ تیشکی سوور).

ئێستا و لەپاش گەیشتنی زانست بەو ڕاستییەی گەردوون سەرەتایەکی هەیە تیایدا دەستی بە کشان و فراوانبوون کردووە، ڕوونتر لە مانای ئەو ئایەتە پیرۆزە تێدەگەین: ﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ خوای گەورە دەفەرموێت ئێمە

ئاسمانەکانمان دروستکردووەو ئێمەش فراوانـی دەکـەین... ئەمـە دەقێکـی ڕوونە و تەئویل هەڵناگرێت، هەر ئەوەیە ئێستا لـە گەردوونـدا ڕوودەدات، بەڵکو چەندین بلیۆن ساڵە ئەم فراوانبوون و کشانە بەردەوامە.

ئاسمانەکان فراوان دەبن و گەردوون دەکشێت. وەك تێبینیمان کرد ئەم ڕاستییە تـەنها تیـۆر و گریمانـە و نموونـە نییـە، بـەڵکو بینینـەکان ئـەم ڕاستییەیان سەلماندووە و تەبایی و هاوشێوەی ئەو تاقیکردنەوانەی زۆرێك لـە گەردوونزانـەکان لـە کـات و شـوێنی جیـاوازدا ئـەنجامیان داوە و ئـەم تیۆرەیـان کردووەتـە ڕاسـتییەکی زانسـتی سـەلمێنراو. تـا ئێسـتاش هـیچ دژایەتییەك یان هیچ شتێك نییە لە دروستی ئەم ڕاستییە کەم بکاتەوە.

هەموو تەنەکان
لەڕێڕەوی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن

یەکێك لەخاسیەتەکانی گەردوون ئەوەیە هەر توخمێك لـە توخمـەکانی و هـەموو گەردیلـەکانی ئـەم توخمانـە (تەنانـەت ئەگـەر کێشـەکەی هێنـدەی ئەتۆمێکیش بێت)، لە جوڵەیەکی یەکبینەدان و تائەبەد ناوەستن مەگەر بـە فەرمانی خوا نەبێت، خوای بەدیهێنەری زەوی و ئاسمانـەکان و هەرچی لـە نێوانیاندا هەیە.

بەدڵنیاییەوە ئەم جوڵەیە بە ڕێکەوت نییە، یان بـەو جۆرە نییـە مـاددە خۆی هەر لەخۆیەوە ئەو کارە بکات (وەك بێبـاوەڕان بانگەشـەی دەکـەن)، بـەڵکو جوڵەیـەکی بەیاسـاکراو و دیـاریکراوە لەلایـەن پـەروەردگارێکی کارزانەوە، چونکە جوڵـەی تەنـەکان لـە گەردوونـدا لـەدەرەوەی یاسـاکانی زانسـتی دانـراون کـە مـرۆڤ داینـاون و زانیـونی و لـە دەوروبـەری خۆیـدا و لەزەوی و گەردووندا دۆزیونیەتەوە.

هەریەکـە لـە ئەسـتێرە و هەسـارە و گەلەسـتێرەکان بـە جوڵەیـەکی تەوەرەیی بەدەوری خۆیانـدا و بەجوڵەیەکی جێگۆڕکێ لـە خولگەکانیانـدا دەسـوڕێنەوە. زیـاتر لـەوەش هـەموو گـەردوون بـەدەوری چـەقێکدا دەسوڕێتەوە کە زانسـتی مـرۆڤ (کـەم تـا زۆر) هیچی لـەبارەوە نازانێـت و تەنها لە زانستی خوای تاك و تەنهادایە.

گەرچی مرۆڤ بتوانێت هەندێك لە یاسا دەربارەی جوڵەی تەنەكانی سەر زەوی و نزیك زەوی بزانێت، بەڵام هەر كەمدەست و بێتوانا دەبێت لە زانینی زۆرێك لە مەسەلە شاراوەكانی جوڵەی تەمگەلەكان و هەسارەكان و گەلەستێرە و ئەستێرە كلكدارەكان و...هتد. ئەو دیاردانەی مرۆڤ لەسەر رووی زەوی دەیانبینێت و وا دەزانێت جێگیر و وەستاون و جوڵەیان نییە (وەك شاخەكان و بان و دەریاكان)، لەڕاستیدا هەموو ئەوانە لەجوڵەیەكی بەردەوامدان بە هاوكاتی لەگەڵ جوڵەی زەوی خۆیدا، بە جوڵەیەكی تەوەرەیی و جێگۆڕكێ و جوڵەكانی تریش.

ئەم جوڵە بەردەوامە ڕێكوپێكەی سەرجەم پێكهاتەكانی ئەم گەردوونە فراوانە كە ماندووبوون و وەڕسبوون و هەڵە نازانن، تەسبیح و سوژدەن بۆ پەروەردگاری مەزن و بەدیهێنەری ئاسمانەكان و زەوی و هەرچی لەنێوانیاندایە، بەڵام مرۆڤ بەو كەمە زانستە سنووردارەی هەیەتی لەو جۆرە تەسبیحاتە تێناگات.

لە جوڵەی هەر بەشێك لە بەشەكانی ئەم گەردوونەدا سوود و بەخشش و بەرەكەت هەیە بۆ مرۆڤ (دانیشتوی سەر رووی هەسارەی زەوی)، چونكە بە فەرمانی خوای گەورە و میهرەبان هەموو پێكهاتەكانی گەردوون بۆ خزمەتی مرۆڤ و ئاسانكردنی ڕێگاكانی ژیانی لەسەر زەوی هێنراونەتە بوون.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ ٱلۡقَمَرَ وَلَا ٱلَّيۡلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِۚ وَكُلّٞ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ﴾يس/ ٤٠، واتە: نە خۆر بە مانگ دەگات و نە شەویش پێش ڕۆژ دەكەوێت، بەڵكو هەریەكەیان لەڕێڕەوی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەكەن .

هەروەها دەفەرمویت: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾الأنبياء/٣٣، واتە: هەر ئەو زاتەیە شەو و ڕۆژی بەدیهێناوە، خۆر و مانگیشی دروستکردووە، هەریەکەیان لە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە و مەلەدەکەن.

لەئەنجامی جوڵەی تەوەرەیی ئەستێرە و هەسارەکاندا چەقە هێزێکی دوورخستنەوە (قوة طرد مرکزي) دروستدەبێت کە دەبێتە هۆی هێشتنەوەی ئەستێرە یان هەسارەکە لە خولگە تایبەتییەکەی خۆیدا (هێشتنەوەی دووریی نێوان ئەو هەسارە و ئەستێرەیە لەگەڵ ئەستێرەی دایکدا لە دوورییەکی جێگیر و نەگۆڕدا). ئەو هۆکارانەی کار دەکەنە سەر بەردەوامبوونی پەیوەستی ئەستێرە و هەسارەکان پێکەوە، لەم خاڵانەدا دەردەکەوێت:

- بارستایی ئەستێرە (خۆر)ی دایك.
- سوڕانەوەی تەوەرەیی خۆر.
- هێزی ڕاکێشانی خۆر.
- بارستایی هەموو هەسارە پاشکۆکانی خۆر.
- بەردەوام سوڕانەوەی تەوەرەیی هەریەك لە هەسارەکان بەخێرایی نەگۆڕ.
- هێزی دوور خستنەوەی ناوەند (سەنتەر)ی هەریەك لە هەسارەکان.
- دووریی نێوان خۆر و هەسارەکان.

سەرەڕای ئەو هۆکارانە و درێژ خایاندنی کارەکەی لەسەرەتای دروستکردنیەوە تاکو ئەمڕۆ کە بە چەندین بلیۆن ساڵ مەزەندە دەکرێت، ئەو خۆر و ئەستێرە و هەسارانە بەبێ هەڵە و لادان و تێکچوون جوڵاون،

چونکە ڕامبوونیان بە فەرمانی خوای پەروەردگاری مەزنە و ملکەچی ڕێکەوت و بێسەرەوبەرەیی نین. ڕوودانی لادانێکی زۆر بچووك لە هەریەك لەو هۆکارانەی باسکران دەبێتەهۆی نەمانی هێزی نێوان خۆری دایك و هەسارەکانی، لەمەشەوە تەقینەوە و پەرتبوون و لەتبوون ڕوودەدات، ئەمەش تەنها کاتێك ڕوودەدات بەدیهێنەری گەردوون فەرمانی ڕوودانی بدات (لە هاتنی قیامەتدا).

ڕۆژی قیامەت ئەو ڕۆژەیە کە گەردوون حاڵەتی هاوسەنگی خۆی لەدەست دەدات و ئەستێرە و هەسارە و مانگەکان بە فەرمانێك لەلایەن خواوە بەهیچ جۆرێك لەت نابن، زەویش بەڕوودانی ئەو زەمینلەرزەیەی پەیمان دراوە ڕووبدات کاریگەر دەبێت، هەموو ماددە کانزاییەکان لە ناواخنیانەوە دێنەدەرەوە و بەوەش هاوسەنگی و هێزی کێشکردنی و شوێنەکەی لە بۆشایی ئاسماندا لە دەستدەدات.

لەئەنجامی جوڵەی تەوەرەیی خۆر، ئەو گازانەی بەڕێگەی ناوکی کارلێك دەکەن، لەناواخنیدا چڕدەبنەوە و هێزێکی گەورەی کێشکردنی لێوەدروست دەبێت (بە هۆی بارستاییە زۆر گەورەکەیەوە کە بە ٣٣٣هەزار هێندەی بارستایی زەوی مەزەندە دەکرێت)، ئەمەش کاریگەرییەکی زۆری هەیە لەسەر هێزی کێشکردنی هەسارە پاشکۆکانی و پەیوەستکردنی بە خولگەکەیەوە و دروستکردنی کۆمەڵە یان سیستمی خۆریی.

تیشکی خۆر تواناکەی لەو وزە زۆرە مەزنەوە وەردەگرێت کە لە کارلێکە ناوەکییەکانی ناواخنی خۆردا ڕوودەدەن، وزەی خۆر لە ئەنجامی یەککگرتنی گەردیلەکانی هایدرۆجینی سوکەوە پەیدا دەبێت.

بەبێ بەردەوامبوونی جوڵەی تەوەرەیی خۆر، دروستبوونی وزەی خۆر دەوەستێت و لەگەڵ کاتدا نوێ نابێتەوە. ئەگەر ئەو جوڵەیەی نەبوایە خۆر

بـەر لـە هـەزاران ملیـۆن سـاڵ دەبـووە ئەسـتێرەیەکی مـردوو و هێـزی کێشکردنی ون دەکرد و هۆکارەکانی پەیوەستبوونی نێوان خۆر و هەسارە پاشکۆکانی لە بۆشایی ئاسمانـدا هەڵدەوەشـان... هـەر ئـەو پەیوەسـتیەی نێوان هەسارە و ئەسـتێرەکانە شـوێن و خولگـەی هەریەکـەیان لەئاسمانـدا دەپارێزێـت. خـوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ﴾الواقعة/٧٥-٧٦، واتـە: سـوێندم بـە شـوێنی ئەستێرەکان، ئەو سوێندە گەر بزانن سوێندێکی زۆر گەورەیە.

لێکۆڵینەوە لە شوێنی ئەستێرەکان و ئایەتە خواییـەکان لـە گەردوونـدا، دەبنە بەڵگەی یەکلاکەرەوە لەسەر بوونی هاوسـەنگییەکی بێوێنـە لـەنێوان سەرجەمیاندا. جیاوازی لە قـەبارەی ئـەم ئەسـتێرە و هەسـارانە و چـڕیی و پێکهاتە گازی و کانزاییەکانیان و بارستەو وزە و خێراییان لە خولگەکانیاندا و دوورییـە زۆرەکـانی نێوانیـان، بەڕاسـتی جیاوازییەکـە دەچـێتە خانـەی موعجیزەوە.

دەلاقەی ئاسمانی

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾الرحمن/٣٥، واتە: (ئەم ئایەتە باس لەوە دەكات كە ئەگەر لە سنوور دەرچوون) ئەوا بڵێسەی ئاگر و مسی تواوەیان بۆ دەنێرین، ئیتر شكست دەخۆن و سەركەوتوو نابن.

هەروەها خوای گەورە لەسەر زمانی پەری (الجن) دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾الجن/٨، واتە: ئێمە بەرەو ئاسمان كشاین و هەست و هۆشمان خستەكار، (سەرنجماندا) پڕە لە پاسەوانی بەتوانا و بێشوومار، و شوهبیش.

زاناكـان دۆزیانـەوە كـە بۆشـایی ئاسمـان بارگاوییـە بـە گـەردە بـەئایۆنبووەكان (پلازمـا)، هـەروەها پشـتێنەیەكی گـەورە لـە تیشـكی مەترسیداریان ئاشكرا كردووە (شواظ من نار) كە لە دوو چیندا دەوری گۆی زەوی داوە و لەزانستدا بە "پشتێنەی ڤان ئەلن" ناسراوە... ئەم تیشكانە پێكهاتوون لە ئەلیكترۆن و پۆزیترۆنی بارگاوی كە بەخێراییەكی زۆر گەورە دەجوڵێن، ئەمە جگە لە تیشكەكانی گاما و تیشكە گەردوونییەكان.

لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا تێبینی كرا هەوا بەئایۆن دەبێت، گەرچی جیاكراوە بێت و لەنێو دەفری داخراویشدا بێت. تێبینی ئەوەش كرا ئەم دیاردەیە (بەئایۆنبوونی هەوا) هەر ڕوودەدات تەنانەت ئەگەر ئەو دەفرە داخراوانە بە چینێكی ئەستوری قورقوشمیش داپۆشرابن كە تیشكی گاما

نایانبڕن. لێرەدا زانایان گەیشتنە ئەو بڕوایەی دەبێت تیشکێکی تر ئەو کارە بکات کە لە بۆشاییەکانی گەردوونەوە بەرەو زەوی دێت، ئەو تیشکە ناونرا " تیشکی گەردوونی " کە بەشێوەیەکی بەردەوام لەبۆشایی دەرەوە دەگاتە زەوی. ئەم تیشکە وزەیەکی زۆر مەزنی هەیە بەشێوەیەك کە تێکڕای وزەی تیشکی گەردوونی نزیکەی (١٠هەزار ملیۆن) ئەلیکترۆن ڤۆڵتە بۆ هەر تاکە تەنۆلکەیەك، ئەم تیشکە پێکدێت لە پرۆتۆن (بەڕێژەی٩١,٥٪) و تەنۆلکەکانی ئەلفا (بەڕێژەی ٧,٨٪) کە هەموو تەنەکان دەبڕێت گەرچی ئەستوری و سروشتیان هەرچەندێك و هەرچۆنێك بێت.

زانایان (کلارك، هارلۆ، دیمۆند، هیل، فزیل) کە گەورەترین زانایانی ئەم سەردەمەن، ئەوەیان دۆزییەوە کە (پاسەوانی بێتوانا و بێشومار و شوهبیش) ﴿حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾، واتە چەندین شوهب و نەیزەکی دەرچوو لە ئاسمانەوە... کۆمەڵێکی زۆر لە زانایانی گەردوون و فیزیای گەردوونی نزیکە لەسەر ئەستەمیەتی بڕین و تێپەڕینی ئاسمانەکان ڕێکبکەون، لەبەر ئەم هۆیانە:

١. توندیی و بڕی تیشك لە پشتێنەی ڤان ئەلندا کە دەوری زەوی داوە لە بەرزاییە جیاوازەکاندا، زۆر بەهێز و مەترسیدارن، بەشێوەیەك کە تێپەڕبوونی تەنێك بەو بەربەستە تیشکییەدا و کاریگەرنەبوونی بەتیشکە مەترسیدارەکانی زۆر ئەستەمە، بە هەزاران جار مەترسیدارترن لەو تیشکانەی لەئەنجامی تەقینەوە ناوەکییەکانەوە دەردەچن.

٢. بەهۆی وزە و توندی تیشکە گەردوونییەکان لەبەرزاییە زۆرەکانی ئاسماندا کە مەترسی گەورە لەسەر تەنە زیندووەکان دروستدەکەن.

٣. مەترسی کاریگەری ئەو شێواندنەی بە بەردەوام ڕوودەدات لە بەرزاییەکانی بەرگەهەوادا کاریگەری هەر دەمێنێت، چونکە چڕی هەوا زۆر

کەمە و ناتوانێت هەڵیانمژێت یان پێچەوانەیان بکاتەوە.

٤. ئەو شوهب و نەیزەکانەی لێرەولەوێ لـە ئەستێرە و هەسارەکانەوە دەردەچن، چەند بەرزبینەوە بۆ سەرەوە ئەوەنـدەش ڕێژەیان چەند جار دەبێت... زاناکان مەترسی نەیزەکەکان بە گرنگترین مەترسییەکان دادەنێن کـە دەگونجێت ڕووبەڕووی کەشتییە ئاسمانیـەکان ببنـەوە و تێکیـان بشکێنن، چونکە لە ناوچە بەرزەکانی بۆشایی ئاسماندا نەیزەکی پەرتەوازە و بڵاو هەن کە هەندێکیان بینراون و هەندێکی تریشیان نـەبینراون و بـریتین لە بارستەی گەورە لـە ئاسن و ماددەی کانزایی تـر کـە کێشیان دەگاتـە هەزاران تەن.

٥. چەند بەرەو بۆشایی بەرزبینەوە، توندی تیشکی سەرووەنەوشـەیی مەترسییەکەی زیاددەکات.

پشتێنەی "ڤان ئەلن" هەردوو زانا "فیرنوف"ی ڕوسی و "ڤان ئـەلن"ی ئەمریکی دۆزیانەوە. ڕوونیان کردەوە کە زەوی لە ناوچەی هێڵی یەکسانیدا بـە ســێ چـین دەورەدراوە و تەنۆلکـە بارگاوییـەکان لــە تیشـکە گەردوونییەکاندا بەهۆی بواری موگناتیسی زەوی (کە بـوارێکی نارێکوپێکە و لە جەمسەرەکاندا چڕترە) کۆنترۆڵ دەکرێن... کاتێك تەنۆلکەکان دەگەنە ئەم پشتێنەیە ناچاری دوو جۆر جووڵە دەبن:

١. بەدەوری خۆیاندا خول دەخۆن.

٢. بەدرێژایی ئەو هێڵانە خول دەخۆن.

بـەڵام زاناکـان ئـەوەیان دۆزیوەتـەوە چـەند ناوچـەیەك هـەن بـەتاڵن لە تەنۆلکـە کوشـندەکان کـە وزەیـەکی زۆر بـەرزیان هەیـە: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلْخَلْقِ غَٰفِلِينَ﴾المؤمنـون/١٧، واتـە: بەڕاسـتی ئێمە لە ڕاسەرتانەوە حەوت چین ئاسمانمان دروستکردووە و ئێمە هـەرگیز

لە دروستکراوان غافڵ و بێئاگا نین.

ئـەم ناوچـەیە کـە تێپـەڕین پیایـدا ڕێپێـدراوە و دەلاقـەی ئاسمانییـە، لەسـەر شـاری (قـودس)ەوەیـە و چـوونە ژوورەوە لێیـەوە بـەرەو بۆشـایی دەرەوە گونجاو و ئاساییە بەبێ توشـبوون بـە هـەر گرفتێـك، ئـەم کـارەش لەڕێی مانگە دەستکردەکانەوە دەبێت کە ئاسمـان دەپشـکنن و پاشـان لـە ناوچـەیەکی سـەنتەریەوە کـە دەکەوێتـە سـەرو قودسـەوە بەرزدەبنـەوە، چونکە ئاسانترینی ناوچەکانە بۆ دەرچوون بەرەو بۆشایی ئاسمان.

بەرەنجامـــە زانســـتییە نوێیـــەکان دوپاتیـــان کردووەتـــەوە مانگـــە دەســـتکردەکان بەســـەر شـــاری قودســـدا دەســـوڕێنەوە و پاشـــان لێیـــەوە دەردەچـن، ئەمـەش دڵنیـایی ئـەو موعجیزەیـەی پێغەمبـەری مـەزن (ﷺ) دەدات لە ڕووداوی شەوڕەوی و بڵندبوونەوەدا کـە لـە مەککـەوە بـۆ قـودس ڕۆیشت، پاشـان لـە مزگـەوتی ئەقساوە کـە لـە قودسـدایە بـەرەو ئاسمـان بەرزکرایەوە.

شایانی ئاماژە بۆکردنـە خـاڵی سـەرەتا کـە بـڕی تەنۆلکـە کوشـندەکان دەست بەکەمبوون دەکەن دیسانەوە دەکەوێتـە سـەرو شـاری قـودس و بـە هێڵێکی لار ڕووەو سەرەوەی ناوچـەی جەمسـەری بـاکور درێژدەبێتـەوە... هیچ کەشتییەکی ئاسمـانی ناتوانێـت بـەهێڵێکی ڕاسـت بەرزببێتـەوە، بـەڵکو دەبێت لەکاتی بەرزبوونەوەیدا بـەدەوری خۆیـدا بسوڕێتەوە. ئەمـەش ئـەو ڕاسـتییەیە کـە قورئـانی پـیرۆز ئامـاژەی پێـدەدات و دەفـەرموێت: ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّواْ فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴾الحجـــر/١٤، واتـــە: (ئـــەو بێباوەڕانە) ئەگەر دەروازەیەکمان لە ئاسمانەوە بۆ بکردنایەتەوە تـا پیایـدا سەربکەون و تێپەڕ بن (عروج بکەن) و (نهێنی دروستکراوانی ئێمـە ببیـنن، هەر باوەڕ ناهێنن).

ئەستێرە کونکارەکە

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ۝٢ ٱلنَّجۡمُ ٱلثَّاقِبُ﴾الطارق/١-٣، واتە: سوێند بە ئاسمان و بە (طارق)، تۆ چوزانی (طارق) چییە؟ ئەستێرە کونکەرەیە تیشکی تاریکی دەبڕێت.

پـــەروەردگار ســـوێند بـــە ﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ﴾ دەخـــوات... هـــەر کـــەس لەسەرەتادا گوێی لەم سوێندە بێت نازانێت مەبەست لە (الطـارق) چییە، بـەڵام لەدواییـدا خـوای گـەورە ڕوونیدەکاتـەوە بـەوەی کـە ئەسـتێرە کونکەرەکەیە (النجم الثاقب).

لێرەدا پرسـیار ئەمەیـە کـە ئایا چۆن دەبێـت ئەسـتێرەیەك (طـارق) و (ثاقب)یش بێت؟ ئایا شرۆڤەیەکی زانستی بۆ ئەم حاڵەتە هەیـە؟ ڕاڤـەکاران ڕاڤەی تیشـکی ئەسـتێرەکەیان کـردووە کـە کونکـەرە و تێپـەڕبووە، بـەڵام سیفەتی (طارق) بە دەگمەن باسی لێوەکراوە.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ﴾النجم/١، واتە: سوێند بـەو ئەستێرەیەی لە شوێنی خۆی دەترازێت و بەخێرایی بەردەبێتەوە.

ئەم سـوێندەیان تایبەتـە بـە دیاردەیـەکی تـری گـەردوونی کـە ئـەویش دیـاردەی تـرازان و بەربوونـەوەی ئەسـتێرەیە. لێـرەدا پێویسـتە جیـاوازی بکـەین لـەنێوان ئـەم دیاردەیـە و دیـاردەی کەوتنـەخوارەوەی ڕۆژانـەی

شوهبەکان. شوهب ڕۆژانە دێتە نێو بەرگەهەوا و لێکخشاندنی بە هەوای کەش دەبێتەهۆی بەرزبوونەوەی پلەگەرمییەکەی و لەپاشان سوتانی، ئەمە وێڕای ئەوەی هەندێك لە شوهبەکان دەکەونە سەر زەوی. خوای مەزن سوێندی بە شوهبە کەوتووەخوارەوەکان بۆ سەر زەوی نەخواردووە، سەرەڕای ئەوەش کە لە قورئانی پیرۆزدا زیاتر لە جێگایەکدا ئاماژەی پێدراوە.

بارستایی ئەستێرە نیوترۆنییەکان زیاترن لە بارستایی خۆر بەنزیکی (١,٤) هێند. لەسەرەتادا کە ئەستێرەکە دەست بەچوونەوەیەك دەکات بەسەرخۆیدا، بەخێرایی دێتەوەیەك و پەستان لەسەر گەردەکانی ماددەکەی پتردەبێت، بەمەش گەردەکانی تێکدەشکێن و شلگازی ئەلیکترۆنی (المائع الألكتروني) دروستدەبێت و ئەستورییەکەی زیاددەکات و توانای بەرگەگرتنی ئەو پەستانەی نامێنێت کە بەهۆی قورسایی ئەستێرەکە و کێشکردنیەوە بەرهەم دێت. ئەنجامی ئەمەش هەرەسهێنانی هێزی کێشکردنی ئەستێرەکەیە (شلگازە ئەلیکترۆنیەکە) کە لەلایەن گەردەکەوە تێکشکاوە و هەرەسهێنانی ئەستێرەی زەبەلاحی سووریش بەسەرخۆیدا بەردەوام دەبێت. ئەلیکترۆنەکان دەلکێن بە پرۆتۆنەکانەوە و پاشان لەگەڵیدا یەکدەگرن و نیۆترۆنی نوێ دروستدەبێت.

ئەمە بەردەوام دەبێت (بەرامبەر هێزی قورسی ئەستێرەکە) و لەکۆتاییدا سەرجەم ئەلیکترۆنەکان لەگەڵ پرۆتۆنەکان یەکدەگرن و ئەودەمە ئەستێرەکە بریتی دەبێت لە نیوترۆنی پەستێوراو لەسەریەکتر، بەبێ بوونی هیچ بۆشاییەك، بەشێوەیەك چڕی ئەستێرەکە دەگاتە ژمارەیەکی پێوانەیی ئەوتۆ کە وێناکردنی زۆر ئەستەم دەبێت.

بەمجۆرە ئەستێرەی زەبەلاحی سوور دێتەوەیەك تا پێکهێنانی ئەو تەنەی پێیدەوترێت "ئەستێرەی نیوترۆنی".

ئەستێرەی نیوترۆنی چڕییەکەی زۆرە، بەجۆرێك کە قەبارەی تەنها تۆپێکی پێ لەماددەی ئەم ئەستێرەیە کێشەکەی دەگاتە (٥٠ هەزار بلیۆن) تەن. ئەگەر ئەم تۆپە بخرێتە سەر ڕووی زەوی یان هەر تەنێکی ئاسمانی تر، ڕووەکەی بەرگەی ئەو کێشە زۆر گەورەیە ناگرێت و تۆپەکە بەنێو زەوی یان تەنە ئاسمانیەکەدا تێپەڕ دەبێت و لەدوای خۆیەوە کونێك بەجێدەهێڵێت کە لەگەڵ قەبارەی تۆپەکەدا هاوڕێژە دەبێت.

چیرۆکی دۆزینەوەی ئەستێرەی نیۆترۆنی چیرۆکێکی سەرنجڕاکێشە. لەساڵی (١٩٦٨ز)دا کچە قوتابیەکی ئەمریکی چەند ئاماژەیەکی بێتەلی بەهۆی ئامێرێکی نوێوە وەرگرت (ئەو ئامێرە پێیدەوترێت تەلەسکۆبی بێتەل یان ڕادیۆیی–Radio telescope) و ئاماژە بێتەلەکان لە قوڵایی ئاسمان و دووریی سەدان ساڵی ڕووناکییەوە وەردەگرێت و تۆماریان دەکات.

لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی بیستەمدا گەردووناسەکان توانییان چاودێری چەندین ئەستێرە بکەن کە سەرجەمیان خاوەن سیفەتی ناردنی ئاماژەی بێتەلی ڕێکوپێکن. ئاماژەکان بە پچرپچری دەگەن: (لە شێوەی: بیب...بیب...بیب). هەر ئاماژەیەك چەند بەشێکی چرکەیەك دەخایەنێت و هەر چرکەیەك یان زیاتر دووپات دەبنەوە.

ئەوەی ناوی ئەم ئەستێرانەی ناوە (کە ئاماژەی بێتەلی ڕێکوپێك دەردەکەن) بەناوی ئەستێرە پرتەدارەکان بە ئەستێرەی (الطارق الثاقب) ئایەتێکە لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز کە تیایدا خوای گەورە سوێندی پێدەخوات: ﴿وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ﴾.

(الطـارق) تـەنێکی ئاسمانییـە و دوو سـیفەتی تـری هەیـە، ئـەوانیش ئەسـتێرەیی و کونکارییـە، خۆئەگـەر لەسـەر بنـەمای ئـەم خاسـیەتانە بەراوردی تەنە ئاسمانییەکان بکەین، دەبینین تەنها ئەستێرەی نیۆترۆنییـە ئـەم سـیفەتانەی تێدایـە، ئەسـتێرەو کونکـار و (طـارق)، پرتـە و لێـدانی ڕێکوپێکیان هەیە. (الطارق) لێدانی ڕێکوپێکی پچرپچڕ دەردەکات (تك... تك...) بەتـەواوی وێکچووی ئـەو داتایانەیـە کـە بێتەلەکـە گوێزاویەتیـەوە بۆمان و سەرچاوەکەی ئەستێرەی نیوترۆنییە.

زاناکـان گەیشـتوونەتە ئـەو ڕاسـتییەی کـە ئەسـتێرەی نیـوترۆنی لەنزیکبوونەوەی لەدایکبوونیدا پرتەی خێرای هەیە، بـەهۆی وزەی خێرایـی سوڕانەوەکەیەوە. ئەستێرەی نیوترۆنی بەتەمەن ئاماژەی هێواش و هێـدیی هەیـە و مـاوەی نێـوان ئاماژەیـەك بـۆ ئاماژەیـەکی تـر درێـژترە، ئەمـەش لەکاتێکدایـە کـە ڕێـژەی وزەکـەی دادەبـەزێت و خێرایـی سوڕانەوەکەشـی کەمدەکات.

پاکوبێگـەردی بـۆ پـەروەردگاری مـەزن کاتێـك ئـەم ئەسـتێرەیەی بـە کونکەر (الثاقب) وەسف کردووە و سوێندی پێخواردووە.

لە مەزنی سوێندەکەوە درکی گەورەیی سـوێندپێخوراوەکەش دەکـەین، چڕیی ئەستێرەی نیوترۆنی کونکار بەرزترین بڕی چڕیی ناسراوی ماددەیە و کێشەکەشی لە کێشی گۆی زەوی زۆر زیاترە (وێڕای بچوکی قەبارەکـەی). ئەم ئەستێرەیە، ئەستێرەیەکی کونکارە. کاتێك ئەم ئەستێرەیە لەسەر هەر تەنێکی ئاسمانی دابنرێت یاخود تەنها بەریبکەوێت، ئەو تەنـە لەبەردەمیـدا خۆی ناگرێت، تەنانەت خۆریش. هۆیەکەشـی ئـەو چـڕییە زۆرەیـە کـە ئـەم ئەستێرە نیوترۆنییە هەیەتی.

ژمارەی ئەستێرە نیوترۆنییەکان لە گەلەستێرەکەماندا (گەلەستێرەی ڕێی کاکێشان) بەسەد هەزار ئەستێرە دادەنرێت. ئاشکرایە ملیۆنان گەلەستێرەی تریش بە سەدان هەزار ئەستێرەی نیوترۆنی لێدەر و کونکاری تێدایە و ئاسمان پڕیەتی لەم ئەستێرانە.

پەروەردگار هەر لەدوای ئەو ئایەتانەوە دەفەرموێت: ﴿إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ﴾ الطارق/٤، واتە: "(سوێند بەوانە) هەر هەموو کەسێك چاودێری هەیە". هەموو کەسێك چاودێری دەکرێت، تاکو لە مەترسی ئەوانە بپارێزرێت.

دیاردەی خۆر گیران و مانگ گیران

قورئانی پیرۆز پتر لە جیگایەکدا لـەبارەی دیـاردەی خـۆر گـیران دواوە، لەوانـە: خـوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴾ الفرقـان/٤٥-٤٦، واتـە: ئایـا نابینیـت چـۆن پـەروەردگارت سـێبەر درێـژ دەکاتەوە، ئەگەر بیویستایە جێگیری دەکرد، پاشان خۆریشمان کردووە بە بەڵگە و نیشانە لەسەر سێبەر، لـەوەودوا بەشـێنەیی ئـەو سـێبەرە بـۆ لای خۆمان دەگێڕینەوە و دەیگرینەوە.

یـان دەفـەرموێت: ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾التکـویر/١، واتـە: کاتێـک خـۆر دەپێچرێتەوە و ڕووناکی نامێنێت.

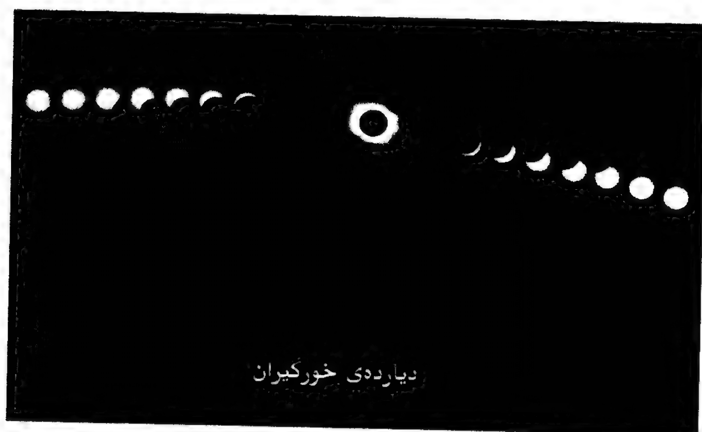
لـەو ئایەتـە پیرۆزانـەدا ئاماژەیـەکی زانسـتی هەیـە کـە پەیوەندییـەکی پتەوی کردووە لەنێوان دیاردەی سێبەر و خۆردا، بەجۆرێك کە خۆر بووەتە بەڵگە لەسەر سێبەر و سێبەریش بەڵگە لەسەر خۆر.

زانایـانی گەردوونناسـی دەڵـێن: کاتێـك مـانگ دەکەوێتـە نێـوان خـۆر و زەوییەوە و هەرسێکیان لەسـەر یـەك هێڵـی ڕاسـت دەبـن، سـێبەر لەپشـت مانگەوە بۆ سەر زەوی بەشێوەی قوچـەکێك درێژدەبێتـەوە تـا کۆتـایی بـە ناوچەیەکی تاریك (ڕەش) دێت لەسـەر زەوی پانیەکـەی نزیکـی (١٠٠ میـل) دەبێـت... ئەودەمـەی خـۆرگیرانی تـەواوەتی دەبێـت ئـەو ناوچـە ڕەشـە

دەجولێت و دوورییەك دەبڕێت لە دووركەوتنیـەوە بـۆ دیارنـەمانی لـە چـوار كاتــژمێردا، زۆر بەدەگمــەن خــۆرگیرانی تــەواوەتی (٧,٥ خولــەك) زیــاتر بخایەنێت... لەو حاڵەتەدا كە مانگ زۆر دوور بێت لەزەوییەوە، ئـەو ناوچـە ڕەش و تاریكـەی باســكرا ناگاتــە زەوی و بــەوەش خــۆرگیرانی تــەواوەتی ڕوونادات.

خۆرگیرانی تەواوەتی تەنها (٣٠٠ ساڵ) جارێك ڕوودەدات، بە جیـاواز لـە خۆرگیرانی كەلی (ناتەواو) كە زۆرجار ڕوودەدات.

جێی باسـە گونجـانی دوورییــەكانی نێـوان هەریەكـە لـە خـۆر و مـانگ و زەوی دەرئاســایەكی گــەردوونی گەورەیــە، لەســەر بنــەمای ئــەو دووریانــە دیاردە سروشتییەكان ڕوودەدەن، هەر لەسەر ئەو بنەمایانەیە ژیـان جێگیر و بەردەوامە.

دیاردەی خورگیران

شوێنی ئەستێرەکان

پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ۝٧٥ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ﴾ الواقعة/٧٥-٧٦، واتە: سوێندم بە شوێنی ئەستێرەکان، بێگومان ئەو سوێندە گەر بزانن سوێندێکی زۆر گەورەیە.

گەردوونناسیی سەلماندوویەتی: "قورئانی پیرۆز یەکەمین پەرتوکی جیهانە ئاماژەی بە بایەخی ئەستێرەکان دابێت وەك نیشانەگەلی ڕێنوێنی ڕێبوار لە وشکایی و دەریادا. زیاتر لەوە ئەستێرەکان گرنگترین بایەخپێدراون لەلایەن پەیمانگاکانی کەشتییەوانیەوە، گرنگترین کاری سەرقاڵانە بە کاروباری گەشت و هاتوچۆوە".

لەبەر گرنگی شوێنی ئەستێرەکانە پەروەردگاری مەزن سوێندی پێخواردوون، ئەوەش بۆ دەرخستنی بایەخ و گرنگی ئەو شوێنانە... دووریی نێوان ئەستێرەکان دەگەنە ڕادەیەك کە ئیدی خەیاڵ ناتوانێت وێنای بکات، بۆنموونە نزیکترین ئەستێرە لێمانەوە لە کۆمەڵەی خۆردا، خۆرە کە نزیکەی (١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) لێمانەوە دوورە.

شوێنی ئەستێرەکان واتایەکی زانستی دیکەی هەیە، بۆنموونە شوێنی زەوی بەجێگایەکی تا ئەوپەڕ ورد و نایاب دادەنرێت لەبەر ئەم هۆیانە:

یەکەم: ئەگەر زەوی دوو هێندی دووریی ئێستای لە خۆرەوە دوورتر بوایە، ئەوکاتە بڕی ئەو گەرمییەی دەگەیشتە زەوی دەبووە چارەکی ئەو

بڕەی ئێستا دەمانگاتێ، لەلایەکی تریشەوە زەوی کاتێکی زیاتری دەویست بۆ سوڕانەوەی بەدەوری خۆیدا، ئەوەش دەبووەهۆی درێژبوونی وەرزی زستان و دوابەدوای ئەوە بەستنی بوونەوەرە زیندوەکانی سەر ڕووی زەوی.

<u>دووەم</u>: ئەگەر زەوی لەخۆر نزیك دەبووەوە بۆ نیوەی دووریی ئێستای، ئەودەمە ئەو گەرمییەی لەخۆرەوە دەگەیشتە زەوی دەبووە چوار هێندی ئەوەی ئێستا پێمان دەگات، خێرایی سوڕانەوەی زەوی بەدەوری خۆردا دووئەوەندە زیادی دەکرد و وەرزەکان نەدەمان و ژیانیش لەسەر زەوی ئەستەم دەبوو.

<u>سێیەم</u>: لێکۆڵینەوەی شوێنی ئەستێرەکان ڕەهەندی قوڵی هەیە، تا هەنوکەش زانایان کەمدەستن لەبەردەمیدا و ناتوانن بەدوایدا بڕۆن.

ئێستا با چاوێك بخشێنین بە گەورەیی هەسارەکان و تەنەکانی کۆمەڵەی خۆردا :

١. نزیکترین تەنی گەردوونی لە زەوییەوە مانگە کە (٤٠٠ هەزار کیلۆمەتر) لەزەوییەوە دوورە.

٢. خۆر نزیکەی (١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) لێمانەوە دوورە، ئەم دوورییە کەمێك دەگۆڕێت، چونکە ڕێڕەوی جوڵەی زەوی بەدەوری خۆردا شێوە هێلکەییە.

٣. زوهرە و مەریخ دورییان لە کاتێکەوە بۆ کاتێکی تر زۆر جیاوازە، نزیکبوونەوەی هەسارەی زوهرە لە زەوییەوە دەوروبەری (٢٥٠ملیۆن کیلۆمەتر) دووردەکەوێتەوە. مەریخیش بەهەمان شێوە هەموو (١٥-١٧ساڵێك) نزیکەی (٧٠ کیلۆمەتر) لە هەسارەی زەوی نزیکدەبێتەوە.

دووریی هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر لە خۆری دایکەوە بەمجۆرەیە:

عەتارد ٨٥ ملیۆن کیلۆمەتر لە خۆرەوە دوورە – زوهرە ١٠٨ ملیۆن کیلۆمەتر – زەوی ١٥٠ملیۆن کیلۆمەتر – مەریخ ٢٢٨ ملیۆن کیلۆمەتر — موشتەری ٧٧٤ ملیۆن کیلۆمەتر – زوحەل ١,٤١٨ملیار کیلۆمەتر – ئۆرانۆس ٢,٨٥٤ ملیۆن کیلۆمەتر – نیپتۆن ٤,٤٧٢ ملیۆن کیلۆمەتر.

ڕەنگە ئەم دووریانە بۆ خوێنەر خەیاڵی بن، جا ئەوە دووریی نێوان تاکە خێزانێکن کە لە بۆشایی گەردووندا لەدەوری یەك دایك (خۆر) کۆبوونەتەوە. لەڕاستیدا بە بەراوردی دووریی نێوان خۆر و کۆمەڵە خۆریەکانی ترەوە، ئەم دووریانە زۆر کەم و بچوکن گەر بەراورد لەنێوان خۆری خۆمان و خۆرەکانی دیکەدا بکەین، ئەوکاتە هیچ مانایەك بۆ ملیۆن و ملیاران کیلۆمەتر نامێنێتەوە و ناچاری بەکارهێنانی پێوەری "ساڵی ڕووناکی" دەبین. ساڵی ڕووناکیش ئەو دوورییەیە کە ڕووناکی لەماوەی ساڵێکدا دەیبڕێت و یەکسانە بە ٩,٤٦٠,٨٠٠,٠٠٠,٠٠٠ نۆ ترلیۆن و چوار سەدو شەست ملیار و هەشت سەد ملیۆن کیلۆمەتر.

نزیکترین ئەستێرە لەخۆرەوە (ئەلفاسنتۆری)ـە کە چوار ساڵی ڕووناکی و سێیەکی ساڵێك لێمانەوە دوورە. ئەستێرەی (گەلاوێژ) زیاتر لە شەش ساڵی ڕووناکی دوورە. ئەمە لەکاتێکدا کە ئەستێرەی تر هەن بە سەدان و هەزاران و ملیۆنان ساڵی ڕووناکی لێمانەوە دوورن.

خوێنەری بەڕێز! ئایا ئێستا لەگەڵ ئەوەدا نییت کە ئەوەی خوای گەورە سوێندی پێدەخوات (شوێنی ئەستێرەکان) بەڕاستی سوێندێکی زۆر گەورەیە.

زانای گەردوونی "جەیمز جێنز" دەڵێت: "لێکۆڵینەوە لە شوێنی ئەستێرەکان، کلیلی جوانترین دیمەنمان دەداتێ کە چاوی مرۆڤ بینیویەتی

یان دەبینێت، وامان لێدەکات تەماشای ئاسمانی سەرنجڕاکێش بکەین و لەو مانایانە تێبگەین کە پێشتر تێی نەگەیشتووین".

ئێمە دەپرسین: کێ هەواڵی نهێنی دووریی ئەستێرەکان و هەقیقەتی شوێنی ئەو ئەستێرانەی بە محمد (ﷺ) داوە؟ بێگومان ئەوە وەحیی خواییە، قورئانی پیرۆز.

هەسارەکان

خـــوای پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِزِينَةٍ ٱلۡكَوَاكِبِ﴾الصافات/٦، واتە: بێگومان ئێمە ئاسمانی دونیامان بە جوانی و ڕۆشنی هەسارەکان ڕازاندووەتەوە.

زانستی نوێ سەلماندوویەتی: "هەسارە گەڕۆکەکان تەنی ئاسمانی ناکڵپەسەندون، جگە لەخۆر، ئەو هەسارانە بڕی گەورەی بەرد و کانزایـــان تێدایـــە و هەنـــدێکیان بەرگەهەوایشیان هەیە. هەسارەکان ڕووناکی خۆر دەدەنـەوە، هـەروەك ئاوێنـە، بـەڵام بەپلـەی جیـاواز، ئـەوەش بەنـدە لەسـەر سروشـتی ڕووەکانیـان و پێکهاتـەی بەرگـە هەواکانیان ".

شــــوهـــب

خــوای پــەروەردگار دەفــەرموێت: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَـٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَـٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا﴾الجن/٨-٩، واتە: ئێمەش (واتە پەرییەکان) بەڕاستی بەرەو ئاسمــان کشــاین و هەســت و هۆشمــان خستەکار، ســەرنجماندا پــڕە لــە پاسەوانی بەتوانا و بێشومار، نەیزەکیش بە هــەموو لایەکدا دەکشـا، ئێمـە جـاران لەهەنـدێك شـوێنی ئاسمانـدا خۆمـان حەشـار دەدا بـۆ گـوێگرتن و دەنگوبـاس بیسـتن، بـەڵام ئێسـتا ئـەوەی بیـەوێت گـوێ بگرێـت یەکسـەر نەیزەکێکی بۆ ئامادەیە و بۆی دەهاوێژرێت.

زاناکان دەڵێن: " نەیزەك تەنی ئاسمانین قەبارەی جیاوازیـان هەیـە کـە بەخێرایی (٢٢٥٠کیلۆمـەتر/چرکە بـەرەو زەوی دێـن. لـە شەویشـدا بـەهۆی لێکخشــاندنیان لەگــەڵ گــەردەکانی بەرگەهــەوای زەوی بــە درەوشــاوەیی دەبینرێن". هــەرکاتێك هــەمووی سـوتا بـە شـوهب ناودەبرێـت و کـاتێکیش بەشێکی مایەوە و کەوتە سەر زەوی ئەوە نەیزەکی پێدەوترێت.

ئەستێرەکلکدارەکان (المذنبات)

خـــــوای پــــــەروەردگار دەفـــــــەرموێت: ﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ١٥ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ﴾التکـویر/١٥-١٦، واتــە: سـوێند بـەو ئەسـتێرانەی پـەنهان دەبـن و لەچاو وندەبن، یاخود بەهۆی سوڕانەوەی زەوی و خۆیانـەوە ونـدەبن، بـەو هەسارانەی کە پەنادەگرن و دیارنامێنن.

خوای مەزن سوێند بە هەسارە خۆشارەوە لەچاوەکان دەخوات، یـاخود ئـەوەی لـە زانسـتی گەردووونناسـیدا پێیـدەوترێت کلکـدارەکان (المـذنبات)، هەرئەوەیە قورئانی پیرۆز بـە ﴿بِٱلۡخُنَّسِ﴾ ئامـاژەی پێـدەدات، کـە بەڕاسـتی نزیکترین وەسفە بۆ کلکدارەکان.

ڕووی ئیعجازی زانستی لە دوو ئایەتەکەی پێشوودا بەمجۆرەیە:

کلکـدارەکان لـە ئەنـدامانی کۆمەڵـەی خـۆرن، ڕێڕەوەکانیـان بـەدەوری خۆردا درێژکۆلەیە، هەندێکیان بە بۆشاییدا دەکشێن بۆ دوورییـەکی زۆر کـە دەیان ساڵ دەخایەنێت تـاکو سوڕێك تـەواو بکـەن، بـەوەش ڕێڕەوەکـەیان دوور دەبێت لـە خـۆر بەڕادەیـەك کـە بەتـەواوی لـە بینینـەکان دووردەبـن، هەروەك ئەوەی دەیان ساڵ ون ببن و لەپاشان بگەڕێنەوە نزیك خۆر.

" کلکداری (هالی) بەناوبانگترینی کلکدارەکانە و هەموو (٧٦-٧٩ساڵ) جارێك دەگەڕێتـەوە و پاشـان دووبـارە ئـەو ماوەیـە ونـدەبێت و لـە فـەزای گەردوونیدا دیارنامێنێت".

نهێنی ئیعجازی قورئانی پیرۆز لەوەدایە کە کلکدارەکانی بە "خُـنّس" و "الجَوارِ الكُنّس" ناوبردووە کە دواتر زانایانی گەردووناس دروسـتی و وردی وەسفەکە و لێکچواندنەکەیان بۆ دەرکەوت.

یـەکێکی تـر لـە ئەگـەرەکانی مانـای ئـەو دوو ئایەتـەی پێشـوو ئـەم لێکدانەوەیەیە:

لـەم گەردوونـەدا تـەنی گـەورەی وەهـا هـەن کـە بـە کونـە ڕەشـەکان ناسراون، چڕیی مـاددەی ئـەم کونەڕەشانە دەگاتـە (٢٥٠ هـەزار تـۆن) لـە هەریـەك سـانتیمەتر سـێجایەکدا. ئـەم کونەڕەشـانە هێزێکـی کێشـکردنی ئێجگـار گـەورەیان هەیـە و هـەموو ئـەو تەنانـەی لێیـان نزیـك دەبنـەوە دەمودەست هەڵی دەلوشن، تەنانەت ڕووناکیش کێش دەکەن!

ئەو تەنانە تاریکن و نابینرێن، ئەوەش وەهای کردبوو زانایـان لـەبوون و نەبونیان گومانیان هـەبێت، تـاکو لـەم دواییانـەدا بـوونی ئـەو کونەڕەشـانە سەلمێنرا و یەکلایی کرایەوە و هیچ گومانێك لە بوونیان نەماوە.

وەك ئاماژەی پێدرا لـە ئایەتەکـەدا خـوای گـەورە سـوێند بـە (الخُنس) دەخـوات کـە لـەزمانی عەرەبیـدا بـە شـتێکی نادیـار و شـاراوە دەوترێـت، (الكُـنّس)یـش بـە مانـای ڕووپێـوکردن و مـاڵین دێـت. لەڕاسـتیدا ئـەو کونەڕەشانە لەکاتی جوڵەیاندا هەرچییەك بێتە بـەردەمیان و بچێتە بـواری کێشکردنیانەوە، هەڵی دەلوشـن و بـەرەو خۆیـان کێشـی دەکـەن، ئـەوەش مانای ڕاماڵینی شتەکان دەگەیەنێت.

زانایـــەکی ئـــەمریکی ڕەنگـــە هـــەر قورئانیشـــی نەخوێندبێتـــەوە، کونەڕەشەکانی ناساندووە بەوەی ئەستێرەی زەبەلاحی بۆشایی گسـکدەرە (وەك گسکێکی کارەبایی زەبەلاح)!!

گەشتە بۆشایی

خــوای پــەروەردگار دەفــەرموێت: ﴿ يَـٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ إِنِ ٱسۡتَطَعۡتُمۡ أَن تَنفُذُواْ مِنۡ أَقۡطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ فَٱنفُذُواْۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلۡطَٰنٖ ﴾الـرحمن/٣٣، واتــە: ئــەی گـرۆی پــەری و ئــادەمیزاد! ئەگـەر دەتـوانن بـە بەشــەکانی ئاسمانەکان و زەویدا دەرچن، ئەو کارە ئەنجام بدەن، دڵنیاش بن ئەو کارە بەهۆی دەزگای ماددی و توانای مەعنەوییەوە نەبێت ئەنجام نادرێت.

مرۆڤ بەدابەزینی لەسەر ڕووی مانگ گـەورەترین دەستکەوتی زانستی و کرداری بەدەستهێنا، بەهۆی داهێنان و ئـامێرە نوێیەکانـەوە تـوانی بەسـەر ڕووەکەیدا بڕوات و لە گەڕانەوەیدا نموونەی بەرد و خۆڵەکـەی لەگـەڵ خـۆی بهێنێتەوە تاکو شییان بکاتەوەو توخمەکانی بزانێت.

زانستی نوێ دەڵێت مانگ (کە مـرۆڤ بـەهۆی کەشـتی ئاسمانیـەوە پـێی گەیشــتووە) تــەنێکی بچـوکی پاشـکۆی زەوییــە، وەك ئەوەیــە یــەکێك لەناوچەکانی بێت، کە (٣٨٥٠٠٠کیلۆمەتر) دەبێت، ئیتر بزانـە ئـەو دوورییە چــەند کەمــە بــە بــەراوورد لەگــەڵ دووری بەشــەکانی ئاسمانــەکان کــە دوورییەکانی لە زەوییەوە بەهەزاران ساڵی ڕووناکی دەبن؟

خێرایـی ڕووناکی (٣٠٠٠٠٠ هــەزار کیلۆمــەترە لەچـرکەیەکدا)، دەبێـت ڕوونـاکی لـە خولەکێکدا چـەند کیلۆمـەتر ببڕێت، ئـەی لـە کاتژمێرێکـدا... پاشان لە ڕۆژێکدا... لە مانگێکدا... لـە ساڵێکدا؟! لـە سـاڵێکدا دوورییـەك

دەبڕێـت بـە ژمـارە ئامارییـەکانمان مەزەنـدە ناکرێـت، بـەڵکو ژمـارەی فەلەکین... خەیاڵین...

تەحـەددای بەدیهێنـەر بۆ دەرچـوونی بـەدیهێنراوەکانی بـە بەشـەکاندا بەدوو ئاڕاستەیە:

١. ئاڕاستەی بەشەکانی ئاسمانەکان

٢. ئاڕاستەی بەشەکانی زەوی

تێبینی دەکـەین (ئاسمـان) بـە دەسـتەواژەی (کـۆ) هـاتووە، ئـەوەش ئاماژەیەکی زانستی ورد و جوانە بـۆ بـوونی ژمارەیـەك پێکهاتـەی (بـوونی) ئاسمــانی لــەم گەردوونــە فراوانــەدا، دروســت وەك ئــەوەی دۆزینــەوە گەردوونییە نوێیەکان دەیسەلمێنن.

بەڵام زەوی بە (تاك) ناوی هاتووە، ئـەوەش ئاماژەیـە بـەوەی زەوی لـە پێکهـاتن و سـیفەتەکانیدا بەتـەواوی نایـاب و جیـاوازە لـەنێوان سـەرجەم هەسارەکانی تردا. ئەمەش کتومت وێکچووی نوێترین زانیارییەکانی زانستی نوێیە.

ئیعجازی ئایەتەکە لە دەستەواژەی (إلاّ بِسُلطان)دایە، بەمانای ناتوانـایی لە دەرچوون بە بەشەکانی ئاسمانەکان و زەویدا بەبوونی هێزێکی گـەورە و زۆر مەزن نەبێت... ڕەنگـە هێـزی کێشـکردنی زەوی بێـت، پێدەچێت ئـەو خێراییـە بێـت کـە پێـی دەجـوڵێین، ناشـکرێت لـەخێرایی ڕوونـاکی نزیـك ببێتەوە.

خـەڵکی وەهـا گومـان دەبـەن مـرۆڤ بـە زانسـتەکەی توانیویـەتی بـە بەشــەکانی ئاسمانــدا دەربچــێت، ئــەو کــارەش بــە هــۆی (سُــلطان)ی زانستەکەیەوە ئەنجام داوە. لێرە هەڵەکـە لـە(سُلطان)ـەکەدایە، کـە وەهـا گومـان دەبـەن سـوڵتانی زانسـت بێـت، خـۆی لەڕاسـتیدا سـوڵتانی خـوای

پەروەردگارە کە لەشەوی میعراجدا پێغەمبەری (ﷺ) تێپەڕاند، چونکە هەر زاتی (الله)یە بەسەر ملکەچکردنی سوننەت و ڕێساکانی گەردووندا بەتوانا و دەسەلاتدارە.

بەو پێیە، زانستی نوێ نەیتوانیوە بگاتە ئەو هەسارە و گەلەستێرانەی بەهۆی ئامێرەکان و تەلەسکۆبە گەردوونییەکانەوە ئاشکرای کردوون، ئەمەش لە ئەستەمبوونی بەزاندنی بەشەکانی ئاسمانن.

لە لایەکی تریشەوە، بۆ مرۆڤ ئەستەمە بتوانێت بەشەکانی زەوی ببەزێنێت، لەبەر ئەم هۆیانە:

گرنگترینیان، چەند بەرەو نێو زەوی بچین پلەی گەرمی بەرزدەبێتەوە تا دەگەینە کرۆکی زەوی، لەوێدا زەوی دەبێتە دۆزەخێك کە گەرمییەکەی دەگاتە (٣٠٠٠پلەی سەدی). ئیتر کام ئامێر دەتوانێت هەموو ئەو چینانە ببەزێنێت، لەگەڵ ئەو پلە گەرمییە زۆر بەرزەدا کە سەرجەم کانزا ڕەقە ناسراوەکان دەتوێنێتەوە!

گەر بەزاندنی بەشەکانی وشکایی توێکڵی زەوی هێندە گران و ئەستەم بێت، دەبێت حاڵەکە چۆن بێت بەگوێرەی بەشی دەریایی گۆی زەوییەوە؟ لەکاتێکدا کە ڕێژەی وشکایی زەوی (٣٠٪) یە و ئەوی تری هەمووی دەریا دایپۆشیوە.

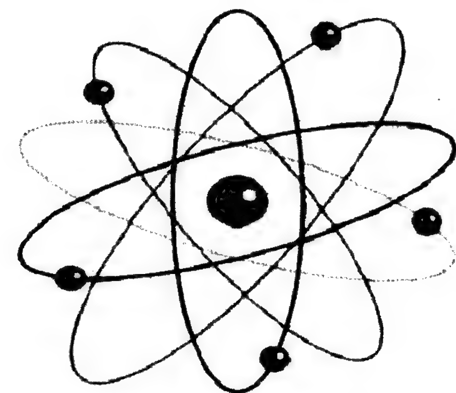
مرۆڤ نەیتوانیوە قوڵایی دەریاکان ئاشکرا بکات تەنها لە سنوورێکی تەسکدا نەبێت، ئەوەش هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵێك فاکتەر کە گرنگترینیان زیادبوونی پەستانی هەوا و ئاو لەسەر کەسی نقوم بووی نێو قوڵاییەکان، هەر (١٦کیلۆمەتر) ڕۆچوون بۆ نێو دەریا ئەوا پەستانی بە ئەندازەی (١پەستانی کەش) زیاددەکات.

یەکێکی تر لە گرفتەکان نەمانی ڕووناکییە بەپلەپەندی، بەشێوەیەك کە لەقولأیی (١١٠مەتر)دا دەریا دەبێتە تاریکییەکی شەوەزەنگ ئاسا، لەو قولأییەدا پەستان لەسەر کەس و ئامێرەکان ١٢هێندەی پەستانی کەشە.

لە هەموو ئەوانەوە دەبینین کە تەحەدداکە هێشتا لەبەردەم هەموو مرۆڤایەتیدایە و تاکو ڕۆژیی دوایی بەردەوامە. ئەوەش ئیعجازێکی ئیلاهیە کە زانستی نوێ نەیتوانیوە بە (سُلطان)ی زانست و نوێترین ئامێرەکانی ڕووبەڕووی ببێتەوە.

گــەردیلــە

خوای گەورە لـە قورئـانی پـیرۆزدا دەفـەرموێت: ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ﴾يونس/٦١، واتە: (ئەی پێغەمبەر (ﷺ)) تۆ بـەهیچ کارێك هەڵناستیت، هیچ بەشێك لە قورئان ناخوێنیتـەوە (کـە ئێمـە ئاگـادار نـەبین، ئێـوەش ئـەی خەڵکینـە) بـەهیچ هەڵسـوکەوتێك هەڵناسـن ئێمە شـایەت نـەبین بەسـەریەوە لەکاتێکـدا ئـــەنجامی دەدەن و تیایدا ڕۆدەچن، هـیچ شـتێکیش لە پەروەردگاری تۆ ون نابێت لە پارچـە ئەتۆمێکـەوە بگـرە لـە زەوی یان لە ئاسمانـدا، بچوکتر بێت یان گەورە تر، کە لە دۆسیەیەکی تایبـەتی ئاشکرادا لای ئێمـە تۆمـار نەکرابێت.

یـان دەفـەرموێت: ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ﴾الزلزلة/٨-٧، واتـە: جا ئـەوەی بەقـەدەر سەنگی گەردیلەیەك خێر و چاكەی ئەنجامْ دابێت دەیبینێتەوە، ئەوەش كە بەقەدەر سەنگی گەردیلەیەك خراپەی هەبێت، دەیبینێتەوە.

لەكۆنـدا بـاوەڕ وابـوو گەردیلـە بچـوكترین شـتە، شـتێك نییـە كـێش و قەبارەی لە گەردیلە بچوكتر بێت، بەڵام زانستی نوێ سەلماندی گەردیلـەش توانای بەشكردنی هەیە.

ئەوەیە قورئانی پیرۆز بەر لەزانسـتی نـوێ باسـی كـردووە... لـەكۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سـەدەی بیسـتدا ئـەو وتەیـە سـەلمێنرا، كاتێـك زانایـان ئاشـكرایان كـرد كـە گەردیلـەی هەنـدێك مـاددەی (وەك ڕادیـۆم و یۆرانیـۆم) هـەر خـۆی بۆخـۆی بـەش دەبێـت و لێیانـەوە تەنۆلكـەی بارگـە موجەب دەردەچێت پێیانـدەوترێت (تەنۆلكـەی ئـەلفا) و تەنۆلكـەی بارگـە سالب كە پێیاندەوترێت (تەنۆلكەی دەلتا) لەگەڵ تیشـكێك كـە بـە (گامـا) ناودەبرێت.

تاهەنوكەش زانست لێكۆڵینەوەی بەردەوامە، تاكو گەیشـتە پـەرتكردنی گەردیلە، پەتكردنی دەستكرد لە سـاڵی (١٩٣٩ز): هـەر دوو زانـای ئـەڵمانی (هـاهن) و (اسـتراسمان) لـە پـەیمانگای بـەرلین گەیشـتنە كـەرتكردنی گەردیلەی یۆرانیۆم بۆ دووبەشی گەورەو چەند بەشێكی تر.

ئـەم بـیردۆزەی قورئـانی پـیرۆز لەسـەدەی حەوتـەمدا لەسـەر زمـانی پێغەمبەرێكی نەخوێندەوار، لـە نەتەوەیـەكی نەخوێنـدەوار، كـە لـە سـارادا دەژیـا و هـیچ پەیوەندییـەكی بـەمجۆرە زانیاریانـەوە نـەبوو. ئایـا نابێتـە ئیعجازێكی جوان و سەرنجڕاكێش؟!

چەندین لێکۆڵینەوە سەلماندیان هەر توخمێك لە گەردیلە پێکدێت، ئەو گەردیلانەش لە پێکهاتەیاندا سادە نین، وەك گومان دەبرێت، بەڵکو لە تەنۆلکەی بچوك پێکدێت پێیدەوترێت (پرۆتۆن)، بە دەوریشیدا تەنۆلکەی بچوك هەن کە (ئەلیکترۆنەکان)ن، ئەم ئەلیکترۆنانە لە جوڵەیەکی بەردەوام و یەکبینەدان بەدەوری ناوکی گەردیلەکەدا (کە پرۆتۆن و نیۆترۆن پێکیدێنن).

پرۆتۆن بارگەی موجەبی هەڵگرتووە و ئەلیکترۆنیش بارگەی سالب. بارستایی پرۆتۆن ۱۸٤۰هێندەی بارستایی ئەلیکترۆنە، بۆیە ڕاستە بوترێت زۆرینەی بارستایی تەن لە(پرۆتۆن) پێکدێت.

لەوانەوە دەردەکەوێت کە پێکهاتەیەك هەیە بچوکتر لە گەرد (گەردیلە)، دروست وەك ئەوەی خوای مەزن لە قورئانی پیرۆزدا لەبارەیەوە دواوە، ئەوەش بەدۆزینەوەیەکی زانستی دەژمێردرێت کە لەم دوادواییانەدا ئاشکرا کرا.

خێرایی ڕووناکی لە بۆشاییدا

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾السـجدة/٥، واتـە: ئـەو خوایـە لـەژوور ئاسمانـەوە کاروبـاری زەوی ڕێکـدەخات و سەرپەرشـتی دەکات، لەوەودوا ڕووداوەکان و بەسەرهاتەکان و کـاروکردەوەی بەنـدەکان دەگەڕێتەوە بۆلای لە ڕۆژێکدا کە بەرامبەر هەزار ساڵە بـەو حسابەی ئێـوە دەیکەن.

لەسـاڵی (١٩٨٣ز)دا و لـەکاتی بەسـتنی کـۆنگرەی نێودەوڵـەتی پێوەرەکانـــدا خێرایـــی ڕوونـــاکی لـــە بۆشـــاییدا بـــە (٢٩٩٧٩٢,٤٥٨کیلۆمـەتر\چـرکە) دانـراو سـەلمێنرا. ئـەم زانیاریـە لـە کۆتاییـەکانی سـەدەی بیسـتەمدا زانایـان پێیگەیشـتن، هـەروەك لـە ئینسایکلۆپیدیای بەریتانیدا هاتووە.

گەر بگەڕێینەوە بۆ قورئانی پیرۆز دەبینین هاوکێشەیەکی وردی پێداوین دروستی ئەوە دووپات دەکاتەوە کە کۆنگرەی نێودەوڵەتی بـۆ پێوەرەکـان لەپاریس و لەساڵی (١٩٨٣ز)دا پێیگەیشت.

خاوەنی دۆزینەوەکە ئەمجارە زانایەکی موسوڵمانە و پسپۆڕی فیزیایە، ئـەویش "د.محمـد دودح"ــە ڕاوێـژکار لـە "هیئـة الاعجـاز العلمـي". ئـەو دۆزینەوەیەشـی لـە ئایـەتی (٥)ی سـورەتی (السـجدة) هـەڵێنجاوە ﴿ يُدَبِّرُ

ﭐلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾. مەبەست لە (الأمر–کاروبار) بریتییە لە کاروباری گەردوونی فیزیایی لەژیانی دونیاماندا... "عەبدوڵلای کوڕی عباس" ئەم چەمکەی باسکردووە، گێڕدراوەتەوە کە لە ڕاڤەی (الأمر)ی ئایەتەکەدا وتویەتی: "ئەوە لەدونیادا، لەبەر خێرایی تێپەڕبوونی (واتە کاروباری گەردوونی) هەزار ساڵ دەبڕێت لە ماوەی یەکێك لە ڕۆژەکانتاندا".

"أبوحیان التوحیدي"یش لە ڕاڤەی: ﴿مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾دا دەڵێت: "ساڵ لەسەر جوڵەی مانگ بوونیاتە". ئەوەش مانای ئەوەیە عەرەب لە ژماردنی کاتدا جوڵەی مانگیان کردووەتە پێوەر، دووریشیان بە کات گوزارشت لێکردووە، وەك ئەوەی بڵێن: دووریی سێ ڕۆژ. قورئانیش بە زمانی عەرەب هاتووە، فەرمویەتی: ﴿مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾.

لەژێر ڕۆشنایی ئەوەی ڕابورد و گەر زانیمان: (خێرایی تەن= دووری بڕاو ÷ کاتی خایەنراو) و بەراوردکردنی هاوکێشە زانستیەکە لەگەڵ هاوکێشە قورئانیەکە:

هاوکێشەی زانستی	هاوکێشەی قورئانی
کات	﴿فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ﴾ کاتی ڕۆژێکی زەوی
دووری	﴿أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (بەکاتی مانگی)= ١٢٠٠٠سوڕی مانگ
خێرایی= دووری÷ کات	کاروباری گەردوونی= (هەزار ساڵی ئێوە حسابی دەکەن، واتە ١٢٠٠٠سوڕی مانگ) ÷ (کاتی ڕۆژی زەوی)

بەدانانی ژمارەکان لە هاوکێشەکەدا:

خێرایی کاری گەردوونی (الأمر الكوني) = هەزار ساڵ لەوەی حسابی دەکەن ÷ ڕۆژێك کە حسابی دەکەن

= ١٢هەزار سورِی مانگ ÷ (٢٤کاتژمێر × ٦٠خولەك × ٦٠چرکە)

= ١٢٠٠٠× درێژی سورِی مانگ بەدەوری زەویدا × ٨٦٤٠٠ چرکە

= ٣٣٤٠٥٦,٨ کیلۆمەترا\چرکە

کاتێك ئەم ژمارەیەی کۆتایی لێکبدەین لە هەریەکە لە فاکتەری مانگی (المعامل الشهري) و فاکتەری ساڵانەیی (المعامل السنوي) مانگ (هەروەك د.منصور حسب النبي) پێشنیاری کردووە، دەگەینە:

٣٣٤٠٥٦,٨ × ٠,٩٢٥٢ × ٠,٩٧ = ٢٩٩٧٩٢,٥ کیلۆمەترا\ چرکە

ئەوەش خێرایی ڕووناکییە لەبۆشاییدا.

ئەو ژمارەیەی لە ئایەتە پیرۆزەکەوە بەدەستمان کەوت بۆ خێرایی ڕووناکی تەواو نزیکە لە ژمارە نێو دەوڵەتییەکە کە کۆنگرەی نێودەوڵەتی بۆ پێوەرەکان بریاری لەسەرداوە. ئەو ژمارەیەی لە کۆنگرەکەدا دانرا (٢٩٩٧٩٢,٤٥٨ کیلۆمەترا\چرکە) لەکاتێکدا ژمارەکە کە لە ئایەتەکەوە دەستخرا (٢٩٩٧٩٢,٥ کیلۆمەترا\چرکە)، ئەوەش بەتەواوی وێکچوون گەر ئەو هەڵە ڕێپێدراوەمان لەبەرچاوگرت کە لە لێکدانی فاکتەرەکانەوە دروستدەبن.

ئەم لێکۆڵینەوەیە بە دەرەنجامە سەرنجراکێشەکەیەوە خرایە بەردەستی پسپۆرانی فیزیای زانکۆی (ملك عبدالعزيز) لە سعودیە، لەدوای توێژینەوەی وردی پسپۆران ڕاپۆرتی ڕاست و دروستی لێکۆڵینەوەکەیان لەڕووی زانستییەوە، پێشکەش کرد، بەهەمان شێوە لەڕووی زمان و ڕاڤەی

ئایەتەکانیشـەوە لەلایـەن زانکـۆی (أم القـری) بەشـی زمـان و تەفسـیر لـە مەککە (سعودیە) جەختی لەسەر کرایەوە.

بەوەش لێکۆڵینەوەکە لە هەموو لایەکانەوە پەسەند کرا.

قورئانی پیرۆز دروستی گرنگترین ڕێسا دووپات دەکاتەوە کە مرۆڤایەتی لە سەدەی بیستەمدا ناسیویەتی، ئایا ئەوە پێشینەیەکی ئیعجازی نییە قورئانی پیرۆز باسی لێوەکردووە؟

﴿قُلۡ إِي وَرَبِّيٓ إِنَّهُۥ لَحَقٞ﴾یـونس/٥٣، واتـە: سـوێند بـە پـەروەردگارم بەڕاستی ئەوە هەقیقەتێکە.

زۆریی ژمارەی خۆرەکان

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمِنۡ ءَايَـٰتِهِ ٱلَّيۡلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُۚ لَا تَسۡجُدُواْ لِلشَّمۡسِ وَلَا لِلۡقَمَرِ وَٱسۡجُدُواْۤ لِلَّهِ ٱلَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمۡ إِيَّاهُ تَعۡبُدُونَ﴾ فصلت/٣٧، واتـە: لـە نیشـانە و بەڵگـەکانی دەسەلاتی خوای پەروەردگار شـەو و ڕۆژ و خـۆر و مانگـە، هـەرگیز نەکـەن سوژدە بۆ خۆر یان مانگ ببەن، بەڵکو سوژدە تەنیا بۆ ئەو خوایە ببەن کە دروستی کردوون، ئەگەر ئێوە خۆتان بە بەندەی ڕاستەقینەی ئەو دەزانن و هەر ئەو دەپەرستن.

(ن)ی (نسوة) کە بۆ (کۆ)یە لە وشـەی ﴿خَلَقَهُنَّ﴾دا ئاماژەیـە بۆ زۆریی ژمارەی خۆرو مانگەکان. ئەوەش زانست سەلماندوویەتی.

لە گەردووندا چەندین کۆمەڵەی خـۆر لەگەڵ هەسارەکانیاندا کە وەك خـۆری خۆمـان یـا بچـوکتر یـان گەورەتریشـن، هـەن و دەجولێن. هـەر هەسارەیەك مانگێك یان چەند مانگێکی پاشکۆی هەیە یاخود هەر خۆیەتی.

زانایانی فەلەکناسی ئاشکرایان کردووە کە ژمـارەی خۆرەکـان پـترن لـە دووسەد ملیۆن خۆر، ئەوە تەنها ئەو خۆرانـەن کـە ئاشـکرا کـراون، دەبێـت چەندی تر هەبن و هێشتا مرۆڤ پەی پێ نەبردوون و ئاشکرای نەکردوون؟!

کۆتـایی خۆر

زانسـت سـەلماندوویەتی لـە هـەر چرکەیەکدا خـۆر (٥٠٠٠٠٠تـەن) لـە کێشـەکەی ونـدەکات. ئـەی دەبێـت لـە خولەکێکـدا چـەند ونبکـات؟ لـە کاتژمێرێکدا؟ لـە ڕۆژێکـدا؟ ئایـا لـەماوەی (٥٠٠٠ ملیـۆن) سـاڵی تەمەنیـدا چەندی ونکردووە؟! با پێکەوە حسابی بکەین:

خۆر لە خولەکێکدا کێشی کەم دەکات بەبڕی:

٥٠٠٠٠٠ × ٦٠ = ٣٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە کاتژمێرێکدا: ٣٠٠٠٠٠٠٠ × ٦٠ = ١٨٠٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە ڕۆژێکدا: ١٨٠٠٠٠٠٠٠٠ × ٢٤ = ١٥٧,٦٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ تەن

لە ماوەی پێنج هەزار ملیۆن ساڵدا:

١٥٧٦٨٠٠٠٠٠٠٠٠٠ × ٥٠٠٠٠٠٠٠٠٠ = ٧٨٨٤٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ تـــەن

(حـەوت سـەد و هەشـتا و هەشـت ملیـۆن و چوارسـەد کوادریلیـۆن تـۆن) (کوادریلیۆن بریتیە لە ١ کە لای ڕاستیەوە ١٥ سفر هەبێت).

زانسـت سـەلماندوویەتی خـۆر کۆتـایی هەیـە، ئـەویش بـەهۆی ئـەو کەمبوونەی لە بارستەکەیدا ڕوودەدات، ئـەم ڕاستیە بـەڕوونی لـە قورئـانی پیرۆزدا ئاماژەی پێدراوە: ﴿وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾القیامة/٩، واتە: خۆر و مـانگ کۆدەکرێنەوە و دەدرێن بەیەکدا.

بەڵام ئایا ئەو کۆکردنەوەیە کەی و چۆن دەبێت؟

﴿فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمُسْتَقَرُّ﴾القيامة/٧-١٢، واتە: کاتێك دێت، چـاو ئەبڵـەق دەبێـت، مـانگیش دەگیرێـت و تاریـك دەبێـت (ئـەویش هەڵدەوەشێت)، (یاسای بوونەوەر تێکدەچێت) خۆر و مـانگ کۆدەکرێنـەوە و دەدرێن بەیەکدا. ئەو ڕۆژە مرۆڤ دەڵێت: (ئەی هـاوار) بـۆ کـویٚ ڕابکـەم، لەکوێوە خۆم ڕزگار بکەم. نەخێر ئیتر دەربازبوون نییە، تـۆ دەبێـت ئـیتر لای پەروەردگارت ئامادەبیت و لەویٚ ئۆقرە بگریتت (بۆ لێپرسینەوە).

زۆر ئایەتی تریش کۆتایی خۆر دەسەلمێنن:

﴿إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ﴾التكـوير/١-٢، واتـە: کاتێـك خـۆر دەپێچـرێتەوە و ڕوونـاکی نامێنێـت، کـاتێکیش ئەسـتێرەکان (لـە خولگەی خۆیان) دەترازێن و دەدرێن بەیەکدا.

(قتادة) دەڵێت:(تکویر) لە ئایەتەکەدا واتە: ڕوونـاکی نامێنێـت. کۆتـایی ئەسـتێرەش وەك کۆتـایی خـۆر وەهایـە، چـونکە خـۆریش یەکێکـە لـە ئەســتێرەکان: ﴿وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ﴾، واتـــە: دەکەونـــە خـــوارەوە و درەوشانەوە و ڕوونی نامێنێت و بەخێرایی لەناودەچن و پەرش دەبنەوە.

ئەم ڕاستییە زانسـتییانە دەربـارەی خـۆر، قورئـانی پـیرۆز بـە ڕوونـی و ئاشـکرایی باسـی لێـوەکردوون، ئایـا ئـەوە بـەس نییـە وەك بەڵگـە لەسـەر ڕاستی و دروسـتی و دوابـەدوای ئـەوەش لەسـەر ڕاسـتی و دروسـتی هـەموو ئەوەی لەقورئاندا هەیە؟

ژیان لەسەر هەسارەكان

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴾النحـل/٤٩، واتـە: هەرچـی لـە ئاسمانـەكان و هەرچـی لـە زەویـدا هەیـە سوژدە بـۆ خـوای بەدیهێنـەریان دەبـەن، هـەروەها هـەموو زینـدەوەران، فریشـتەكانیش بەتایبـەت سـوژدە دەبەن بۆ خوا و خۆ بەگەورە نازانن و لە هیچ فەرمانێكی خوا لانادەن.

بێگومان فریشتەكان وشەی (دابة) نایانگرێتەوە، چونكە بەسـەر زەویـدا بە پێ ناڕۆن. وشەی (دابة) ئەو زیندەوەرانـە دەگرێتـەوە كـە ئـاو ڕەگـەزی سەرەكی پێكهاتەی ئەندامیان پێكدێنێت، ئیتر ئەو (دابة)یـە هەرچـی بێـت، چونكە خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ﴾النـور/٤٥، واتە: خوا هەموو زیندەوەرێكی (دابة) لە ئاوێكی تایبەت دروستكردووە.

هەنـدێك لـە زانایـانی گـەردوون دەڵـێن: "سـەیر نییـە هەنـدێك لـە تەنـە ئاسمانییەكان زیندەوەری لەسەر نیشتەجێ بێت، سەیر ئەوەیە بـەو جـۆرە نەبێت".

ئاژانسـی بۆشـایی ئـەمریكی (ناسـا) لـە كالیفۆرنیـا لەسـاڵی (١٩٧٠ن)دا ڕایگەیاند: ساڵی ڕابردوو نەیزەكێك لە ئوستورالیا كەوتوەتە خوارەوە ترشە ئەمینیـەكان لـە پێكهاتەیـدا هەیـە كـە بـەردی بناغـەی ماددەی ئەنـدامی

زیندووه، ئەوەش ئەگەری بوونی ژیان لە دەرەوەی گۆی زەوی بەهێزتر دەکات.

لەسالّی (١٩٧٤ز)دا یەکەمین پەیام بۆ شارستانییە گەردوونییەکان نێردرا، کە پەخشەکەی سێ خولەکی خایاند. ئەم نامەیە وەها نەخشە کێشرابوو کە زانیاری بنەڕەتی لەبارەی شارستانییەتی زەوی و دانیشتوانەکەی لەخۆگرتبوو.

جێی باسە ئەم کارە ڕووبەڕووی ڕەخنەگەلی زۆر بووەوە بەو پاساوەی کارەکە هەموو مرۆڤایەتی دەگرێتەوە نەك تەنها ئەو کۆمەڵەی نامەکەیان نارد.

کات لە نێوان زانست و قورئاندا

لەچوار چێوەی چالاکییە ڕۆشنبیرییەکانی (کۆمەڵەی ئیعجازی زانستی لە قورئان و سوننەتدا) لە قاهیرە، کۆڕێك دەربارەی "کات لەنێوان قورئان و زانستدا" بەسترا، تیایدا "د.منصور حسب النبی" سەرۆکی کۆمەڵە و مامۆستای فیزیا لە کۆلێژی (بەنات)ی زانکۆی (عین شمس)، باسێکی پێشکەش کرد.

سەرەتا "د.حسب النبی" جەختی لەوە کردەوە کە قورئانی پیرۆز هەمیشە ئاسۆی زانستی نوێ لەبەردەم زانایاندا دەکاتەوە بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان... بەدڵنیاییەوە زانستی ڕاست و دروست دەبێتەهۆی باوەڕهێنانی مرۆڤەکان، هەرگیز نابێت دژایەتی لەنێوان ڕاستییە زانستییەکان و قورئاندا ڕووبدات مەگەر زاناکە لە تیۆرەکەدا هەڵەی کردبێت یاخود موفەسیرەکە لە تەفسیر و بۆچوونی لە ئایەتە قورئانیەکەدا دروست نەیپێکابێت.

پاشان دکتۆر هاتە سەر ئەوەی قورئانی پیرۆز ئاماژەی بە زۆرێك لە مەسەلە زانستییەکان داوە، وەك بابەتی بەدیهێنانی گەردوون، کات و شوێن... قورئان ئاماژە بەوە دەدات خوای گەورە لە شەش ڕۆژدا گەردوونی بەدیهێناوە، ڕۆژەکانیش لای خوا ماوەی زەمەنین نەك ڕۆژ بە ماناکەی سەر زەوی، لەبەرئەوەی کات ڕەها نییە و ڕێژەییە، ئەمەش لەگەڵ دەرەنجامەکانی زانستی نوێ و بیردۆزی ڕێژەییدا بەتەواوی دەگونجێت.

کات لە ژیانی زیندەوەران و تەنانـەت نازیندووەکانیشـدا نـرخ و بایـەخی گەورەی هەیە، هەموان گرنگی بە پێوانی کات دەدەیـن وەك سـنووردانەرێك بۆ تەمەن. هەروەها ماددە تیشکدەرەکانی وەك ڕادیـۆم و یۆرانیـۆم کـە بـە تیشـکدان هەڵدەوەشـێن و دەگـۆڕێن بـۆ قورقوشـم، هـەموو تـوخمێکی تیشـکدەریش کـاتێکی دیـاریکراوی خـۆیی بـۆ هەڵوەشـان هەیـە (مـاوەی نیوەتەمەنی تایبەت بەخۆیی هەیە).

زانایـان هەنـدێك مـاددەی تیشـکدەری یۆرانیـۆم و کـاربۆن (١٤) بـۆ دیاریکردنی تەمەنی زەوی و مێژووی ژیان لەسەر زەوی بەکاردێنن، هەروەك چۆن دیـاردەی کشـانی گـەردوون و فراوانبوونیـان لـە دیـاریکردنی تەمـەنی گەردووندا بەکارهێناوە.

"د. حسب النبی" لە تەمەنی گەردوون دوا وەك بابەتێك بـۆ سـەلماندنی بوونی خـودا، چـونکە ئەگـەر گـەردوون سـەرەتایەکی زەمـەنی هـەبوو ئـەوا بەدڵنیاییەوە دەبێت بەدیهێنەر و دەستپێکارێکی هەبێت (واتە خـاوەن هێـز و دەسـەڵاتێك هـەبێت سـەرەتای بـەدیهێنانی دەسـتپێکردبێت)، هـەر بۆیـە قورئانی پیرۆز بانگەوازێکی ڕوونی ئاڕاستەی مرۆڤ کردووە بۆ گەڕان بەدوای چۆنیەتی دروستبوونی گەردوون و سەرەتای بەدیهێنانیدا.

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ﴾العنكبوت/٢٠، واتـە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) پێیان بڵێ با بگەڕێن بە زەویدا تەماشـابکەن و سـەرنج بدەن چۆن ئەو زاتە دروستکراوانی بەدیهێناوە.

دەلالەتەکانی ئەم ئایەتە کورتدەکەینەوە لە چەند ئاماژەیـەکی گرنگدا، لەوانـە: گـەڕان بـە زەویـدا ڕێمـان پیشـان دەدات بـۆ زانـینی سـەرەتای بەدیهێنان، دەستەواژەی قورئان (سيروا في الارض– بگەڕێن بە زەویدا) نەك (سـيروا علـى الارض– بگـەڕێن بەسـەر زەویـدا) ئامـاژەی گەڕانـە بـە چینـە

جیۆلۆجییەکانی زەویدا، ئەوەش بۆ زانینی چۆنیەتی دروستبوونی و دروستبوون و پەیدابوونی مەملەکەتی ڕووەکی و ئاژەڵی، بەڵکو زانینی سەرەتای بەدیهێنان بە سەرجەم جۆرەکانیەوە و لەوانەشدا گەردوون.

لەزۆرێك لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزدا هاتووە خوای گەورە گەردوونی لە شەش ڕۆژدا بەدیهێناوە، وەك دەفەرموێت: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ﴾ق/٣٨، واتە: بەڕاستی ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و هەرچی لەنێوانیاندا هەیە بە شەش ڕۆژ دروستمان کردوون، هیچ جۆرە ماندوویەتییەکیش ڕووی تێنەکردووین.

مەبەست لە (أيام) لە ئایەتەکەدا، "قۆناغەکان" یان "ماوەی زەمەنی"ن لە بەدیهێنانی گەردووندا نەك ئەو ڕۆژانەی ئێمەی مرۆڤ دەیانژمێرین، بە بەڵگەی ئەوەی ئاماژە بە دەستەواژەی (مما تعدّون) نەکراوە لە هیچکام لەو ئایەتانەدا کە سەبارەت بە شەش ڕۆژی بەدیهێنانی ئاسمانەکان و زەوی دەدوێن، وەك لەم ئایەتانەدا ﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾الحديد/٤. هەروەها ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾السجدة/٤-٥.

ڕاڤەکارانی قورئان کۆکن لەسەر ئەوەی شەش ڕۆژەکەی بەدیهێنان دابەشکراوە بۆ سێ بەشی یەکسان، هەر بەشێك یەکسانە بەدوو ڕۆژ لە ڕۆژەکانی بەدیهێنان بەمەفهومی ڕێژەیی بۆ کات.

یەکـــەم: دوو ڕۆژ بـــۆ بـــەدیهێنانی زەوی لـــە ئاسمانـــە دووکەڵییـــە یەکەمییەکە، خوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿خَلَقَ ٱلْأَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ﴾فصلت/٩، واتـە: زەوی لـە دوو ڕۆژدا دروسـتکردووە... یـان دەفـەرموێت: ﴿أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا﴾الانبياء/٣٠، واتە: ئایا کافر و خوانەناسان نـابینن و بۆیـان ڕوون نەبۆتـەوە کـە ئاسمانـەکان و زەوی یەکپارچە بوون و لەوەودوا لێکمان جیاکردنەوە؟

دووەم: دوو ڕۆژ بۆ ڕێککردن (تسوية)ی حـەوت ئاسمانەکـە چـین چـین. بەوتـــەی خـــوایی: ﴿فَقَضَىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ﴾فصـــلت/١٢، واتـــە: لـەماوەی دوو ڕۆژدا ئاسمـانی کـردە حـەوت چـین. ئەمـەش ئاماژەیـە بـۆ حاڵەتی دوکەڵی ئاسمـان: ﴿ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ﴾فصلت/١١. ئەمـە دوای تەقینەوە گەورەکە بە دوو ڕۆژ.

لەکاتێکـدا دوای ئـەوە پێکهێنـانی ئاسمانـەکان دەسـتی پێکـرد: ﴿فَقَضَىٰهُنَّ﴾ واتـــە: دروســـتکردن و بـەدیهێنان... حـــەوت ئاسمـــان لـــە ماوەیەکی دیاریکراودا بە دوو ڕۆژی تر.

سێیەم: دوو ڕۆژ بـۆ ڕێکخسـتنی جیۆلۆجیـای زەوی و ڕامکردنـی بـۆ خزمـــەتی مـــرۆڤ، خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِىَ مِن فَوْقِهَا﴾فصلت/١٠، واتە: لەسـەر ڕووکـاری زەوی کێوەکـانی دامەزرانـدووە. ئەمەش ئاماژەیە بەشاخە نەیزەکییەکان، لە سەرەتادا کەوتونەتە خوارەوە و لەسەر توێکڵی زەوی جێگیربوون و بەزوویی ڕەق بوون. بەبەڵگـەی: ﴿مِن فَوْقِهَا﴾، واتـە لەسـەر ڕووەکـەی. پاشـان: ﴿وَبَٰرَكَ فِيهَا﴾، واتـە خـەیراتی

زیـادکردووە بـەوەی ئـاو و کێڵگــە و ئاژەڵـە سوودبەخشـەکانی تێـدا بـەدیهێناوە، ئەمـەش واتــە: ﴿أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا﴾ و ﴿وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا﴾، هـەموو ڕزق و ڕۆزییـەکانی تێدا بڕیـار داوە. ڕۆزی خەڵکەکـەی و بـژێوی تێـدا بـەدیهێناوە، بـەوەی ڕووبارەکـان و درەخـت و ئاژەڵـەکانی دروسـتکردووە، وەك ئامادەباشـییەکی زەوی لـە پێشـوازیکردنی مرۆڤـدا.

هەموو ئەمانەش ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ﴾ لە ماوەی چوار ڕۆژدا تا نیاز و داخوازییەکانی مـرۆڤ جێبەجێدەکات. چـوار ڕۆژی یەکسـان بـەبێ زیاد و کەم بۆ ئەو مرۆڤانەی دەپرسن.

"د.حسـب الـنبی" جـەختی لەسـەر ئـەوە کـردەوە کـە زاناکـان بـە بەکارهێنانی هەڵوەشانی تیشکی توخمی یۆرانیۆم و گۆڕانی بۆ قورقوشم گەیشتونەتە ئەوەی تەمەنی بەردەکانی زەوی و نەیزەکەکان هەژمار بکەن، بۆیـــان دەرکـــەوتووە دروســـتبوونی تـــوێکڵی زەوی (واتــە ڕەقبـــوونی توێکڵەکەی) پێش (٤,٥ ملیار ساڵ) دەستی پێکـردووە، هـەر ئـەم ژمارەیـە تەمەنی بەردەکانی هەسارەی مانگیشە... هەروەها لەم دواییانـەدا زاناکـان کاربۆنی تیشکدەریان بەکارهێنا بۆ دیاریکردنی تەمەنی پاشماوە ڕووەکی و ئاژەڵییەکان و مێژووی دەستپێکردنی ژیان لەسەر زەوی. کەواتە پێکهاتن و ڕەقبـوونی زەوی پـێش (٤٥٠٠ملیـۆن سـاڵ) دەسـتپێکردووە و مـرۆڤیش میـــوانێکی زۆر دواکـــەوتووە بـــۆ ســـەر هەســـارەی زەوی، دوای ئـــەوەی پەروەردگار هەموو ئەوانەی لە زەویدا هەن بۆی ڕامکراوە.

﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾الإنسـان/١، واتــە: ئایا زەمانێـك بەسـەر مرۆڤـدا نـەهاتووە کـە شـتێك نـەبووبێت، ناوونیشـانی نەبووبێت؟

زانست دڵنیایی ئەوە دەدات مرۆڤ بەر لە دەیان هەزار ساڵەوە هێنراوەتە سەر زەوی، بەبێ دیاریکردنی یەکلاکەرەوانە. دەتوانین وا دابنێین پێکهاتنی جیۆلۆجی دەستپێکردووە لە داکوتینی شاخە نەیزەکەکان لەسەر توێکڵە ڕەقەکەیـەوە و دەرچـوونی ئاووهـەوا لـە نـاواخنی زەوییـەوە و هـەروەها بـەدواداهاتنی شانشـینی ئـاژەڵی و ڕووەکـی هـەتاکو دەرکـەوتنی مـرۆڤ، ئەمەش ماوەیەکی زەمەنی خایاندووە بە ئەندازەی (٤,٥ملیار ساڵ) کە لـە قورئـانی پـیرۆز و سـورەتی (الفصـلت)دا ئامـاژە بـەم ماوەیـە دراوە کـە سێیەکی تەمەنی گەردوونە. لە کاتێکدا ڕێکخستنی جیۆلۆجی زەوی لەساتی دەسـتپێکردنی ڕەقبـوونی تـوێکڵی زەوییـەوە هـەتاکو دەرکـەوتنی مـرۆڤ کاتێکی خایاندووە ئەندازەکەی (٤,٥ملیار ساڵ)ە... بۆیە دەتوانین حسابی تەمـەنی گـەردوون بکـەین لـە قورئـانی پـیرۆزەوە بـە لێکـدانی ئـەم مـاوە جیۆلۆجییە لە (٣) بەوپێیەی شەش ڕۆژەکەی بەدیهێنانی گەردوون دابەشن بە سێ بەشی یەکسانەوە و هەر بەشێك یەکسانە بـە دوو ڕۆژ لـە ڕۆژەکـانی بەدیهێنان (بە لێکدانەوەیەکی ڕێژەیی بۆ کات)، لەمـەوە تەمـەنی گـەردوون دەبێتە (١٣,٥ ملیار ساڵ).

"د.حسب النبی" ئامـاژەی بـەوە کـردووە کـە تائێسـتا نەگەیشـتووەتە دابەشـــکردنی شـــەش قۆناغەکـــەی بـــەدیهێنانی گـــەردوون. هـــەموو لێکۆڵینەوەکان لـەدەوری دیـاریکردنی تەمـەنی گـەردوون دەسـوڕێنەوە لـە تەقینەوە گەورەکەوە، بەڕێگای جیاواز و بەڕای جیـاوازەوە. کۆمـەڵێك زانـا تەمەنی گەردوون بەپێی دیاردەی کشـانی گـەردوون و لادانـی ڕووەو سـوور بە١(٠ –١٨ ملیار ساڵ) دیاریدەکەن. هەندێك زانای تر بە دوو ڕێگـە ناوکیـە جیاوازەکەی هەریەکە لە زانایان (فاولار) و (هابل) تەمەنی گەردوون بە (١٣ یان ١٥ ملیار ساڵ) دیاریدەکەن، ئەمڕۆش تەمەنی زەوی بە (١٣,٧ملیار)

تـاریکی گەردوون

تیشکی خۆر کە ناڕاستەوخۆ دێت، تاکو لەسەر تەنەکانـەوە نەدرێتـەوە، ناتوانرێت ببینرێن. هەربۆیە بەهۆی بوونی گـەردەکانی هـەوا و ئـاو و تـۆز و گـەردە هەڵواسـراوەکانی هـەواوە تیشـکی خـۆر پەرشـدەبێتەوە و بـەوەش گومەزی شینی ئاسمان دەردەکەوێت، بەڵام سەرەڕای کەمبوونی زۆری ئـەو گەردانە لە بۆشایی دەرەوەی بەرگەهەوای زەویدا، لەگەڵ ئـەوەش تیشـکی خـۆر هەیـە کەچـی کەشـتییەوانەکان هـەر بـەتاریك، وەك شـەوەزەنگێکی بەردەوام، دەیبینن.

جێی سەرسوڕمانە قورئانی پیرۆز پێشینەی هەیە لە دانـانی ئاسمـان بـە شەوێکی بەردەوام تاریك، زۆر تاریـك، وەك دەفـەرموێت: ﴿ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا﴾ النازعات/٢٧-٢٩.

لـە میانـەی مانـای ئایەتەکـەدا (ٱلسَّمَآءُ) گوزارشـت لـە تـەواوی بۆشـایی گـەردوون دەکـات، چـونکە دەقەکـە پەیوەسـتە بـە وەسـفی قۆناغـەکانی بـەدیهێنانی گـەردوون و دروسـتبوونی کۆمەڵـەی ئەسـتێرەکان و تەنـە ئاسمانییـەکان، بـەدەربڕینی (فَسَوَّىٰهَا) لەبارەیـەوە، واتـە ڕێکخسـتن پـێش کرداری فراوانبوونی گـەردوون. (رَفَعَ سَمْكَهَا) واتـە زیـاتر چـڕی و خەسـتی،

قورئان وەسفی شەوی بۆ ئاسمان داناوە، چونکە بەدڵنیاییەوە ڕاناوی (ها) لەوشەی (لَيْلَهَا)دا بۆ (ٱلسَّمَآءُ) دەگەڕێتەوە، کەواتە ئایەتەکە پەیوەندی بە شەوی بەردەوامی ئاسمانەوە هەیە کە تەواوی بۆشایی ئاسمان دەگرێتەوە نەك شەوی زەوی کە کاتەکەی بەر لە هەڵاتنی خۆرە، شەویش بەڵگەی ڕەشی و تاریکییە.

ڕاڤەکارانی قورئان دەڵێن: (وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا) واتە شەوەکەی زۆر ڕەش و تاریك و ئەنگوستەچاو کردووە، ئەمەش تەنها بە شاردنەوەی تۆزە گەردوونییەکانی نێوان هەسارە و ئەستێرە سەرەتاییەکان دەبێت، بەهۆی کێشکردن و چوونەوەیەکی ماددەکەیەوە. هەروەها (وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا) واتە تیشکی خۆری بەدیارخستووە.

جێگای سەرنجە، وێڕای ئەوەی خۆر بەردەوام هەڵاتو و بریقەدار بێت لە بۆشایی گەردووندا، کەچی شەوێکی زۆر تاریك لەگەردووندا باڵادەستە کە وەك پۆشاکێك سەرجەم هەسارە و ئەستێرەکانی لە هەموو بەش و لاکانیەوە داپۆشیوە، بۆیە بەتەواوی وەك کۆمەڵە خاڵێکی بریقەدار لەسەر باکگراوندێکی ڕەشی تۆخ دەردەکەون.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا﴾النبأ/١٠.

تایبەتکردنی ئەو شەوە بەردەوامە بەوەی پۆشاکێکە و داپۆشینەکەی وەك سەرجەم هەسارە و ئەستێرەکانی تری گەردوون زەویش دەگرێتەوە، بە وشەی (لَكُم) لەو ئایەتەدا دیارە کە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِبَاسًا﴾الفرقان/٤٧. "ئیمام شەوکانی" دەڵێت: واتە

تاریکییەکـەیتان لەبەردەکـەین و بەهۆیـەوە داتاندەپۆشـین وەك ئـەوەی پۆشاك داتاندەپۆشێت.

کەواتـە ئـەو شـەوە بـە تاریکیـە زۆرەکەیـەوە بـە بۆشـایی گەردوونـدا درێژدەبێتـەوە تـاکو هـەموو تەنـە گەردوونییـەکان داپۆشـێت، تەنانـەت خۆریش کـە سەرچـاوەی ڕووناکییـە لـە هـەموو لاکانییـەوە دایدەپۆشـێت. خـوای مـەزن دەفـەرموێت: ﴿وَٱلشَّمۡسِ وَضُحَىٰهَا ۝١ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ۝٢ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ۝٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰهَا﴾ الشمس/١-٤.

(يَغۡشَىٰهَا) واتـە داپۆشـین، ئـەوەی کـە فرمانەکـە بـە ڕانـەبردوو هـاتووە بەڵگەیە لەسەر بەردەوامی حاڵەتەکە کە داپۆشینە... ڕاناوەکە دەگەڕێتەوە بـۆ خـۆر، واتـە شـەوە ناسـراوەکە بـە بـەردەوامی و تاریکیەکـەی خـۆر دادەپۆشـێت. هـەروەها (وَضُحَىٰهَا) واتـە ڕووناکییەکـەی (ڕوونـاکی خـۆر). قورئـانی پـیرۆز ڕوونـاکی و تیشـکدان دەبەسـتێتەوە بە خـۆرەوە (بـەوەی سەرچاوەی ڕووناکییە)، مانگیش ڕووناکی ڕووەو زەوی پێچەوانەدەکاتەوە. (جَلَّىٰهَا) واتـە کەشـفی کـرد و ڕوونـی کـردەوە. مەبەسـت لێـرەدا ڕوونـاکی دەرچـووە لێیـەوە کـە لـەپێش بەرگەهـەواوە نـەبینراو بـووە. بەمشـێوەیە قورئانی پیرۆز فرمانی شـاراوەی بەرگەهـەوا دەردەخـات لـە ئاشـکراکردن و دەرخستنی تیشکی خۆر کە لەپێش بەرگەهەوادا واتە لەبۆشایی دەرەوەدا، دەرکی پیّ ناکرێت. لەبـەر نـەبوونی دەرخسـتن و ڕوونکردنـەوە، سـەرەڕای بڵاوبوونەوەی ڕووناکیش لە گەردووندا، کەچی تەنها تاریکی بوونی هەیە.

سەرەڕای جیاجیـایی دەقـەکانی قورئـانی پـیرۆز کـە وەسـفی دیـاردەی تاریکی بەربڵاوی بۆشایی گەردوون دەکەن، هەموویان جەخت لە وەسفێکی جێگیر دەکەنەوە، ئەویش ئەوەیە هەمیشە شەو ڕووناکی ڕۆژ دادەپۆشـێت.

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ﴾الرعد/٣، الاعراف/٥٤.
ڕاڤەکارانی قورئان دەڵێن: ماناکەی ئەوەیە خوای گەورە شەوی داناوە کە تاریکییە، ڕۆژ دادەپۆشێت، واتە شەوی وەك بەرگی ڕۆژ دروستکردووە کە بە تاریکییەکەی ڕووناکی ڕۆژ دادەپۆشێت. کرداری (یغشی) واتە داپۆشین. دەمـی ڕانەبردووەکـەی بەڵگەیـە لەسـەر بەردەوامیـەتی و بـەهێزیش دەگـەیێنێت، بـە مانـای زۆری و زیـادەڕۆیی کـە ئـەمیش بەڵگەیـە لەسـەر داپۆشینی تەواوی بەرگەهەوا بە تاریکی شەو.

لەزیاتر ڕوونکردنەوەی وەسفی ئەم دیاردە شاراوەیەی تـاریکی بـەربڵاو لـە گەردوونـدا کـە خـۆر و ڕۆژ و سـەرجەم ئەسـتێرە و هەسـارەکانی گرتووەتـەوە، قورئـانی پـیرۆز کـرداری (تغشـیة) واتـە داپۆشـین، بـەبێ تایبـەتکردنی بـۆ ڕۆژ، دەهێنێـت تـاکو داپۆشـینی شـەوەکە بـە تاریکییـە زۆرەکەیەوە سەرجەم ئەستێرە و هەسارە و تەنە گەردوونییەکان بگرێتـەوە وەك دەفەرموێت: ﴿وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰ﴾الليل/١.

ئاژانسی بۆشایی ئەمریکی (ناسا) دەرفـەت بە کەسانی ئاسایی دەدات بۆ گەشتی بۆشایی ئاسمـان، تـاکو دیمـەنی پڕ ئەفسـوناوی و سەراسـیمای ئاسمـان ببیـنن، دیمـەنی شـەوێکی بـەردەاوم سـەرەڕای هـەڵاتن و بـوونی تیشـکی خـۆر... قورئـانی پیرۆزیـش دەرفـەتێکی بێبەرامبـەر بـە هـەموو مرۆڤێکـی سـەرزەوی دەدات بـۆ چـێژوەرگرتن لـەو دیمەنـە ئەفسـوناوییەی تـاریکی گـەردوون لـە چـەند سـاتێکدا و بەبێ مەترسـی و دوودڵـی گەشـتی بۆشـایی. ئـەویش ئەوەیـە لـە ڕۆژدا و لەگـەڵ هـەڵاتنی خـۆردا چاوەکانی لێکبنێت و دیمەنی سیحراوی تاریکی گەردوون ببینێت. لەم وەسفە جوان و درەوشـاوەیەدا بـۆ تـاریکی گـەردوون قورئـانی پـیرۆز پێشـینەی هەیـە لـە

هەواڵی توانایی گەشتی مرۆڤ بۆ بۆشایی دەرەوە، وەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَوۡ فَتَحۡنَا عَلَيۡهِم بَابٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّواْ فِيهِ يَعۡرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوٓاْ إِنَّمَا سُكِّرَتۡ أَبۡصَٰرُنَا بَلۡ نَحۡنُ قَوۡمٞ مَّسۡحُورُونَ ﴾الحجـر/١٤-١٥، واتـــە: (ئـــەو بێباوەڕانـــە) ئەگـــەر دەروازەیەکمان لە ئاسمانەوە بۆ بکردنایەتەوە تا پیایدا سەربکەون و تێپەڕ بن، ئەوە دەیانوت: بێگومان چاوبەستمان لێکراوە، یاخود ئێمە کەسانێکی جادوو لێکراوین!!

(سُكِّرَتْ أبْصَارُنَا) واتـە چـاوەکانمان داخـراوە، بـە مانـا نقـوم بـووە و داپۆشراوە، یاخود ڕێی لێگیراوە و قەدەغە کراوە لـە بیـنین، ئـەو کەسـەش کە چاوەکانی لێکنابێت جگە لەتاریکی هیچی تر نابینێت.

جێی سەرسامییە قورئانی پیرۆز وەها بـاس دەکـات کـە هەسـتکردن بـە چاولێکنان و (سکرت الأبصار) لە ئاکامی تاریکی لەگەڵ بەرزبوونەوە لەسەر ڕێرەوی لولپێچی (لە کاتی ڕۆژدا) دەبێت، تاکو دڵنیایی ئەوە بدات دیمـەنی تاریکی لەسەرو بەرگەهەواوەیە. هەر لەبەرئەوەیە کرداری (ظلّوا)ی لەجیاتی (باتوا) یان (أمسوا) بەکارهێناوە، تاکو بیگەیێنێت ئـەو دیمەنـە وێنـەکراوەی قورئان پێشکەشی دەکات لـەکاتی ڕۆژدایـە، چـونکە سـێبەر تـەنها لـەڕۆژدا دەبێت.

بەر لە سەردەمی گەشتی فەزا، مرۆڤ هیچ بوونێکی لە بۆشـایی ئاسمانـدا نەبووە و شوێنی بـەردەوامی هـەر زەوی بـووە، واتـە لەسـەر ڕووی زەوی و لـەژێر پێوەنـدیکی تـەنکی بەرگەهـەوادا. بەدڵنیاییـەوە ئـەم وەسـفە درەوشاوانەی قورئانی پیرۆز بۆ تـاریکی گـەردوون گـەواهین لەسـەر ئـەوەی لەلایەن خـوای بەدیهێنـەرەوە دابـەزیوە، کـە سـەرجەم نهێنییـەکانی بـوون دەزانێت.

پێچانەوەی ئاسمان و زەوی

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿ يَوْمَ نَطْوِي ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَـٰعِلِينَ ﴾ الانبیاء/١٠٤، واتە: ڕۆژێك دێت ئێمە ئاسمان دەپێچینەوە، وەکو چۆن کتێبی کراوە دادەخرێت و دەپێچرێتەوە، هەروەك چۆن لەسەرەتاوە دروستمان کرد وەك ئەوکاتەی لێدەکەینەوە، ئەوە پەیمان و بەڵێنی ئێمەیە بێگومان ئێمە ئەو کارە ئەنجام دەدەین.

ئەم ئایەتە پیرۆزە باس لە گرنگی بابەتی سەرەتای بەدیهێنان و کۆتایهاتنی دەکات و دەیدات بە گوێ و تەسەوری مرۆڤدا کە ڕووداوێکی بەبایەخە بۆ بوونی مرۆڤ و بوونی سەرجەم گەردوون. لێرەدا مەبەست لە سەرەتای دەستپێکردنی بوون، سەرەتای دەستپێکردنی گەردوونە بە هەموو ئەو شتانەی تێیدایە، ئەوانەی بەچاوی ئاسایی دەبینرێن و ئەوانەش کە تەنانەت بە بەتواناترین تەلەسکۆب و مایکرۆسکۆبەکانیش نابینرێن و دەگونجێت لە داهاتووشدا نەبینرێن، هەروەها ئەو شتانەی بە زانستی خۆمان دەیزانین و بە لۆژیك و حسابات پێی گەیشتوین و ئەوەش کە بە زانستیشمان نایزانین و نهێنییەکن لە نهێنییەکانی بوون و بەدیهێنان.

ئەوەش کە لە ئایەتە پیرۆزەکەوە تێیدەگەین ئەوەیە: ئەم گەردوونە دوورییەکانی بە زیاتر لە (٢٠ملیۆن ساڵی ڕووناکی) مەزەندە دەکرێت و

بارستاییەکەشـــی بـــە (١٠) و لەبـــەر دەمیـــدا (٥٥) ســـفر کیلـــۆگرام دەخـەملێنرێت، لەبـەر دەسـتی توانـایی خـوادا وەك پـەڕەکانی کتێبێکـە لەبەردەم خوێنەرەکەیدا. ئـەم لێکچوونەی گـەردوون بـە پـەڕەکانی کتێبێك لێکچوونێکی گەلێك جوان و وردە و پێویستە مرۆڤ هەڵوێستەی لەسەر بکات و بیری لێبکاتەوە.

لەئایەتە پیرۆزەکەوە چەند خاڵێکمان بۆ دەردەکەوێت:

یەکـەم: هەرچـەند گـەردوون فـراوان بێـت و ناوەرۆکەکـەی زیادبێـت و کێشەکەی قورستر بێت، بەڵام هـەرگیز لـە بەدیهێنەرەکـەی یـاخی نابێـت، بـەڵکو زۆر بەسـادەیی و ئاسـانی دەیپێچـێتەوە، هـەروەك چـۆن خـاوەن پـەرتوکێك پـەڕەکانی پەرتوکەکـە دەپیچـێتەوە. خـوای بـەتوانا و خـاوەن دەسەڵات لە ئایەتێکی تردا جەخت لەم ڕاستییە دەکاتەوە کە ئەم کارە بـۆ پـەروەردگار کـارێکی زۆر سـادە و ئاسـانە، وەك دەفـەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهۡوَنُ عَلَيۡهِۚ وَلَهُ ٱلۡمَثَلُ ٱلۡأَعۡلَىٰ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ﴾الـروم/٢٧، واتـە: هـەر ئـەو زاتـە لـە سـەرەتاوە بەدیهێنراوەکانی بەدیهێناوە، پاشان (بەجۆرێکی تر دروسـتیان دەکاتـەوە) بێگومان ئەو کارە لە دروستکردنی سەرەتا لای ئاسانترە، نموونـەی بـەرز و وەسفی بڵند هەر شایستەی ئەو زاتەیە، لە ئاسمانەکان و زەویدا، بەڕاسـتی زاتێکی زۆر بەدەسەڵات و دانایە.

دووەم: ئایەتەکـە گـەردوون بـە پـەڕەی ئاسـۆیی تـەخت دەچـوێنێت، دەگونجێت بەڕاستیش گەردوون تەخت بێت وەك دۆخێك لەنێوان گەردوونی داخراو و کراوەدا، ئەمەش کاتێك چڕیی گەردوون یەکسان دەبێت بـە چڕیی

مۆلەقە (زۆرێك لـە زانایـانی گـەردوون ئـەم بۆچـوونە پەسـەند دەكـەن)... بەهۆی زۆر گەورەیی و فراوانی قەبارەی گەردوونـەوە (بـەگوێرەی ئێمـەوە) وەك ڕووتەختێك وەهایە (ئەگـەر لەڕاسـتیدا بـەوجۆرەش نـەبێت)، هـەروەك چـۆن لـە سـەرەتادا زەوی بـە ڕوویـەكی ئاسـۆیی تـەخت دادەنـرا لەلایـەن دانیشتوانەوە، تـاكو ئـەوە دۆزرایـەوە كـە زەوی گۆییـە. بۆیـە لێكچـواندنی زەوی بـە پـەڕەكانی تۆمارێـك نزیكـە لەواقیعـەوە بـەوەی ئێمـەی مـرۆڤ لـە هـەموو لایەكیـەوە گـەردوون بەڕوویـەكی تـەخت دەبیـنین، هـەتاكو وادێتـە بیرمـــان لەڕاســـتیدا گـــەردوون شـــێوەكەی تەختـــە (زۆر دەگونجێـــت بەوشێوەیەش بێت) لە شێوەی تەختیی پەڕەكانی پەرتوكێكدا .

سێیەم: ئایەتەكە بیری مرۆڤ بەرەو كشانی گەردوون پاشان هاتنەوەیەك و دارمـانی دەبـات. وێكچـواندنی پێچـانەوەی گـەردوون بـە پێچـانەوەی پـەڕەكانی پـەرتوكێك وێكچـواندنێكی ئێجگـار جـوان و بـەرزترە لـە هـەر وەسفێك كە بۆ ئەو حاڵەتە بكرێت. بەشێوەیەك تـەنها دەبێـت ئـەم وەسـفە لەلایـەن خوایـەكی كاربـەجێ و دانـاوە دەرچـووبێت كـە بەدیهێنـەری ئـەم گەردوونەیە.

دوای كشـان و فراوانبـوونی گـەردوون تـا ئـەم حاڵەتـەی ئێسـتای (یان ئـەوەی لـە داهـاتوودا پێیـدەگات) خـوای بەدیهێنـەری ئـەم گەردوونـە (بـە هـــەموو ئـــەوەی تێیدایـــە) دەیپێچـــێتەوە و دوای ئـــەو زۆر فراوانبـــوون و گەورەبوونە دەیگێڕێتەوە بۆ دۆخی سـەرەتای بـەدیهێنانی، بەتـەواوی وەك ئەوەی ئێستا فیلمێكی پێچەوانە بـۆ كشـانی گـەردوون ببینیـت، دەبینیـت ئەســـتێرەكان لـــە لێكنزیكبوونەوەیـــەكی یەكبینـــەدان و گەلەســـتێرەكان دێنەوەیەك و قەبارەیان بچووك دەبێتەوە.

بەگشتی گەردوون دەیەوێت بەرەو باری سەرەتای بگەڕێتەوە. پاشان ئایەتەکە دڵنیایی ئەوە دەدات کە بەمشێوەیە گەردوون دەستپێکرد و بەمشێوەیەش کۆتایی دێت بۆ ئەو وێنەیەی لە سەرەتاوە هەیبووە.

﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ﴾.

ئەمە بڕیارێکی بەدیهێنەرە پێش دروستبوونی گەردوون، ڕۆژێك لە ڕۆژان گەردوون دەگێڕێتەوە بۆ شێوەی سەرەتای، بۆ خاڵێك کە چڕی و پلەی گەرمیەکی ناکۆتای هەیە یان بۆ شێوەیەکی تر کە تەنها لەزانستی خواییدا هەیە.

کرداری کشانی گەردوون و داڕمانی لەسەر خۆی، ئەو داڕمانە زۆر مەزنەی دەیگێڕێتەوە خاڵی سەرەتای بەدیهێنان، نزیکترین ڕاڤەیە زانست لەئێستادا دەتوانێت پێشکەشی بکات سەبارەت بە پێچانەوەی گەردوون یان پێچانەوەی ئاسمان وەك شێوەی سەرەتای بەدیهێنان.

لێرەدا چەند خاڵێك هەن پێویستە لەبەر چاو بگیرێن:

١. دەستەواژەی زانستی یان مرۆیی بۆ کرداری کشان و فراوانبوونی گەردوون کە داڕمانێکی زۆر گەورە بەدوایدا دێت، پێچەوانەکەرەوەی ئەو وێنانەن کە مرۆڤ دەیبینێت یان وێنای دەکات بۆ ئەم ڕووداوەی لە هێز و توندی و مەزنیدا لەسەرو وزە و توانایەوەیەتی، بەڵکو لەسەرو خەیاڵی مرۆڤیشەوەیە بۆ وەسفی کۆتایی گەردوون و ئەوەی تێیدایە (مرۆڤ وەك بەدیهێنراوێك لەسەر ئەم هەسارەیە، هەسارەی زەوی کە یەکێکە لە هەسارە پاشکۆکانی خۆر و خۆریش یەکێکە لەو چەندین بلیۆن ئەستێرەیەی گەلەستێرە پێکدێنن و بلیۆنەها گەلەستێرەش گەردوون پێکدێنن).

لەلایەکی دیکەوە لە دەستەواژە قورئانییەکەدا بۆ پێچانەوەی ئاسمان یـان گـەردوون هێمنیـەك دەبیـنین، ئەمـەش توانـا و دەسـەڵاتی خـوای بەدیهێنـەری مـەزن دەنوێنێـت کـە ئـەم وتەیـەی فـەرمووە، کۆتاییهێنـان بەهەموو گـەردوون بـەلای بەدیهێنـەرەوە کـارێکی زۆر سانایە و ئاسـانترە لەوەی ئێمە هـەموو ڕۆژێـك ئـەنجامی دەدەیـن، ئـەویش پێچانەوەی چـەند پەڕەی پەرتوکێکە، واتە پێچانەوەی گەردوون هیچ قورسییەکی تێدا نییە بۆ خوای بەدیهێنـەر، هـەروەك چۆن پێچانەوەی پـەڕەکانی پـەرتوکێك بـۆ ئێمەی مرۆڤ کارێکی گرا نییە.

٢. ئەگەر کۆتاییهـاتنی گـەردوون بـەپێی ڕاڤـە زانستییەکە بـە کشـان و پاشـان هاتنەوەیـەك و دارِمـانی، یارمـەتیمان بـدات لـە تێگەیشـتنی ئایەتـە پیرۆزەکـە و لەڕاڤـەی پێچـانەوەی ئاسمانـدا و گێڕانـەوەی گـەردوون بـۆ شـێوازی سـەرەتای بـەدیهێنان، ئـەوا زیـاد لـەوە وردەکـاری تـری تێـدا دەبینرێت، چونکە ئەمە تاکە ڕاڤە نابێت بۆ ئایەتەکە و پێچانەوەی خوایی بۆ گـەردوون دەگونجێت بەشـێوەی کشـان و دارِمـان بێـت و دەشگونجێت بەهەر شێوەیەکی تر بێت کە لە داهاتوودا بیزانین یاخود هەر نەیزانین.

بەهەمان شێوە ئەو کاتەی کرداری پێچانەوەکە دەیخایەنێت هەمان ئـەو کاتە بێت کە کرداری کشان و دارِمانەکە خایاندوویـەتی و هـەمان ئـەو کاتـە بێـت کـە کـرداری فراوانبـوون و کشـان خایاندوویـەتی، واتـە دەورووبـەری (١٥ملیـۆن سـاڵ)، دەگونجێـت لـەو کاتـەش زیـاتر یـان کـورتتر یـاخود لـە چاوترووکاندنێکدا ڕوو‌بدات.

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخۡرَىٰ فَإِذَا هُمۡ قِيَامٞ يَنظُرُونَ﴾

الزمر/٦٨، واتە: (ڕۆژێك دێت ئیتر بڕیاری خوایی دەبێت ئەنجام بدرێت، بەکۆتاییهێنان بە ژیانی دونیا و بەرپاکردنی ڕۆژی قیامەت) ئیتر فوو دەکرێت بە (صور)دا و هەرکەس لە ئاسمانەکان و زەویدا مابێت دەستبەجێ دەمرێت، مەگەر کەسێك خوا ویستی نەبێت، لەوەودوا فوویەکی تری پێدا دەکرێتەوە (هەر هەموو خەڵکی) هەستاونەتە سەرپێ و چاو دەگێڕن (بە سەرسامییەوە) تەماشای یەکتر و دەوروبەر دەکەن.

بۆیە گەردوون (دەکرێت ناوبنرێت بۆشایی و کات) دوو بەدیهێنراون لە بەدیهێنراوەکانی خوا و هیچیان سەرپێچی ناکەن لە بەجێهێنانی مەراسیمی گوێڕایەڵی و وەلائی تەواو بۆ بەدیهێنەرەکەیان، ئەو خوایەی ئاسمانەکانی بەدیهێناوە و بەتوانایە لە گێڕانەوەی بەدیهێنانەکەیان یان بەدیهێنانی نموونەی ئەوانە بەهەمان شێواز یان شێوازێکی جیاواز، لەهەمانکاتدا یان لەهەر کاتێکی تردا.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَـٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّـٰقُ ٱلْعَلِيمُ ﴾يس/٨١، واتە: ئایا ئەو کەسەی ئاسمانەکان و زەوی دروستکردووە ناتوانێت دووبارە دروستیان بکاتەوە؟! بەڵێ (زۆرچاك) دەتوانێت و ئەو لە دروستکردن و داهێناندا زۆر بەتوانا و زانایە.

هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر پێشبینی دەکرێت (١١) بن نەك (٩)

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِذۡ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَـٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيۡتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوۡكَبٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ رَأَيۡتُهُمۡ لِي سَٰجِدِينَ﴾يوسف/٤، واتە: کاتێك یوسف بە باوکی وت: باوکی بەڕێزم! من لە خەومدا یازدە هەسارە و خۆر و مانگم بینی کڕنوشیان بۆ دەبردم.

تائێستا زانایان نۆ هەسارە لە هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆریان دۆزیوەتەوە (ئەگەرچی ڕا وەهاش هەیە کە هەشتن) ، پێدەچێت لە داهاتووشدا دوو (یان سێ) هەسارەی تر، وەك سەلماندنی خەوەکەی یوسف، بدۆزنەوە.

لە ڕۆژانی دابەزینی قورئاندا پێنج هەسارە ناسرابوون. دوای داهێنانی بنکەکانی تێڕوانینی گەردوونی ژمارەی هەسارەکان گەیشتنە نۆ هەسارە. هاوسەنگی گەردوونی لە کەماڵدایە، هەربۆیە بەر لە دۆزینەوەیان پێشبینی هەبوونی هەریەکە لە هەسارەکانی نیبتۆن و بلۆتۆ کرابوون، واتە لە ڕێگای ئەژمارکردنە گەردوونییەکانەوە سەرەتا دۆزرانەوە و لە پاشانیش بەهۆی تێڕوانینەوە، بینران و ئاشکراکران.

شـايانی ئاماژەپێدانـە ئـەژمارکردنی کۆمپیوتـەری گـەردوونزانی نوێـوە بـوونی هەسـارەیەکی لـە دوای پلۆتـۆوە دۆزیوەتـەوە کـە تـا هەنووکـە نـەبینراوە، ئـەو هەسـارەیە نـاونراوە (بروسـوبینا) و دەوروبـەری (١٠ملیـار کیلۆمەتر) لەخۆرەوە دوورە.

هەروەها زانایان پێشبینی بوونی هەسارەیەکی تریشیان لەنێوان خـۆر و عـەتاردا کـردووە و ناویاننـاوە (فولکـانو) کـە ئـەویش تائێسـتا نـەبینراوە. ئەگـەر بـوونی ئـەم دوو هەسـارەیەش بەتـەواوی سـەلمێنرا، ئـەوا ژمـارەی هەسارەکانی کۆمەڵەی خۆر دەبێتە (١١) نەك (٩).

خۆرو مانگ بە حسابی ورد دروستكراون

خوای گەورە دەفـەرموێت: ﴿ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٖ﴾الرحمن/٥، واتـە: خـــۆر و مانگیشـــی بـــە حســـابێكی ورد دروســـتكردوون و داینـــاون لەخولگەكانیاندا و لە سوڕانەوەدان.

ئەم ئایەتە ئاماژە بەساڵی خۆری و ساڵی مـانگی نـادات، وەك هەنـدێك كەس گومان دەبەن، بەڵكو ئیعجازێكی گەورە ڕاڤە دەكات كە زانستی نـوێ ئاشكرایكرد، ئەویش ئەوەیە خۆر و مـانگ لـەڕووەكانی گـەرمی و قـەبارە و دوورییەوە سیستمێكی ورد و حساب بۆكراویان هەیە.

گـەر خـۆر كـەمێك گـەورەتر بێـت یـان نزیكتربـووەوە لـە زەوی ئـەوا گڕدەگرین. خۆئەگەر كەمێك بچوكبووەوە یاخود لـە زەوی دووركەوتـەوە، ئەوكاتە دەیبەستین. بەهەمان شێوە مانگیش گەر كەمێك گـەورەتربوو یـان نزیكبـووەوە، بـەهۆی هەڵكشـانی دەریـاوە نقـومی ئـاو دەبـین، خۆئەگـەر كەمێك بچوك بێتەوە یاخود لە زەوی دوورتر بكەوێتەوە، دەریاكان نامێنن.

حەوت ئاسمانی چین چین

خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ﴿٢﴾ ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ مَّا تَرَىٰ فِي خَلۡقِ ٱلرَّحۡمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٖۖ فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ مِن فُطُورٖ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ يَنقَلِبۡ إِلَيۡكَ ٱلۡبَصَرُ خَاسِئٗا وَهُوَ حَسِيرٞ﴾ الملك/١-٤.

ئێمە لێرەدا لەسەر ئەو بەشەی ئایەتەکە دەوەستین کە دەفـەرموێت: ﴿ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗا﴾ واتە: ئەو زاتـە ئاسمانـەکانی بەحـەوت چـین دروستکردووە.

زانایانی گەردوون دەڵێن: چینی یەکەم چینی هەوای ژێرەوەیە کـە مـرۆڤ و زیندەوەرانی تێدا دەژی، لـە باڵنـدە و ئـاژەڵان و درەخـت و ڕووەکـەکان. ئەم چینەش دیسانەوە لە چەند چینێکی تر پێکهاتووە، لـە دۆخێکـەوە بـۆ دۆخێکـی تـر و لـە جێگایەکـەوە بـۆ جێگایـەکی تـر دەگۆڕێـت، لـە دۆخـی گەرمییەوە بۆ دۆخی سارد و بۆ دۆخی هەورەکان، بۆ حاڵەتی باران، زریان، ئەو پەستان بەرزیی و نزمییانەی کەش کە لە جێگایەکەوە بۆ جێگایەکی تر دەگوێزرێنــەوە و هــەر ئــەو گواســتنەوەیەش بنــەمای پێشــبینییەکانی ئاووهەوایە.

چینی دووەم چینی گەردە گازییە کبریتییەکانە، ئەم گەردانە کرداری داباریینی باران ئاسان دەکەن، گەر ئەم چینە نەبوایە باران نەدەباری و ژیانیش لەسەر ڕووی زەوی نەدەبوو.

لەم چینەی دووەمدا چینی ئۆزۆن هەیە کە بریتییە لە بەرگێك و لە ئۆکسجینی سیانی پێکدێت و تیشکی سەروونەوشەیی کوشندە دەمژێت. لە تیشکی هاتوو لە خۆرەوە تیشکی سەروونەوشەیی هەیە چینی ئۆزۆن دەیمژێت و ڕێی پێنادات تێپەڕبێت تەنها بەبڕێکی زۆرکەم نەبێت. جێی باسە ئەو بڕە کەمەی تیشکی سەروونەوشەیی کە چینی ئۆزۆن ڕێ بەتێپەڕبوونی دەدات هەندێك لە میکرۆبی زیانبەخشی زیندەوەران دەکوژێت، بۆیە بەرکەوتن بە تیشکی خۆر بەسوودە و پاکژکەرەوەیە.

چینی سێیەم وێکچوی کورەیەکی ئەتۆمی کلْپەسەندووە. گەر ئەم چینەش نەبێت بەردە گەردوونییەکان و هەسارۆکە بەربووەوەکان هەموو شتێکی سەرزەوی خاپور و وێران دەکەن، بەڵام ئەم چینە هەموو شتێك دەتوێنێتەوە لە نەیزەك و کانزا و هەسارۆکە و بەردەکان. دواجار بەهۆی هێزی کێشکردنی زەوییەوە دەگەنە زەوی (دوای سوتانیان لەو چینەدا)، بەڵام دوای ئەوەی بوونەتە وردە تەپوتۆزی ئەوتۆ تەنها بە وردبین دەبینرێن.

چینی چوارەمی چینەکانی بەرگەهەوا چینی (ئایۆنۆسفێر)ـە واتە چینی ئایۆنکار. ئەم چینە ئایۆنکارە بەرکەوتەی تیشکی خۆر دەبێت بە تیشکی سەروونەوشەیشەوە کە کاردەکاتە سەر تێکشکاندنی گەردیلەکانی گازی ئۆکسجین و نایترۆجین، بەوەش یەکێك لە ئەلیکترۆنەکان وندەکات و دەبێتە ئایۆن، واتە بارگاوی دەبێت. ئەو گەردیلانە پێیاندەوترێت ئایۆنی بارگاوی.

ئـەم ئایۆنانـە کـاری ملیۆنـان ئاوێنـەی کـەش دەکـەن، هەڵدەسـتن بـە پێچەوانەکردنەوە (دانەوە)ی شەپۆلە بێتەلـەکان لـە زەوییـەوە و بـەدەوری زەویدا پەخشی دەکەن. هەر ئـەم ڕێگەیـەش بـەکاردێت بـۆ نـاردنی پەیامـە بێتەلەکان لە کیشوەرێکەوە بۆ کیشوەرێکی تر، هەروەها بە هەموو جیهـان و بە هەموو ئاڕاستەکاندا.

چینی پێنجەم لە هەزار کیلۆمەترەوە درێژدەبێتەوە تاکو شەست و پێنج هەزار کیلۆمەتر. لەم چینەدا بەپلەبەندی هەوای تێدا کـەم دەبێتـەوە، تـاکو نێتر نامێنێت. ئەستوری چـینی هـەوای دەوری زەوی زیـاترە لـە (٦٥هـەزار کیلۆمەتر) و زیاتر.

بەرگەهـەوا بەربەسـتێکی ڕاسـتەقینەیە، لـە ڕاسـتیدا چڕییەکەی کەمـە، بەڵام زۆر ئەستورە، تیشك ڕادەگرێت و شوهبەکان دەسوتێنێت. ژیانمان لە مەترسی دەپارێزێت، چونکە جگە لـە سوودبەخشـەکان ڕێ بـە تێپـەڕبوونی هیچ شتێکی زیانبەخش بەنێویدا نادات.

ئەمەی باسکرا یەکێکە لە لێکدانەوەکانی حەوت چینەکەی ئاسمان...

ڕێنمویی بەهۆی ئەستێرەکانەوەیە نەك هەسارەکان

لەوکاتـەدا کـە زانسـتی ئـەزمونکاری جیـایی ناکـات لـەنێوان ڕووناکی و نـووردا، قورئـانی پـیرۆز وەسـفی خـۆر دەکـات بـەوەی ڕووناکیبەخشـە و مـانگیش نووربەخشـە. پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا﴾یونس/٥.

ڕووناکی (ضوء) ڕاستەوخۆ لەو تەنەوە دەردەچێت کە خـۆی ڕووناکیی دروسـتدەکات، کاتێـك ئـەو ڕووناکییـەش دەکەوێتـە سـەر تـەنێکی تاریـك نوورەکەی دەداتەوە.

پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَعَلَـٰمَـٰتٍۢ ۚ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾النحـل/١٦، واتـــە: و نیشـانەی زۆر و زەبەنـدی لـە زەویـدا دابینکـردووە و بـەهۆی ئەستێرەکانەوە خەڵکی ڕێی خۆیان دەربەن.

یـــان دەفـــەرموێت: ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهْتَدُوا۟ بِهَا فِى ظُلُمَـٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ﴾الانعام/٩٧، واتە: هەر ئەو زاتە، ئەستێرەی بۆ فەراهەم هێنـاون تـا ببێتـە هـۆی ڕێنمویتـان لـەناو تاریکییـەکانی سـەر ڕووکـاری وشـکانی و دەریاکاندا.

قورئانی پیرۆز ئاماژەی بەوە داوە کە ڕێنموییی لە تاریکییەکاندا بەهۆی ئەستێرەکانەوەیە نەك هەسارەکان، لەگەڵ ئەوەشدا هەسارەکانیش نوور و ڕۆشناییان وەك ئەستێرەکان دەگاتە زەوی.

زانستی نوێ سەلماندوویەتی ئەستێرەکان سەرچاوەی ڕووناکی بنەڕەتین لە ئاسماندا، چونکە ئەوانە تەنی ئاسمانی کڵپەسەندوون و پلەی گەرمییان دەگاتە ملیۆنان پلەی سەدی، لەبەرئەوە ڕووناکی لە خودی خۆیەوە بەرهەم دێنێت و بەرەو دەرەوە دەریدەکات و بەوەش گۆی زەوی ڕووناك دەکاتەوە.

بەلام ڕۆشنایی (ڕووناکی) هەسارەکان بنەڕەتی نین، بەڵکو نوور و ڕۆشنایی لە ئەستێرەکانەوە وەردەگرن و بەرەو زەوی دەیدەنەوە، ئەوەش لەبەرئەوەی هەسارەکان تەنی ئاسمانی ساردن و ئاگریان لەنێودا نییە و ناتوانن لە خودی خۆیانەوە ڕووناکی پەخش بکەن.

لێرەدا تێبینی دەکرێت کە قورئانی پیرۆز هەسارەکانی ناونەبردووە بەوەی هۆکاری ڕێنمونی بن لە تاریکییەکاندا، بەڵکو تایبەتی کردووە تەنها بە ئەستێرەکانەوە، ئەوەش لای مرۆڤ بەر لە ١٤سەدە بەدڵنیاییەوە نەزانرابوو.

کۆتایی مانگ لە ڕۆژی دواییدا

پـــەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ﴾القیامـة/٧-٩، واتـە: کاتێـك دێـت، چـاو ئەبلـەق دەبێـت، مـانگیش دەگیرێت و تاریك دەبێت، خۆر و مانگ کۆدەکرێنەوە.

لەبەرئەوەی خـۆر بـە بـەردەوامی بارستاییەکەی کەمـدەکات، هەربۆیـە دەبێت زەویش بەشێك لە بارستاییەکەی ون بکات لەپێناو مانەوەی دووریی نێوانیانـدا بـەجێگیری، لەبەرئـەوە زەویـش ملیۆنـان تـۆن لـە گـاز و تـۆز وندەکات.

بـــەوەی زەوی بـــە بـــەردەوامی بارســـتاییەکەی کـــەم دەکـــات بـــۆ پارێزگاریکردن لە دووریی جێگیری لەگەڵ خۆردا، هەربۆیە دەبێت مـانگیش بۆ پاراستنی دووریی نێوان خۆی و زەوی بارستاییەکەی کـەم بکـات، بـەڵام ئەمە ڕوونادات، مانای ئەمەش وایە دووریـی نێـوان زەوی و مـانگ جێگیر و چەسـپاو نابێـــت، بـــە دروســـتی هـــەر ئـــەوەش ڕوودەدات. توێژینـــەوە گەردوونییەکان سەلماندویانە مانگ بەردەاوم لە زەوی دووردەکەوێتەوە.

زانایان ڕاڤـەی هۆکارەکـانی ئـەم دیاردەیـەیان کـردووە بـەوەی خێرایـی سوڕانەوەی بەدەوری تەوەرەکەیدا بە پلەبەندی کەمـدەکات بـەهۆی (بـا) و کـــرداری هەڵکشـــان و داکشـــان، ئـــەوەش دەبێتـــەهۆی زیـــادبوونێکی زۆر

لـەخێرایی سـوڕانەوەی مـانگ بـەدەوری تەوەرەکەیـدا و ئـەو زیـادبوونی خێراییەش هۆکاری دوورکەوتنەوەیەتی لە زەوی.

زانایـانی فەلـەك دەڵـێن: مـانگ کـە دووریـی (٣٨٥هـەزار کیلۆمـەتر) لـە زەوییـەوە دوورە، هـەموو سـاڵێك (٣ سـانتیمەتر) بـە بـەردەوامی دوورتـر دەکەوێتەوە.

ئـەم دوورکەوتنـەوە بەردەوامـە لـە داهاتوویـەکی دووردا مـانگ دەخاتـە بواری کێشکردنی خۆرەوە، لە دواییشدا ئەوە دەبێتەهۆی تەقینەوەی مانگ لەسەر ڕووی خـۆر. ئـەم زانیارییـە زانسـتییە بەتـەواوی لەگـەڵ ئایەتەکـەدا دێتەوە کە دەفەرموێت: ﴿وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ﴾ القيامة/٩.

لە ئایەتی ﴿وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ﴾ یشدا، (خسف) بە مانـای ونبـوون دێـت، واتـە نەمانی ڕووناکی. تێبینی دەکەین ﴿وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ﴾ پێش ﴿وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ﴾ دێت لە ئایەتە پیرۆزەکەدا، واتە ونبوونی ڕۆشنایی مانگ پێش کۆبوونەوەی لەگەڵ خۆردا ڕوودەدات.

ئەمەش یەکێکی ترە لە ئیعجازە گەردوونییەکانی قورئانی پیرۆز. زانایان دەڵێن: لەکاتی دوورکەوتنەوەی لە زەوی، مانگ بە پلەبەندی ڕووناکیدانەوە لە ڕووەکەیەوە کەمدەکات تاکو بەتەواوی دیارنامێنێت و وندەبێت، ئەوەش مانای (خسوف القمر) دەگەیەنێت.

مردنی ئەستێرە

زاراوەی ئەستێرە بە تەنێكی گەردوونی پرشنگداری گۆیی دەوترێت كە بەردەوام كارلێكی ناوكەیەكبوونی تێدا ڕوودەدات، ئەویش بە یەكگرتنی ئەتۆمە سوكەكانی گازی هایدرۆجین، كە ئەم گازە پێكهاتەی ئەستێرەكانە. لە ئەنجامی ئەم كارلێكەدا گەرمی و ڕووناكی و تیشكەكانی تر پەیدادەبن و هایدرۆجینیش بۆ هیلیۆم دەگۆڕێت.

بۆنموونە خۆر پلەی گەرمی چەقەكەی (١٥ملیۆن پلەی سەدی)یە. زانایان پێیان وایە خۆرەكەی خۆمان بڕێكی زۆر هایدرۆجینی هەیە. هەروەها خۆر لە هەر چركەیەكدا (٦١٦ملیۆن تۆن) هایدرۆجین دەكات بە (٦١٢ملیۆن تۆن) هیلیۆم، بەمەش (٤ملیۆن تۆن) كەمدەكات كە دەبێتە وزە بەشێوەی گەرمی و ڕووناكی و تیشكەكانی تر.

بەم شێوەیە بڕی (٥٣,٢٢٢,٤٠٠,٠٠٠,٠٠٠ تۆن) هایدرۆجین سوتەمەنی ڕۆژێكی خۆرە، هەروەها لە هەر مەترێكی چوارگۆشەی خۆردا نزیكەی (٦٤ملیۆن وات) وزە دەنێرێتە دەرەوە. كەواتە خۆر بەردەوام لە كەمبووندایە و ڕۆژێك دێت دەكوژێتەوە و دەبێتە تەنێكی ئاسمانی وەك كونی ڕەش یان نیوترۆنە ئەستێرە، یان گرگنی سپی.

ئەستێرە بە قۆناغەكانی ژیانی خۆیدا تێپەڕدەبێت، لە سەرەتای دروستبوونیەوە لە تەمگەلەوە، پاشان لەوپەڕی گەنجیدا كە كارلێكەكانی

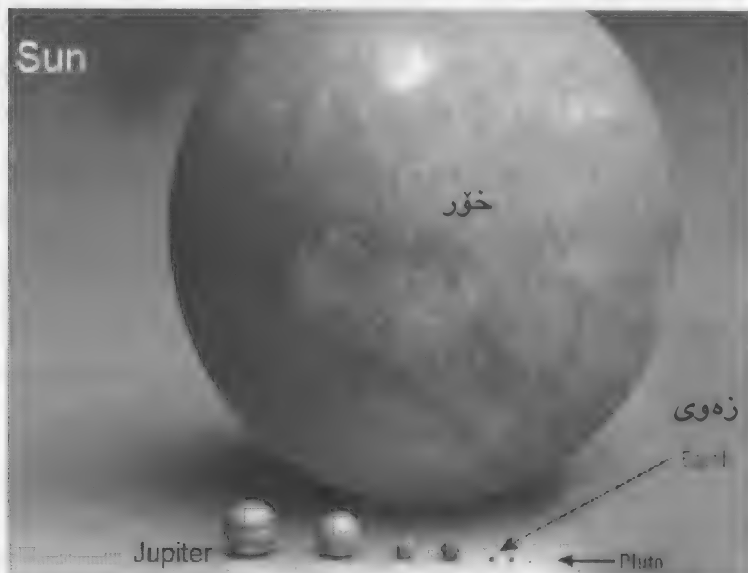
بەردەوامە و بڕێکی زۆر هایدروجینی هەیە و لە کۆتاییشدا پاش نەمانی هایدرۆجینەکەی و گۆڕانی بۆ تەنێکی ئاسمانی تر کە سیفەتی ئەستێرەی تێدا نییە. ئەستێرەکان لەم قۆناغەدا دەگۆڕێن بۆ زەبەلاحی سوور یان نیوترۆنە ئەستێرە یان گرگنی سپی یاخود کونی ڕەش... خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ ۝١ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ﴾ التکویر/١-٢، دیارە کوژانەوەی خۆر واتای نەمانی کارلێکی ناوکە یەکبوونەکانیەتی کە ئەوکاتە هیچ ڕووناکییەك نادات، هەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ﴾ النجم/١، واتە: سوێند بە ئەستێرە کاتێك دەمرێت.

خۆر گەورەترە لە مانگ

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلْءَافِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّى هَٰذَآ أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّآ أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾الأنعـام/٧٥-٧٩، واتــە: بـەو شـێوەیەش دەسـەڵاتی تۆکمـەمان لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا نیشـانی ئیبراهیم دەدەین بۆئـەوەی بەڵگە بەدەست بێت و لەڕیزی دڵنیاکاندا بێت، ئینجا کاتێك شەو باڵی کێشا بەسەر ئیبراهیمدا ئەستێرەیەکی (گەشی گەورەی) بینی، بۆیە وتی: ئاگادار بن وادابنێین ئەمەیان پەروەردگارمە، کاتێك ئەستێرەکەی لیٚ ئـاوابوو وتـی: من شتی لەبەرچاو ونبـووم خۆشـناوێت و ناپەرستم. ئینجـا کاتێـك مـانگی بینی هەڵهات، وتی: ئاگادار بن، وادابنـێین ئەمـەیان پەروەردگارمـە، کاتێـك ئەویش ئاوابوو وتی: سوێند بەخوا ئەگەر پەروەردگارم هیدایەتی نەدامایـە، ئەوە بێگومان لەڕیزی دەستەی گومڕاکانـدا دەبـووم. ئینجـا کاتێـك خـۆری بینی هەڵهات، وتی: ئاگـادار بـن، وادابنـێین ئەمـەیان پەروەردگارمـە، ئەمـە

گەورەتریشە کاتێك ئـەویش ئـاوابوو وتـی : ئـەی خەڵکینـە، ئـەی خزمینـە، بەڕاستی من بەریم لـەو شـتانەی ئێـوە کردوتانـە بـە هـاوەڵ و هاوبـەش بـۆ (پـەروەردگار). بەڕاستی من ڕووی خۆم و دڵم لـە پـەرستندا کردووەتـە ئـەو زاتەی ئاسمانەکان و زەوی فەراهەمهێناوە، لەکاتێکدا ڕووم لە هیچ شـتێکی تـر ناکـەم، بـە دڵنـارامی تەواویشـەوە (دەڵـێم کـە): هـەرگیز مـن لـەڕیزی هاوەڵگێراندا نیم بۆ پەروەردگار.

ئیبراهیم پێغەمبەر (سەلامی خوای لیبێت) چاو بەئاسماندا دەگێڕێت بەو نیازەی بەدیهێنەری بدۆزێتـەوە کـە گـەورەترە لـە هـەموو شـتێك. بۆیـە لـە

تێڕاماندا بە پلەبەندی لە بچوکەوە تا پایەبەرزەکان دەچێت، بـە هەسـارەی ڕۆشـن دەسـتپێدەکات کـە بەبچـوکی دەیبینێـت و پاشـان ئـاوڕ بـۆ مـانگی درەوشاوە دەداتەوە لـە چـواردە شـەویدا کـە ڕووناکییەکـەی ئاسمـانی پـڕ کردبوو، بەڵام زۆری نەبرد ئەویش ونبوو، لەدواییدا دیدو هزری بـەرەو خـۆر

ئاراستە دەكات، بـە گـەورەتر لـە هەسـارە و مـانگیش دەیبینێـت... ئەمـە سەبارەت بە ئیـبراهیم (سـەلامی خـوای لێبێـت) و پلەبەنـدی بیرکردنـەوەی مرۆییانە، بەلام ئایەتە پیرۆزەكە ئامـاژە بـە خـۆر دەدات بـە دەسـتەواژەی (أكبر) و ئەو دەربڕینەی بۆ مانگ بەكارنەهێناوە گەرچی پەپكە دیارەكەشی كـەمێك گـەورەترە لـە پەپكـەی خـۆر، زۆریـش لـە هەسـارەكان گـەورەتر دەردەكەوێت. خوای زانا و دانا و دابەزێنەری قورئان فێرمـان دەكـات خـۆر لە مانگ و هەموو هەسارەكانی كۆمەڵەی خۆر گەورەترە.

زانستی نوێ سەلماندویەتی مانگ زۆر لە خۆر بچوكترە، تیرەكەی (٤٣٦ جـار) لـە تـیرەی خـۆر بچـوكترە و (٣٣٣هـەزار جـار) لـە هەسـارەی زەوی بچوكترە.

خۆر دەجوڵێت و مەلە دەکات

خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى رَفَعَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۖ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُم بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾الرعد/٢، واتـە: خـوا ئـەو زاتەیـە کـە بەچاوی خۆتـان دەیبیـنن چـۆن ئاسمانـەکانی بـەبێ کۆڵەکـە و سـتوون بەرزکردووەتەوە و ڕایگرتووە، لەوەودوا چووە سەر تـەختی فـەرمانڕەوایی بـەو شـێوەیەی کـە لایـەق بەخۆیـەتی، خـۆر و مانگیشـی ڕامهێنـاوە، هەریەکەیان لـە چـەرخ و خـولی خۆیاندا بێوچـان تـا ماوەیـەکی دیاریکراو دەسوڕێنەوە، هەر ئەو زاتـە کاروبـاری جیهـان هـەر هـەمووی بەڕێدەکات و ڕێکدەخات، هەروەها ئایەتـەکانی قورئـان بـەوردی و دووروودرێـژی دەخاتـە بەرچاو بۆئـەوەی دڵنیـابن لـە بەخزمـەت گەیشـتن و ئامـادەبوونی بـەردەم دادگای پەروەردگارتان (بۆ لێپرسینەوە).

یـــان دەفـــەرموێت: ﴿وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ﴾یس/٣٨، واتە: خۆریش لە گەردش و سوڕانەوەی خۆیدا بەردەوامە و بەرەو سرەوت دەچێت، یـاخود بـەدەوری چـەقی خۆیـدا دەسـوڕێتەوە، بێگومان ئەوە توانای زاتێکی باڵادەست و زانا دەردەخات.

ڕاڤـەکارانی قورئـــان (وەك ڕازی و طـبري و قـرطبي) لـە ئایەتـەکانی قورئانـــەوە ئـــەو ڕاســـتییەیان هـــەڵهێنجاوە کـــە خـــۆریش وەك زەوی و

هەسارەکانی تر لە باری جوڵە و مەلەی بەردەوامدایە، لە خولگـەی تایبـەت بەخۆیدا.

چینی و یابانییەکان توانییان پێشبینی خۆرگیران و مانگگیران بکـەن و لەپاشان گرنگیدان بـە زانستی گەردووونناسـی لـە سـەردەمی یۆنانـدا زیـاتر بوو... تالیس و بەتلیمۆس و ئەرستۆ وتیان زەوی جـێگیر و چەسپاو و بـێ جوڵەیە، زەوی چەقی گەردوونە و خۆر و هەموو هەسارەکان لە خولگەیەکی گۆیی داخـراودا بەدەوریـدا دەسـوڕێنەوە. لـە سـەرەتای سـەدەی سـێیەمی پێش زایندا "ئەریستادکوس" تیـۆریکی تـری هێنـا و وتـی زەوی بـەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە، بەڵام وایدانا خۆر جێگیر و بێ جوڵەیە.

خـەڵکی ئـەم تیۆرەیـان ڕەتکـردەوە و بانگەشـەکارانی تیۆرەکـەیان بـە گومڕا و سەرلێشێواو دانا و توندترین سزایان دەدان... مەسـەلەکە هـەروەك خۆی مایەوە تا کۆتایی چاخی ناوەڕاسـت (لەسـاڵی ١٥٤٣ز)، کاتێـك زانـای پۆڵەنـــدی "کۆپـــەرنیکۆس" کتێبەکـــەی خـــۆیی لـــەبارەی گـــەردوون و هەسارەکانەوە بڵاوکردەوە، لە کتێبەکەیدا بـیردۆزی سـوڕانەوەی زەوی بـە دەوری خۆردا جێگیرکرد، بەڵام دیسانەوە ئەمیش خۆری بە وەستاو دانا.

لەپاشان و لەدوای داهێنانی تەلەسکۆب ئەم تیۆرەیە بـووە ڕاسـتییەکی زانستی و وردەوردە زانایان مەیلیان بەرەو ئـەو هـزرە ڕۆیشـت تـاکو زانـای گەردووونناسی ئیتاڵی "گالیلۆ" توانی بگاتە ئەم ڕاستییە، بەهۆی چاودێری و تەماشـاکردنی بـەردەوامی جوڵـەی ئەسـتێرە وهەسـارەکان (لـە سـەدەی حەڤدەدا).

لە هەمان سەدەدا زانای گەردووونناسی ئەڵمانی "کیپلـەر" گەیشـتە ئـەو ڕاسـتییەی هەسـارەکان تـەنها بـەدەوری زەویـدا ناسـوڕێنەوە، بـەڵکو لـە خولگـەی تایبـەتی هێلکـەیی (أهليلجـي)دا بـەدەوری خـۆردا (سـەنتەر) دەسوڕێنەوە.

زانای ئینگلیزی "ڕیچارد کارینگتۆن" لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەدا ئاشکرایکرد خۆر بەدەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە بە ماوەی (٢٨ ڕۆژ و ٦ کاتژمێر و ٤٣ خولەك)، ئەوەش لەڕێی شوێنکەوتنی خۆرەپەڵە (البقع الشمسية) کە لە خۆردا دۆزرایەوە.

"کیپلەر" ئاشکرایکرد خۆر و هەسارەکانی لە خولگەی تایبەتیاندا مەلەدەکەن بەپێی ڕژێمێکی زۆر ورد و نایاب کە "ڕیچارد کارینگتۆن" دۆزییەوە (خۆر بەدەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە).

لە ئینسایکلۆپیدیای ئەمریکیدا هاتووە: خۆر بەخێرایی (٢٢٠ ملیۆن کیلۆمەتر لە چرکەیەکدا) بەدەوری چەقی گەلەستێرەی ڕێی کاکێشاندا دەسوڕێتەوە، هەروەها هەسارە گەڕۆکەکانیش لەگەڵیدا مەلەدەکەن کە هەر سوڕێکی تەواو بەدەوری گەلەستێرەکەیدا بە ماوەی (٢٥٠ ملیۆن ساڵ) تەواو دەکات.

هەر لەکاتی لەدایکبوونیەوە کە دەگەڕێتەوە بۆ (٤,٦ ملیار ساڵ) خۆر و پاشکۆکانی هەژدە خولیان بەدەوری گەلەستێرەی ڕێی کاکێشاندا تەواوکردووە.

هەر لەهەمان ئینسایکلۆپیدیادا هاتووە کە گەلەستێرەی ڕێی کاکێشان (١٠٠ بلیۆن) ئەستێرە لەخۆدەگرێت (ئێستا هەندێك لە زانایان بە ٢٠٠بلیۆن ئەستێرە لەقەڵەمی دەدەن) هەریەك لەو ئەستێرانە لەگەڵ گاز و تۆزی گەردوونیدا کە لەنێوانیاندایە بەدەوری چەقی گەلەستێرەدا دەسوڕێنەوە.

خۆر ملیاران کیلۆمەتر ($٢,٧ \times ١٠^{١٧}$ کیلۆمەتر) لە چەقی گەلەستێرەکەوە دوورە و بەخێرایی (٢٢٠ کیلۆمەتر/چرکە) دەجوڵێت... هەر خولێکی تەواوی سوڕانەوەی خۆر بەدەوری چەقی گەلەستێرەی ڕێی کاکێشاندا نزیکەی (٢٥٠ ملیۆن ساڵ) دەخایەنێت.

مانگیش لە جوڵەی بەردەوامدایە

زانستی نوێ سەلماندویەتی خۆر و مانگیش دەجوڵێن، لـە ئایـەتی (٢)ی سورەتی (الرعـد)دا پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾... کەواتە هەریەکە لە خۆر و مانگیش لەجوڵەدان.

پـەروەردگار دەفـەرموێتت: ﴿لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾یس/ ٤٠، واتـە نـە خـۆر بـۆی هەیـە بـە مـانگ بگـات، نـە شـەویش پـێش ڕۆژ دەکـەوێت، بـەڵکو هەریەکـەیان لـە خولگەی تایبەتی خۆیاندا مەلەدەکەن و بەئاسانی دەسوڕێنەوە.

هەریەکە لە خۆر و مانگ بەخێرایی تایبەت بەخۆیان دەسوڕێنەوە:

١. خێرایی جوڵەی خۆر ١٢ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

٢. خێرایی جوڵەی مانگ ١٨ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

٣. خێرایی جوڵەی زەوی ١٥ کیلۆمەترە لە هەر چرکەیەکدا.

ئێستا بڕوانە... بەدڵنیاییەوە هەستی پێدەکەیت کـە هـۆی ئـەوە چییە هەرگیز خۆر بە مانگ ناگات.

گەر سەرنجی خێرایـی هەریەکـەیانمان دا بەتـەواوی لـە ئیعجـازی وتـەی خوایی: ﴿لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ﴾ تێدەگەین.

شەفەقی جەمسەری

خوای پەروەردگار دەفەرموێت:﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ﴾الإنشقاق/١٦، واتـە: سوێند بە شەفەق (ئەو ڕەنگە سوورەی کە لـەکاتی خۆرئاوابووندا پەیدا دەبێت).

کاتێك تیشکی خـۆر دەکەوێتـە سـەر بەرگەهـەوای دەوری زەوی و بـەو کریستاڵە بەفرییە بچوکانەدا تێپەڕدەبێت کە لەشێوەی وردە شوشـەدان و بـەنێو بەرگەهــەوادا بلاودەبنــەوە، ئەودەمــە تیشـکی خــۆر بـۆ حــەوت ڕەنگەکەی شەبەنگەبەڕۆژ شیدەکەنەوە و پەلکەزێڕینە دروستدەکەن.

بـەلام دیـاردەی شــەفەقی جەمســەری کــە لەجەمســەرەکانی زەویــدا ڕوودەدات، لە ئاکامی چەند کردارێکی ئالۆزدا دەبێت. خۆر ملیۆنان تەن لـە بەرهەمی تەقینەوەکانی خۆی فڕێدەدات و لە ئاکامی ئـەو تەقینەوانەشـەوە پشـتێنەیەکی زۆر بـەهێز بـۆ خـۆر دروسـتدەبێت. هـەرکات ئـەو پشـتێنە موگناتیسییەی خۆر لەگەڵ پشتێنە موگناتیسییەکەی زەویدا پێکدەگەن، کارلێك دەکـەن و لـە ناوچـەی جەمسـەرەکاندا دەڕەوێتـەوە، لـە ئـەنجامی ئەوەشـدا دیـاردەی شـەفەقی جەمسـەری زەوی ڕوودەدات کـە بەڕاسـتی دیاردەکە دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش و ئایەتێکی زۆر نایابی خوای مەزنە.

زانایـان ئـەو ڕاسـتییە زانسـتییەیان دۆزییـەوە کـە زەوی لـە هـەموو لایەکانیەوە بە پشتێنەیەکی موگناتیسی دەورەدراوە، خۆریش گەردەلول و

بایەکی زۆر بەهێز دەردەکات و ئـەو بـا توندەش ڕووەو زەوی دێـن و لێـی نزیك دەبنەوە ، بەڵام ئەو پشتێنە موگناتیسییە ڕێ بە نزیکبوونـەوەی ئـەو گەردەلولە بەهێزانە لەزەوی نادات.

کـاری پشـتێنەی موگناتیسـی زەوی نەهێشـتنی کاریگـەری گـەردەلولی خـۆره، کـارلێکی لەگـەڵ دەکـات و دەیڕەوێنێتـەوە، ئـەم کـردارەش دەبێتەهۆی ئەوەی بەشـی دەرەوەی بەرگەهـەوای زەوی کڵپەیـەك بکـات و ئەو دیمەنە نایابانە دروست بکات.

لەتبوونی مانگ

یەکێك لە نایابترین موعجیزەکانی پێغەمبەر (ﷺ) موعجیزەی لـەتکردنی مانگـە، بێبـاوەڕان هەوڵیانـدا بـەدرۆی بخەنـەوە، بـەڵام بـەهۆی گـەورەیی ڕووداوەکەوە بوێریی ڕەتکردنەوەی یەکجارەکی ئەو موعجیزەیـەیان نـەبوو، وتیان سەرەتا با چاوەڕوانی کاروانییەکان بکەین، محمد سیحری لەچاومان کردووە، بەڵام هەواڵەکانی ئـەوان ڕاسـتییەکە دەردەخـات، دواجـار هـەواڵی کاروانچیان ڕاستێتی موعجیزەکەی سەلماند.

بەپێی ڕای زانایانی جوگرافیا، باشترین ناوچە بۆ بینینی لەتبوونی مانگ (بە دانانی ئەوە کە ڕوویداوە ! !) لەدوای نیوەدورگـەی عـەرەبی هیندسـتان بووە، جێی سەرسامی زانایانی مێژوویی ڕۆژئـاوایی بـوو کاتێـك لـە تۆمـاری ئەو ماوەیەدا بینیان باس لەوە کراوە کە:

أ- لەشـــاری دهـــار (Dhar)ی هینـــددا پادشـــاکەی (Bjoh Raj) و گەلەکەی (بە سەرجەم چین و توێژەکانەوە)، موعجیزەی لەتبوونی مانگیان بینیوە.

ب- لە کەنار چامال (Chamal) پادشای ناوچـەکە لـە کۆشـکەکەیەوە لەتبوونی مانگی بینی، توشی ترس و فۆبیایەکی گەورە بوو چونکە گومانی دەبـرد ئـەوە کۆتـایی دونیایـە، بـەڵام لـەپاش ماوەیـەك بیسـتی کـە ئـەوە موعجیزەی پێغەمبەرێکە لە نیوەدورگەی عەرەبی دەرکـەوتووە. وەزیرێکـی

خۆی بۆ چاوپێکەوتنی پێغەمبەر (ﷺ) نارد و وەزیرەکە دڵنیابوو لە باسەکە و لەسەر دەستی پێغەمبەر (ﷺ) موسڵمان بوو... لە ئەمڕۆدا لایەنگران و شوێنکەوتوانی ئەو پادشایە لە هەندێك ناوچەی شاری دهار (Dhar)ی هیندستان دەژین.

ج- تەنها دەسەڵاتداران نەبوون، بەڵکو زۆرینەی دانیشتوانی هیندستان ڕووداوەکەیان بینیوە، هەندێکیان ئەو ساڵەیان وەك ساڵێکی جیاکەرەوەی مێژوویی بەکارهێناوە، لە هەندێك کتێبیشدا ئاماژەیان پێکردووە. بۆنموونە یەکێك لە پەیکەرە (شوێنەوارییەکان)ی ئەو ماوە زەمەنیە لەسەری نووسراوە (لەو ساڵەدا دروستکراوە کە تێیدا مانگ بوو بە دوو لەتەوە).

د- لەدوای چواردە سەدە تێپەڕبوون بەسەرموعجیزەکەدا و لە (٤ی مایسی ساڵی ١٩٦٧ن) دا و لە بنکەی گەردوونی کوپە کەنەدی (Cope Kennedy) یەکێك لە کەشتییە فەزاییەکان وێنەی ڕووی تاریکی

مانگی گرت (کە لەلای ئێمەوە نابینرێت) لە دووری (٣٠٠٠ کیلۆمەتر)، لەبەرئەوەی لە دوورییەکی کەمەوە وێنەکان گیران، ئەو وێنانە زۆر بەڕوونی ڕووی مانگیان پێشاندا (بە وردیی ٩٥٪ و وێنەکان لە ئەرشیفدا بە ژمارەی (١٨٠٥-٦٧) دانران... ئەو تایبەتمەندیەی ئەم وێنانە لە وێنەکانی تر

جیادەکاتەوە ئەوەیە کە وردەکاری زۆری لەخۆگرتبوو. زانایـان بینیـان درز یان قلێشـانێك لەسـەر ڕووی مـانگ هەیـە وەك پشـتێنەیەك بەدرێـژیی (٢٤٠ کیلۆمەتر) و فراوانی (٨ کیلۆمەتر) و چەقی ئەم لەتبوونەش دەکەوێتە سەر (٦٥ پلە) باشور و (١٠٥ پلە) خۆرهەڵات.

ئـەو لەتبوونانـەی لـە هۆکـارە سروشـتییەکانەوە دروسـتدەبن شـێوەی شەپۆلیان هەیە و لە ئاڕاستە و درێژیدا ڕێکوپێك نین، بەڵام ئەوەی زانایـانی سەرسام کردووە تەنها لەتبوونەکە نییە (گەرچی تەنها لەتبوونەکەش بەسە بۆ وروژانی هەزاران پرسیار)، بەڵکو ئەو لەتبوونەیە (درزەیە) کە بەنزیکەیی هێڵێکی ڕاستی ڕێك پێکدێنێت.

هەر هەمان ئەو دیاردەیە بیری (نیـل ئارمسـترۆنگ)ی سەرسـام کـرد کـە یەکەمین کەسە پێیەکانی خستە سەر خاکی مانگ، تـا ئەودەمـەی زانایـانی میسر موعجیزەی لەتبوونی مانگیان تێگەیاند.

لەو وێنانەی مانگ کە کەشـتییەوانە فـەزایی یـان مانگـە دەسـتکردەکان گرتونیان بەڕوونی ئەو درز و کەلێنـە دەبینرێـت کـە وەك پشـتێنێك دەوری مـانگی داوە. یـەکێك لـەو نەخشـانە نەخشـەیەکی زانـای ئیتـاڵی کاسـینی (Cassini)ـە کـە مێژووەکـەی بـۆ زیـاتر لـە (٣٠٠ سـاڵ) پـێش ئێسـتا دەگەڕێتەوە.

هـەروەها هێڵێکـی ڕاسـتی هاوشـێوە لەسـەر ڕووی مـانگ دەبینرێـت و بەپێی ڕای زانایانی گەردوونناس ئەو هێڵە دەبێت پڕبێـت لـە (magma)، کاتێك ڕووناکی خۆری دەکەوێتە سەر بریقەدار دەبێت.

نەخشـەکەی (کاسـینی) لای زانایـانی ئـەم چـەرخەش بـە یـەکێك لـە بەڵگەنامە باوەڕپێکراوە گرنگەکان دادەنرێت کە هیچ گومان لەسـەر ڕاسـتو دروسـتییەکەی نییـە، چـونکە بـە بـەراوردکردنی بـە وێنـە و نەخشـەکانی

ئەمرۆمان، هاوتاییەکی نایاب لەنێوانیاندا دەبینرێت، بەڵام زانایانی ئەم سەردەمە بێدەنگن لە باسکردنی ئەم ڕاستییە بینراوە.

لەڕاستیدا دەستێکی شاراوە هەیە هەڵدەستێت بە دانانی تیۆرگەلێك بۆ شاردنەوەی کۆمەڵێ ڕاستی زانستی کە ئاینی ڕاستەقینە (ئیسلام) پاڵپشتی دەکات. یەکێك لەوانە دیاردەی لەتبوونی مانگە کە زۆرکەم نەبێت باسی لێوە نەکراوە، وێڕای ئەوەش کە لە دیارترین و سەرنجڕاکێشترین دیاردەکانی مانگە.

دیارە ئەم هێڵی کەرتبوونە لە سەردەمە نزیکەکان لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) زۆرتر ڕوون و ئاشکرا بووە، چەند لەسەردەمی پێغەمبەرەوە (ﷺ) دوورتر بکەوینەوە بەرەو سەردەمی ئێستامان، دەبینین هێڵەکە بە پلەبەندی کاڵ دەبێتەوە و دیارنامێنێت، چونکە ڕووی مانگ کاریگەر دەبێت بە:

١. لێشاوی ئەو نەیزەکانەی دەکەونە سەر ڕووەکەی.

٢. ئەو گۆڕانە زۆر گەورەیەی پلەی گەرمی کە ڕۆژانە لەسەر ڕووەکەی ڕوودەدات.

٣. ئەو شلە گەرمیانەی کە هەندێجار لێرە و لەوێ دەتەقن.

جگە لەوانەش هۆکارگەلێك هەن وادەکەن ئەو هێڵەی لەسەردەمی (کاسینی)دا ئەو ڕوونییەی هەبوو، ئێستا زۆر لەو ڕوون و ئاشکراییەی نەمابێت. لە بەرامبەر ئەوەدا هۆکارە تەکنەلۆژیاکانی ئێستا دەتوانن تەنانەت پێکهاتەی ناوەکی مانگیش (بۆ قووڵی دەیان مەتر) ئاشکرا بکەن، بۆیە سەردەمی ئێستا باش و باشترە بۆ زانین و ئاشکراکردنی ئەو درز و کەلێنە گەورەیە، بەڵام!!!

مادده و دژە مادده

خوای گەورە مرۆڤی بە نێر و مێ بەدیهێناوە، وەك دەفەرموێت: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟﴾ الحجـــرات/١٣، واتە: ئەی خەڵکینە ئێمە هەمووتانمان لە نێر و مێیەك دروستکردووە و کردومانن بە گەلان و تیرە و هۆزانی جۆربەجۆر تا یەکتر بناسن.

پەروەردگار مرۆڤی بە نێر و مێ دروستکردووە هەتاکو هاوەڵێکی هەبێت، هەتاکو یەکتر بناسن و خۆشەویستی لەنێو بەدیهێنراوەکانیدا هەبێت. ئەم سیستمە تەنها لای مرۆڤ نییە، بەڵکو شانشینی ئاژەڵانیشی گرتووەتەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ﴾ النجم/٤٥-٤٦، واتە: هەر ئەو زاتەیە کە جووت و دوانە، نێر و مێی بەدیهێناوە، لە نوتفەیەك و گەشە بکات.

هەروەها دەفەرموێت: ﴿قُلْنَا ٱحْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ﴾ هود/٤٠، واتە: وتمان -ئەی نوح- لە هەموو نێر و مێیەك دوان هەڵبگرە.

مرۆڤ و بەشە جیاوازەکانی ئاژەڵان و ڕووەك و سەرجەمیان لە شێوەی نێر و مێ بەدیهێنراون، ئەمە ئەو زانیارییەیە کە قورئان هەواڵ دەدات و زانستی زیندەوەرزانی جەختی لەسەر دەکاتەوە.

سەرەڕای ئەوانە، لەم ئایەتەدا ئاماژەیەکی گشتگیرتر دەبینین کاتێك خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿وَمِن كُلِّ شَىْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ

تَذَكَّرُونَ﴾الذاريات/٤٩، واتە: لە هەموو شتێك ئێمە جووتمان دروستكردووە، بەڵكو بیربکەنەوە و یاداوەری وەربگرن.

دەربـارەی وشـەی (الشـیء) لێـرەدا، ئەوانـەی پـێش ئێمـە و ئێمـەش زۆربەمان واتێیگەیشتوین تەنها مرۆڤ و ئاژەڵ و ڕووەك دەگرێتەوە، قورئـان لـەم ئایەتـەدا كـۆی كردوونەتـەوە و هـەواڵی لەبارەیانـەوە داوە كـە خـوای گەورە سـەرجەم بـەدیهێنراوە زینـدووەكانی بـە نێـر و مـێ دروسـتكردووە، بەڵام ئەگەر فراوانتر بڕوانینە وشەی (شیء) گشتگیرییەكی زیـاتر لـە ڕووەك و ئاژەڵ و مرۆڤی تێدا دەبینین، بەڵكو (بێگیان) یش دەگرێتەوە... پرسـیار لێرەدا ئەمەیە: ئایـا نێـر و مـێ لـە بێگیانـدا هەیـە؟ بـۆ وەڵامدانـەوەی ئـەم پرسـیارە پێویسـتمان بـە گەشـتێكی خێـرا هەیـە بـە نێـو فیزیـای تەنۆلكـە سەرەتاییەكاندا.

لەنیوەی یەكەمی سەدەی بیستەمدا یـەكێك لـە فیزیاییـە ئینگلیزەكـان بەناوی "دیراك Dirac" لێكۆڵینەوەی لەسەر هاوكێشەكانی ئەلكترۆن كرد. ئەلیكترۆن وەك دەزانین تەنۆلكەی بارگە سالبن بەدەوری نـاوكی گەردیلـەی ماددەدا و لە خولگەی تایبەتدا دەسوڕێنەوە. "دیراك" لـەكاتی ئەنجامـدانی ئەم لێكۆڵینەوانەدا بۆیدەركەوت كە هاوكێشەكان دوو شیكاریان هەیـە نـەك تەنها شیكارێك. هەر یەكێك لە ئێمە مامەڵەی لەگـەڵ هاوكێشـەی پلـە دوودا كردبێت بەئاسانی لەم حاڵەتە تێدەگات. هاوكێشـە پلـە دووەكـان دووجـای بڕێكـی نـەزانراویان تێدایـە و بـڕی دووجـایش هەمیشـە موجەبـە و هـەمان ئەنجام دەدات. مانای ئەوەش وایە كە ڕەگی دووجای بۆنموونـە ژمـارە (٤) یان (٢)دەبێت یان (−٢) دەبێت.

هەڵبەتە هاوكێشەكانی "دیراك" لەم نموونەیـە ئـاڵۆزترن، بـەڵام بنـەمای سەرەكییان هەر یەكە. "دیراك" گەیشتە دوو كۆمەڵـە هاوكێشـە، كۆمەڵـەی

یەکەم بۆ ئەلیکترۆنە بارگە سالبەکان و ئەوانی تر بۆ تەنێکی نەزانراو کە بارگەی موجەبی هەیە. "دیراك" چەند هەوڵێکی سەرنەکەوتوی دا بۆ لێکدانەوەی ئەم تەنۆلکە نەزانراوە... ئەو باوەڕی بە بوونی هەبوو، بەڵام فیزیاییەکانی تر دانیان نەدەنا بە بیرۆکەی هەبوونی تەنۆلکەی بارگە موجەبدا کە دەگونجێت بەتەواوی دژی ئەلیکترۆن بێت. بەتەواوی وەك ئەوەی ئەندازیارێك مامەڵە لەگەڵ هاوکێشە پلە دووەکاندا دەکات، دژی بوونی درێژی و بارستایی سالبە.

پاش چەندین ساڵ لە هەوڵ و کارەکانی بیردۆزی "دیراك" و لە سەرەتای سییەکاندا شوێنەواری ئەم تەنە نەزانراوە دۆزرایەوە، لە ئامێرێکدا کە پێیدەوترێت (Cloud Chamber) ژووری هەڵم. لەکاتی لێکۆڵینەوەی کاریگەری بواری موگناتیسی لەسەر ئەم شوێنەوارانە، دۆزرایەوە کە بارستایی ئەم تەنۆلکەیە یەکسانە بە بارستایی ئەلیکترۆن، بارگەی موجەبی هەیە و یەکسانە بە بارگەی ئەلیکترۆن، لەبەرئەوە ئەم تەنۆلکەیە ناونرا بە دژ. لەپاش ئەمەوە دەستکرا بە لێکۆڵینەوە لە دژە تەنۆلکەکانی تر... مانای بوونی دژ بۆ ئەلیکترۆن (Positron) یان (Anti-electron) واتە بوونی دژ بۆ تەنۆلکەکانی تریش. کرداری دۆزینەوەی ئەم دژانە یەك لەدوای یەك دەستیپێکرد و بۆ چەند جۆرێك دابەشکران، ئێمە لێرەدا ناچینە نێو درێژەی ئەم باسەوە و تەنها ئاکامی کۆتایی باس دەکەین کە هەموو تەنۆلکەیەك دژی هەیە، بەڵکو هەموو تەنێك دژی خۆی هەیە.

زانا "پاوڵ دیفیز" لەساڵی (١٩٩٥ز) دا خەڵاتێکی جیهانی وەرگرت (نرخەکەی یەك ملیۆن دۆلار بوو) بەرامبەر بەو لێکۆڵینەوانەی جەخت لەسەر پەیوەندی نێوان زانست و ئایین دەکەنەوە. "پاوڵ دیفیز" چەند دانراوێکی هەیە، دیاریترینیان (خوا و فیزیای نوێ) یە. تیایدا دەڵێت:

"ڕاستییەکانی زانستی فیزیای نویێ باوەڕبوون بە خوا و ڕۆژی دوایی و غەیب لەدەروونی مرۆڤدا قوولێ دەکەنەوە".

دۆزینەوەی دژە مادده، هەواڵی ئەگەری بوونی جیهانێکی تر دەدات کە هاوتای جیهانە مادییەکەی خۆمانە و لە دژە تەنۆلکەکان پێکدێت، واتە لە دژەمادده پێکدێت.

ئایا ئەو جیهانە کامەیە کە لە دژەمادده پێکدێت؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە کە تائێستا هیچ کەس نەیتوانیوە وەڵامی بداتەوە. زەوی لەبنەڕەتدا لە مادده پێکدێت نەك دژەمادده، بەڵام دژەمادده کە لە تیشکە گەردوونییەکانەوە (Cosmic rays) پێکدێن، کاتێکی زۆر لە کەشی زەویدا ناژین.

تەنها لە تاودەرەی تەنۆلکەکاندا (Particle Accelerator) خێراییەکەیان هەندێك کەمدەکات، تا دەگاتە ئەو حاڵەتەی کە ناتوانێت لێی دەربازبێت ئەویش لەناوچوون و فەنابوونە بەهۆی ماددەی بەرامبەریەوە کە لە کەشی زەویدا بەبڕێکی ئێگجار زۆر هەن. کاتێك تەنۆلکەیەك لەگەڵ دژەکەیدا یان ماددەیەك لەگەڵ دژەکەیدا بەیەکدەگەن، هەریەکەیان ئەوی تر لەناو دەبات و هەردووکیان دیارنامێنن، وەك تەقینەوەیەك هەردووکیان دەگۆڕێن بۆ وزە کە گەورەترینیان لەشێوەی تیشکی (گاما)یە.

یەکێك لەو پەنهانانەی فیزیاییەکانی سەرسام کردووە بڕی دژەکانە کە هاتوونەتە پێکهاتەی ئەم گەردوونەوە... ئایا زەوی بە نموونەیەکی بچوککراوە دادەنرێت بۆ بەشەکانی تری گەردوون؟ واتە ئایا ڕێژەی مادده لە هەموو گەردووندا لە ڕێژەی دژەکانیان زیاترە وەك ئەوەی ئێستا لەزەویدا هەیە؟ دەتوانین ئەوە یەکلایی بکەینەوە کە ڕێژەی دژەماددەکان لە گەلەستێرەکەماندا ڕێژەیەکی کەمە، ئەگەر وانەبوایە ئەوا زۆربەی ئەو ماددانەی لەنێوان ئەستێرەکاندا هەن لەناو دەچوون و چاودێرە

گەردوونییەکانیش برێکی زۆر زیاتر لە تیشکی (گاما)یان تۆماردەکرد، بەڵام کـێ زانیاریمـان دەداتـێ ئـەم مەسـەلەیە جیـاواز نییـە بـۆ گەلەسـتێرە دوورەکانی تر کە دەکەونە لێـوارە دوورەکـانی گەردوونـەوە؟! دەگونجێـت گەلەسـتێرە هـەبن بەتـەواوی لـە دژەئەسـتێرە پێکبـێن و پێیـان بوترێـت دژەگەلەستێرە.

ئەگـەر دانماننـا بـەبوونی دژێـك بـۆ گەلەسـتێرە، خۆمـان لەبـەردەم پرسـیارێکی تـری سەرسـوڕهێنەردا دەبینینـەوە، ئـەویش : چـی ڕێ لـە نزیکبوونەوەی گەلەستێرە دەگرێت لە دژەکەی و پاشان لەناوچوون و فـەنا بوونیان؟ ئایا ئەم بـیردۆزە لێکدانـەوە و ڕاڤەیـەکی نوێمان بۆ ئـەو ئایەتـە دەداتـێ کـە دەفـەرموێت: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُمۡسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ أَن تَزُولَاۚ وَلَئِن زَالَتَآ إِنۡ أَمۡسَكَهُمَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورٗا﴾فـــاطر/٤١، واتـــە: بەڕاستی هـەر خوایە ئاسمانـەکان و زەوی ڕاگرتـووە و نایـەڵێت تێکبچـن و لەیەك بترازێن، خۆئەگەر تێکبچن و لەیەك بترازێن، کێ دەتوانێت جگـە لـەو زاتە فریایان بکەوێت و بەڕاستی هەر ئەو زاتە هەمیشە و بەردەوام خـۆگر و ئارامگر و لێخۆشبووە.

ئەگـەر ئـەو حاڵەتـە ڕووبـدات ئـەوا پەرشـبوونی گەلەسـتێرەکان و دژەکانیان و لەناوچوونیان بەم ڕێگایە لەچەند سـاڵێکدا تـەواو دەبێـت و لـە ئاکامـدا برێکـی ئێکجار گـەورە لـە وزە دەردەچێت، وەك ئـەوەی ئاسمـان ڕۆنێکـی قرچـاو بێـت، خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتۡ وَرۡدَةٗ كَٱلدِّهَانِ﴾الرحمن/٣٧، واتە: کاتێك دێت ئاسمان لەت دەبێـت و وەکو گوڵێکی سوور دێتە بەرچاو، یاخود وەك ڕۆنی قرچاوی لێدێت.

ئێمە ناتوانین وێنای لەتبوون (إنشقاق)ی ئاسمـان بکـەین، چـۆن پـەرت دەبێت؟ کام بەشەی لەت دەبێت؟ بەڵام ئەگەر ڕوویـدا و گەلەسـتێرەکەمان

لەگـەڵ دژەکەیـدا پەرشـبووەوە، ئەمـە مانـای پەرشـبوونەوەی هـەموو ئاستەکانی گەلەستێرەیە کە ئێمە لەناویدا دەیبینین، وەك ئەوەی گـەردوون بکاتە دووبەشەوە، ئەمەش وەك ئەوەی کە ئاسمـان قڵیشـابێت، لەمکاتـەدا ئەستێرەکان وندەبن و دەکوژێنەوە. هەر ئەستێرەیەك کاتێك لـە دژەکـەی نزیك دەبێتەوە لەناو دەچێت و پەرش دەبێتەوە. پەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتۡ ۝٨ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ﴾المرسلات/٨-٩، واتە: کاتێك دێـت ئەستێرەکان ڕووناکییان نامێنێت، ئاسمانیش لەت دەبێت و لێکدەترازێن.

کـاتێکیش ئەسـتێرەکان بـەم ڕێگایـە پـەرش دەبـن و بارسـتەکەیان دەگۆڕێت بۆ وزە، لەمکاتەدا ئەو هێزی ڕاکێشانە نامێنێـت کـە هەسارەکان بـەرەو ئەسـتێرەکان لـە ڕێڕەوەکانیانـدا کـێش دەکـات، هەسـارەکان لـە ڕێڕەوەکانیـان دەردەچـن و پـەرش و بڵاودەبنـەوە. خـوای پـەروەردگار دەفـــەرموێت: ﴿إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ۝١ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ﴾الإنفطـــار/١-٢، واتە: کاتێك ئاسمان لەتلەت و پارچە پارچە دەبێت، کاتێك کـە ئەسـتێرە و هەسارەکان پەرش و بڵاودەبنەوە و ورد و خاش دەبن. ئـەنجامی ئەوانـەش تێکچـونێکی گەورەیـە لەسـەر زەوی، خـوا دەفـەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ سُجِّرَتۡ﴾التكوير/٦، واتە: کاتێك دەریاکـان گـڕ دەدرێـن. یـان دەفـەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ﴾التكوير/٣، واتە: کاتێك کە کێوەکان لە شوێنی خۆیان هەڵدەکـــەنرێن و بـــەملاولادا بـــران. یـــان دەفـــەرموێت: ﴿وَإِذَا ٱلۡقُبُورُ بُعۡثِرَتۡ﴾الأنفطـار/٤، واتـە: کاتێـك کـە گۆڕەکـان ژێـرەوژوور دەکـرێن (مردووەکانی ناویان دەهێنرێنە دەرەوە و زیندوو دەکرێنەوە).

ئەمانە لە نیشانەکانی هـاتنی ڕۆژی دوایـین کـە خـوای گـەورە هـەواڵمان لەبارەیانـەوە پێـدەدا و بابـەتی فیزیـای تەنۆلکـەکان و دژەکانیـان

لێکدانەوەیمان دەدەنێ، لەناوچوونی مادده و دژەکەی بووەتـە ڕاسـتییەکی زانستی کە ڕۆژانە لـە تـاودەرەی تەنۆلکەکانـدا ڕوودەدات و وزە بـۆ مـادده دەگۆڕێت.

ئێستا ئەگەر بگەڕێینـەوە بـۆ ئایەتـە پیرۆزەکـە: ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ دەبینین وەڵامەکـەمان دەبێتـە ئـەوەی کـە بێگیـان یـاخود مـادده بەشێوەی جووت یـان دوانـە هـەن (مـادده و دژەکـەی). بەدیهێنـەری توانـا تـەنها مـرۆڤ و ئـاژەڵ و ڕووەکـی لەشـێوەی نێـر و مـێ یـان دوانــەدا نەخوڵقاندووە، بـەڵکو لـە هـەموو شـتێك دوانـەی بـەدیهێناوە، تەنانـەت لـە بێگیـان و ماددەیشـدا، ئەمــەش ئـەو لێکدانــەوە گشـتگیرە تەواوەیـە کـە لەئایەتەکەدا دەبینرێت.

"محمد عبدالسلام"ی بە ڕەگەز پاکستانی کە فیزیاییەکی موسڵمانە و لە ساڵی (۱۹۷۹ن)دا خەڵاتی نۆبڵی لـە فیزیـادا وەرگرتـووە، لێکۆڵینەوەیـەکی گرنگی هەیە لە بابەتی تەنۆلکەکان و دژەکاندا و ڕۆڵێکـی گـەورەی هـەبووە لە دانانی بیردۆزی یەکخستنی هەردوو هێزی سەرەکی لـەنێوان چـوار هێـزە کاریگەرەکەی گـەردوون، ئـەوانیش هێـزی کارۆموگناتیسـی و هێـزی ناوکـە ئەتۆمی لاوازە. دوای بەدەستهێنانی خـەڵاتەکەی، ئەم زانا موسڵمانە دەڵێت ئــەو ئایەتــەی قورئــان کــە دەفــەرموێت: ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ بەجێگـەی سروشـێکی بـەهێزبووە بـۆی لـەکاتی لێکۆڵینەوەکانیـدا لەسـەر دژەکانی تەنۆلکە ماددییەکان.

پوختەی ئیعجازی ئایەتەکـە ئەوەیـە: وەك چـۆن سـیفەتی دوانـەیی لـە جیهانی ئاژەڵ و ڕووەکەکاندا و نێر و مێ لە مرۆڤدا هەیـە، بەهـەمان شـێوە سیفەتی دوانەیی لە دونیای ماددەشدا هەر بوونی هەیە.

گواستنەوەی عەرشەکەی بەڵقیس

خوای پەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿قَالَ ٱلَّذِى عِندَهُۥ عِلْمٌ مِّنَ ٱلْكِتَـٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ النمـل/ ٤٠، واتـە: (یـەکێك لـە پیاوچـاکان) کـە زانسـت و زانیـاری لـە (نهێنیـەکانی) کتـێبی تـەورات هـەبوو وتـی: مـن بـە چاوتروکاندنێك بۆت دەهێنم.

چیرۆکی سولەیمان (سەلامی خوای لێبێت) و بەڵقیس (پادشای سـەبەء) و بابەتی گواستنەوەی عەرش بابەتێکی سیحرئامێز بـوو. چۆن مـەخلوقێك (لەوسەردەمەدا) دەتوانێت عەرشی پادشای (سبأ) ئامادەبکات لـەدووری هەزاران کیلۆمەترەوە، لەبەشێکی چرکەیەکدا، واتە بـەر لـەوەی سـولەیمان چاو بتروکێنێت؟ بەلام زانستی نوێ هەواڵمان دەداتێ کە ڕوودانی ئەو کـارە لەڕووی زانستییەوە دەکرێـت ڕووبـدات، یـاخود بەلایـەنی کەمـەوە لـەڕووی تیۆرییەوە، بەگوێرەی توانایمانەوە لـە سـەدەی بیسـت و یەکـدا... دەبێـت ئەوە چۆن ڕووبدات؟ ئەوە باس و بابەتەکەمانە ! !

ماددە و وزە دوو وێنەی جیاوازی یەك شـتن، دەکرێـت مـاددە بـۆ وزە و وزەش بۆ ماددە بگۆڕرێت، ئەوەش بـەپێی هاوکێشـەیەکی ناسـراو... مـرۆڤ سـەرکەوتوو بـووە لــە گــۆڕینی مــاددە بــۆ وزە، ئــەوەش لــە کارلێکــە ناوکییەکاندا کە کارەبا دروست دەکەن، گەرچی دەستبەسـەرداگرتنی ئـەم گۆڕانە، تائێستاش گۆڕانکاری نوێی بەسەردا دەکرێـت ڕووەو باشـترکردن و

گەشـەپێدان... بەهـەمان شـێوە مـرۆڤ سـەرکەوتووش بـووە (گەرچـی بەڕادەیـەکی کەمیشـە) لـە گـۆڕینی وزە بـۆ مـاددە، ئـەوەش لـە تەنۆلکـە تاودەرەکاندا (particle accelerator) ئەم کردارە تا هەنووکە لەسـەر ئاستی تەنۆلکەکاندا ئەنجام دەدرێت، بۆیە گۆڕینی ماددە بۆ وزە و وزە بۆ ماددە کارێکە لەڕووی زانستی و کرداریشەوە گونجاوە.

لەڕاستیدا گەیشتن بەڕێگاگەلی زانستی و هۆکارگەلی کرداریی شیاو بۆ گۆڕینی وزە بۆ ماددە و ماددە بۆ وزە بەسوك و ئاسانی، بە پێشکەوتنێکی زانستی و هونەری مەزن دادەنرێت. ئاستی ئێستای زانستی و کرداریمان لەم بوارەدا تەنها لـە ئاسـتی منداڵێکدایـە کـە تـازە فێـری خوێندنـەوە دەبێـت. ئەگەر ڕۆژێك لەڕۆژان مرۆڤ توانی بە سوك و ئاسانی لە نێوان ماددە و وزەدا ئاڵوگۆڕ بکات، ئەودەمە گۆڕانی ڕیشەیی بەڵکو شۆڕشی مـەزن لـە شـێوازی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤدا ڕوودەدات. یـەکێك لـەو هۆیانـە ئەوەیـە کـە دەکرێـت وزە بـەخێرایی ڕوونـاکی لەسـەر شـێوەی شـەپۆلی مـایکرۆیی بـۆ هـەر جێگایەکی خواستراو بنێررێت، لەپاشان دەیگەڕێنینەوە و دەیگۆڕینەوە بۆ ماددە! بەوەش دەتوانین هەر ئامێرێك، تەنانەت ماڵێك بەتەواوی بنێرین بۆ هەر بەشێکی سەرزەوی، یاخود تەنانەت بۆ سـەر مـانگ یـان مـەریخ، ئـەو کارە لە ماوەی چەند چرکەیەك یان چەند خولەکێکدا بەئاکام دەگات.

ئەو ئاستەنگەی فیزیاییەکان بۆ بەدیهێنانی ئەم خەونە دەیبینن ڕیزبەند بوونەوەی گەرد یاخود گەردیلەکانی ماددەکانـە بەتـەواوی لەسـەر شـێوەی بنەڕەتییەکانیان. یەکێکی تر لـە ئاستـەنگەکان کـە زانسـت ئێسـتا پێیـەوە گرفتارە چوسـتی (کەفائـەی) و وەرگـرتنی شـەپۆلە کارۆموگناتیسـییەکانی ئێستایە کە لە (٦٠٪) تێپەڕ ناکات، ئەوەش لەبەر پەرشبوونەوەی زۆری لـە هەوادا. هەموو ئەوەی باسکرا دەرخستێکی کورتی هەڵوێستی زانست بـوو و

بەرتوانایی ئێستا لە گۆڕینی مادده بۆ وزە و بەپێچەوانەشەوە... با ئێستا بۆ بابەتی گواستنەوەی عەرشی بەڵقیس شا بگەڕێینەوە.

ڕاڤەی لۆژیکی ئەو کارەی پیاوچاکەکە ئەنجامیدا (ئەوەی زانستی لە تەورات هەبوو) -جا مرۆڤ بێت یان پەری- بەپێی زانستی ئێستامان ئەوەیە: ئەو هەستاوە بە گۆڕینی عەرشی پادشای (سبأ) بۆ جۆرێك لە وزە، کە مەرج نییە لەسەر شێوەی وزەی گەرمی بووبێت، وەك ئەو وزەیەی لە بنکەکانی کارلێکە ناوەکییەکانی ئێستادا چنگ دەکەون. وزە وێکچوی وزەی کارەبایی یان ڕووناکییە و دەکرێت بەهۆی شەپۆلی کارۆموگناتیسییەوە بۆ جێگای مەبەست ڕەوانە بکرێت.

هەنگاوی دووەم ئەوەیە کە هەستاوە بە ناردنی ئەو وزەیە لە سەبەئەوە بۆ سولەیمان پاشا، لەبەر ئەوەی خێرایی بڵاوبوونەوەی شەپۆلە کاروموگناتیسییەکان هەمان خێرایی بڵاوبوونەوەی ڕووناکییان هەیە (واتە ٣٠٠ هەزار کیلۆمەتر لە هەر چرکەیەکدا)، ماوەی گەیشتنی بۆ لای سولەیمان (سەلامی خوای لێبێت) سێ هەزار کیلۆمەترە.

هەنگاوی سێیەم و کۆتایی گۆڕینی ئەو وزەیەیە لەکاتی گەیشتنیدا جارێکی تر بۆ مادده، بۆ هەمان شێوەی پێشووی، واتە هەموو گەردیلە و هەموو گەردەکان بۆ شوێنی یەکەمجار و سەرەتایان گەڕاونەتەوە.

مرۆڤی ئەم سەردەمە ناتوانێت ئەو کارە بکات کە کەسەکە (ئەو کەسەی زانستی لەتەورات هەبوو) بەر لە دوو هەزار ساڵ کردی. توانای ئێستای مرۆڤ لەوە زیاتر تێپەڕ نابێت کە هەوڵی ڕاڤەکردن و تێگەیشتنی ڕووداوەکە بدات. ئەوەی مرۆڤ تێیدا سەرکەوتوو بوو گۆڕینی بەشێك بووە لە ماددەی توخمە قورسەکانی وەك یۆرانیۆم بۆ وزە بەهۆی کەرتبوونی گەردیلەکانی ئەو توخمانەوە، بەڵام کارلێکە ناوەکییەکانی تر کە بە یەکبوونی توخمە

ســوکەکانی وەك هایــدرۆجین و هیلیــۆم دروســت دەبێــت (وزەی خــۆر و ئەســـتێرەکان بەرهـــەم دێنێـــت) تـــا هەنووکـــەش مـــرۆڤ توانـــای دەستبەسەرداگرتنی تەواوی نییە. تەنانەت ئەگـەر مـرۆڤ لـە کۆنترۆڵکردنی وزەی یەککگرتنی گەردیلەییدا سەرکەوتوو بوو، هێشتا وزەی بەرهەمهاتوو لە شێوەی سەرەتاییدایە و گرانە بەبێ لەدەستدانی بەشێکی زۆر لە وزەکە بۆ دووریی زۆر بنێردرێت.

گۆڕانی مادده بۆ شەپۆلی مایکرۆیی ئێستا بەشێوەیەکی ئاسایی ئەنجام دەدرێت (لە دیمەنێکی سەرەتاییدا) کە پێویستی بە گۆڕانی ماددەیە بۆ وزەی گـەرمی پاشـان بـۆ وزەی میکـانیکی پاشـان بـۆ وزەی کارەبـایی و دواجاریش ناردنی لەسەر شەپۆلی مایکرۆیی. لەبەرئەوە دەبینین بەشێکی زۆری ئەو ماددەیەی سەرەتا بـەکارمان هێنـا لـەڕێی ئـەو گۆڕانانـەوە لـەناو دەچێت تـەنها بەشێکی کـەمی دەمێنێتـەوە و دەتـوانین لـەڕێی شـەپۆلە مایکرۆییەکانەوە بینێرین. چوستی گۆڕینی مادده بۆ وزەی گـەرمی پاشـان وزەی میکانیکی دواتر وزەی کارەبایی لە(٢٠٪) زیاتر نییە. تەنانەت ئەگـەر لاوازیی ئێستای تەکنەلۆژیامان تێپەڕاند لە گۆڕانی یۆرانیۆم بۆ وزە، ئەوەی دەگۆڕێت بۆ وزە بەشێکی کەمی بارستایی یۆرانیۆمەکەیـە، بـەڵام بەشـێکی زۆری لە سوتەمەنی ناوەکیدا دەمێنێتەوە و بە درێژایی هـەزاران و ملیۆنـان سـاڵ وزەکـەی تیشـکدەدات و بـۆ چـەند تـوخمێکی تـر دەگۆڕێـت کـە کۆتاییەکەی بریتییە لە قورقوشم.

لەلایەکی تریشەوە دەبێت ئەو شـەپۆلانە وەربگیرێـن و پاشـان دووبـارە بگۆڕدرێنــەوە بـۆ وزە و پاشــان بـۆ مـاددە، هــەموو گــەرد و گەردیلــە و تەنۆلکەیەك بچێتەوە جێگا بنەڕەتییەکەی خۆی، چوستی کۆکردنەوەی ئەم تیشــکەش (ئێســتا) و گــۆڕینی بـۆ وزەی کارەبـایی بەهــەمان شـێوەی

نێردراوەکە لە (٥٠٪) پتر نییە، واتە: ئەوەی تا ئێستا لە مادده بنەڕەتیەکە ماوەتـەوە، لـەدوای گـۆڕانی لـە مـادەوە بـۆ وزە و نـاردنی لـەڕێی شـەپۆلە کارۆموگناتیسییە مایکرۆییەکانەوە وەرگرتن و جارێکی تـر گـۆڕانی بـۆ وزە بریتییـە لـە (١٠٪)، ئەمـەش بەرلـەوەی هـەنگاوی کۆتـایی تـەواو بکرێـت، ئەویش گۆڕینی ئەو وزەیەیە بۆ مادده.

ئەم قۆناغەی کۆتایی (واتە گۆڕانی ئـەم وزەیـە بـۆ مـادده بنەڕەتیەکـە) تائێسـتا مـرۆڤ توانـای تـەواوکردنی نییـە، لەبەرئەوەیـە ئێمـە چوسـتی تەواوکردنی ئەم هەنگاوەی کۆتایی نازانین. ئەگەر واماندانا لـەژێر باشـترین بارودوخدا مرۆڤ توانی (٥٠٪) ی ئەو وزە ماوەیە بۆ مادده بگۆڕێت، ئاکـامی کۆتـایی ئـەوەی پێـی دەگـەین کـەمترە لـە بـڕی (٥٪) ی ئـەو ماددەیـەی کارەکەمان پێ دەستپێکردووە.

ئەمەش مانای وایە ئەگەر بە عەرشەکەی بەلقیس دەستمان پێکرد و بـە هەر ڕێگایەك گۆڕیمان بۆ وزە و ئەم وزەیەمان بەشێوەی شەپۆلی مایکرۆیی نارد، پاشان ئەو شەپۆلانەمان وەرگرتەوە و جارێکی تر گۆڕیمانەوە بۆ وزە یاخود مادده، ئەوا تەنها(٥٪) ی عەرشـەکەی "بـەلقیس شـا"مـان دەسـت دەکەوێتەوە، ئەوەی تری لەمیانەی ئەو گۆڕانانەدا لەناودەچێت، ئەو بڕەش (٥٪ی ماددەی بنەڕەتی) بەس نییە بۆ دروستکردنەوەی بەشێکی بچووکی عەرشەکەش، وەك قاچ یاخود دەسکی کورسیەکەی عەرشی پاشا.

ئایەتـەکانی قورئـانی پـیرۆز کەسـایەتی ئـەو کەسـەی کـە (زانسـتی لـە تەورات هەبوو) دیاری ناکات ئایا مرۆڤ بووە یان پەری؟!

لە زۆرێك لە تەفسیرەکاندا باس لەوە کـراوە: ئـەو کەسـەی عەرشـەکەی "بـەلقیس شـا"ی گواسـتەوە مـرۆڤ بـووە، بـەناوی (آصـف بـن برخیـاء)، بۆچوونیش هەیە ئەوەی کارەکەی کردووە یەکێکی تـر بـووە لەپەرییـەکان.

ئەگەری هەبوونی مرۆڤێك لەو سەردەمەدا بەو پلە بەرزەی زانست و زانیاری ئەگەرێکی زۆر کەمە.

ئەو پەرییە سەرکەوتوو بووە لە گۆڕینی عەرشـەکەی بـەڵقیس بـۆ وزەو پاشان ناردنی بۆ دووریی هەزاران کیلۆمەتر، پاشان دووبارە گۆڕینەوەی بۆ وێنە بنەڕەتیەکەی (مادده)، ئەمەش لەماوەی کەمتر لە چرکەیەکدا، یـاخود لە چـەند چـرکەیەکدا، ئەگـەر پێشـنیارەکەی پـەریی یەکـەم وەربگـرین کـە ئامــادەیی هــەبوو عەرشــەکە بهێنێــت بــەر لــەوەی ســولەیمان لەســـەر کورسیەکەی هەستێت.

ئاستی زانیاری و توانای هەریەکە لەو دوو پەرییە (یەکەم و دووەم) بـەر لە دوو هەزار ساڵ لە ئاستی زانیاری و توانای هونەری و زانستی مرۆڤی ئەم سەردەمە زۆر بەرزتر بووە.

سەرچاوەکان

١. تەفسیری ئاسان، بورهان محمد أمین
٢. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، عبالرحيم الماردينى
٣. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن الكريم و السنة المطهرة، يوسف الحاج أحمد
٤. الموسوعة الذهبية في إعجاز القرآن الكريم و السنة المطهرة، د.أحمد مصطفى متولى
٥. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن و السنة، م.نايف منير
٦. موسوعة الإعجاز القرآنى في العلوم والطب و الفلك، د.نادية طيارة
٧. موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن، هيثم جمعة بلال
٨. حقائق العلم الحديث (١-١٠)، عبدالرحمن العصافي
٩. الإعجاز العلمي في القرآن الكريم، محمد سامي محمد علي
١٠. معجزات القرآن، هارون يحيى
١١. الإعجاز العلمي في القرآن، السيد الجميلي
١٢. الإعجاز العلمي في السماء و الأرض، الشيخ أسامة نعيم
١٣. من آيات الإعجاز العلمي (السماء في القرآن الكريم)، د.زغلول راغب محمد النجار
١٤. مجلة الإعجاز، الهيئة العالمية للإعجاز العلمي
١٥. چەند پێگەیەکی ئینتەرنێت، بەتایبەت هەردوو پێگەی ئەلیکترۆنی:
www.55a.com
www.kaheel7.com